חוכמת העם

Мардахај Нафталијев

ЂОХМӘЈ ӘН ХӘЛГ

I КИТОБ

Мардахай Нафталиев

МУДРОСТЬ НАРОДА

I КНИГА

СТМЭГИ

Издательский дом
СТМЭГИ

МОСКВА
2025

Автор ән китоб Нафталијев М. Н. әз дүли әдәј согбоши ҝуфтирә
ә президент ән фонд Никисохи СТМЭГИ Захарјајев Г. Р.,
ә кумәки ән кирәво и китоб дәфүс бириҝә.

Автор книги Нафталиев М.Н. сердечно благодарит
президента Благотворительного фонда СТМЭГИ Г. Р. Захарьяева
за поддержку, благодаря которой стало возможным появление в свет
этой книги.

Нафталиев М. Н.
Мудрость народа. Книга первая. Пословицы и поговорки. М.: Издательский дом СТМЭГИ, 2025. — 384 с.

Автор ә сәр ән фолклор ҹуһурһо әз 50 сал зәвәртә кор сохти. Сүфтә китобә ә јә зувун (ҹуһури) рәћо дорә ә план дәбу. Ә мәсләћәт ән Г. Захарјајево ә дү зувун дүтомә китоб ҝүнҹундәни бисторим. Ә јәкимун том ҝофһој бәбәһо нә мәсәлһо, ә дүјүмүн том фразеологизмһо, овсунәһо вә нүшунәһој ән ҹуһурһо кура сохтә омори. Битәв материал ә ләһҹәј ән ҹуһурһој Гүбә ҝиро дуз бири. Әз ҹуһури ә уриси чарундәнҝә ә уруси һистиһо аналогһо вәҝирдә, јә новҝә ҝоф-ҝоф чарундә омори.

Горско-еврейский фольклор автор изучал более 50 лет. Сначала планировалось выпустить книгу на джуури без перевода. По совету Г. Захарьяева было решено составить двуязычную книгу (билингва) в двух томах. В первом томе собраны пословицы и поговорки, а во втором — фразеологизмы, притчи и приметы горских евреев. Автор использует губинский диалект языка джуури. При переводе использовались русские пословицы и поговорки с тем же значением. В тех случаях, когда аналог найти не удалось, дается дословный перевод.

© Мардахай Нафталиев, 2025
© Издательский дом СТМЭГИ, 2025

ҜОФҺОЈ БӘБӘҺО

ПОСЛОВИЦЫ И ПОГОВОРКИ

ПРЕДИСЛОВИЕ

Книга Мардахая Нафталиева, которую вы держите в руках, представляет собой уникальное собрание пословиц, поговорок, различных идиоматических выражений и фразеологизмов горских евреев, являющееся результатом многолетнего кропотливого труда исследователя. За этими лаконичными фразами скрывается глубокое знание жизни, сформированное веками существования в уникальных условиях Кавказа.

Нет на Земле этноса, который не имел бы в своем арсенале подобной народной мудрости, передающей опыт и ценности старших поколений молодым. И в то же время у каждого народа сформировалась своя собственная, оригинальная не только с языковой, но и с философской точки зрения, мудрость. К сожалению, до сих пор отсутствуют полноценные научные труды, всесторонне освещающие фольклор евреев Кавказа, включая популярные и наиболее древние пословицы и поговорки. Отдельные учёные и исследователи, такие как В.Ф. Миллер, Иуда Чёрный, И.Ш. Анисимов, Я.М. Агарунов, Г.Ш. Шарбатов и Я.С. Машияхов, затрагивали эту тему фрагментарно, но систематизированного исследования пока не создано.

Именно поэтому данное издание приобретает особенную ценность. Оно не только знакомит читателей с богатым устным творчеством горских евреев, но и сохраняет ценные фрагменты языковой и культурной традиции, позволяющие взглянуть на особенности восприятия окружающего мира нашими предками.

Каждая пословица несёт в себе послание о человеческой природе, смысле жизни, принципах взаимопонимания и гармонии. Ведь пословицы и поговорки — зеркало общественного сознания, отражение лучших качеств и норм поведения, закрепившихся в народной памяти. Веками складывавшиеся изречения содержат яркие образы и ёмкие формулировки, необходимые для воспитания молодых поколений и укрепления семейных уз.

В глубокой, содержательной работе Мардахая Нафталиева представлены не только известные всему миру (или, по крайней мере, многим народам разных стран) крылатые выражения, но и, что особенно ценно, оригинальные, присущие исключительно горским-евреям. Именно такие собрания формируют представление о самобытности и оригинальности национальных традиций, представляют интерес для академической этнографии и фольклористики.

Уникальная коллекция Мардахая Нафталиева создана в результате упорного труда. Автор бережно собрал сотни пословиц и поговорок, зафиксировав не только само содержание, но и фон, контекст их появления. А когда-то, в далекие шестидесятые, студенты Азербайджанского государственного университета Мардахай Нафталиев и Рашбил Захарьяев проводили много времени за обсуждением пословиц и поговорок,

мечтали заняться их сбором и публикацией. Но, к сожалению, в то время это было невозможно. Теперь эта драгоценная коллекция доступна каждому читателю, интересующемуся историей и культурой горских евреев, за что выражаю автору мою искреннюю благодарность.

Читайте внимательно, погружайтесь в глубину народной мудрости, наслаждайтесь меткостью выражений и старайтесь применять полученные знания в собственной жизни. Ведь каждая пословица — это кусочек истины, подаренный нам нашими предками.

Президент Международного
благотворительного фонда СТМЭГИ
Герман Захарьяев

СӘРҜОФ

Һәммә хәлгһо вә миләтһој ҹиломә һистијорә хуно, чуһурһој Кавказәш (ә гәд ән уһо чуһурһој Гүбәрәш) фолклор үшү һисти. Омо фолклор чуһурһо хуб вомухтә нә омори. Сәбәб ән и кориш уни ки, иму ә садсалһорәво ә ҝолут зивистәјм, зу-зу чиҝәј зивистәјмурә дәҝиш сохтәјм.

Дузи, әз товунәј фолклор чуһурһо нүјүстәҝорһо бири. В.Ф. Миллер, Иуда Черниј, И.Ш. Анисимов, Ј.М. Агарунов, Г.Ш. Шарбатов, Ј.С. Машијахов и вә јәкиҝәһо әз мәсәлһој чуһурһој Гүбә ә нүјүстәһој хүштә дәшәндәтҝәш, чиро китоб нә вәдиромори.

Ә зиндәкуни инсонһо ҝуфтирәһој бәбәһо кәлә рол возирә. Әри тәрбијәј инсонһо хәјр ән иһо лап амбари. Дәнүстәним ки, и ҝофһо ә лап амбарә вәхт, ә чүрбәчиро чиҝәһо вә дәврһо ҹәмәл омори. Ә и ҝофһо фикир дим:

— Хок мәрд нән зән әз јә чиҝә вәкирдә омори.

— Бәхили әз хәһәрлә бирор мунди.

— Һофт хәләф Мәрјом Худојирә[1] күшти.

— Әз Һомон[2] пишо бири.

— Ҝуши-ҝуши хунәј Николајә[3] вәчарунди.

Һәр ән и кәлмәлһо әз худо инсонә офуррә вәхт, тә имуһој, чиробәчиро дәврһој зиндәкуни ән чуһурһорә

әдәј бурбундә. Әзини кофhоhо амбари. Чәһмәт иму хүштәрә hич вәхт әз торих хүштә вә әз хори бәбәhо дур, әз чуhурhој һилом чиро һисоб нә сохти, hәмишә данүсти ки, кироштә рузhој миләтә ә јор нә дәшәндә, ә колути динә вә һәдәтhој хүштәрә нибу доштә.

Чуhурhој Гүбә hәмишә худошинох бирәт, бовор сохтәт, имид хүштәрә ә офуррокор бәстәт ки, вәхт мијов, әз колут хилос имбошут, ә мәскән бәбәhо миравт:

— Имисал инчојим, саликә ә хори бәбәhо.

— Имид нум худоји.

— Худој Исроил ә имурәвоји.

— Худо кәләји, рәһмүш ә сәр иму вәри.

— Худо кумәк имбу ә иму!

И кофhо ә чәтинә вәхтhо: ә гиризhо[4], шабранhо[5], гилготhо[6] вә ә үзкә чикәјкәhо хәлг имурә әри ковләји, әри бијовhо хубә рузhо имид дори, пуч бирә нә hишти. Чәнгәдә күштә оморәјмкәш ә гувот әзини кофhо вә ә кумәки Худорәво таза мәскәнhо кирдәјм, зивистәјм, зијод бирәјм, дин вә зувун имурә доштәјм.

hәмишә күфләт әри чуhурhо һәзиз бири. Ә һәрәј кәләтәhо нән фәрзәндhо, ән зән нә шүвәр, ән хәhәрhо, бирорhо һүрмәт дәбири. Просент ән толог ә үзкә хәлгикәhо киро ә иму лап дәрә бири вә дәрәји. Винишит, бәбәhојму чү куфтирәткә:

— Нәвә әз бала ширини.

— һәрүс хунә — товуш хунә.

— Күш бирәкорә кушвориш бирәни.

— Зән дәстәк хунәји.

— Чикәј дәдәјә јәкиш никүрү.

— Мәрд сәрпуш зәни.

Әзини кофhорә әри тәрбијәј һәјилhо амбар хәјрү бири вә hисти.

Одоми кӱштә, нәһәгијә шоһоди дорә, одоми фурмундә, ә кәс бәхили вә рӱхшәнд сохтә, ә мол кәс чүм дәкоштә, дӱзди сохтә ә иму һәмишә ђовун ћисоб бирәт.

Чәђмәт имурә ингәдә ә јәки боворими бири ки, хуноһој гуншиһорә боруһој ћәрмәћи бири вә әз хунә ә хунә пәнчәрә дәбири. Иму әри ә јәки меһрибон бирә мәчбур бирәјм.

И кофһо мәђној зиндәкунимуни, мәсәлһојмуш ә уһо кирдә ђәмәл омори:

— ћӱрмәт сох, ћӱрмәт виниш.

— Рӱхшәнд нә сох , ә рӱхшәнди мимуни.

— Ә пәсәј кәс кәштәкор ә пәскәрову мимуну.

—Залум ән ђочиз нә бош.

— Кәләкәди ә јәкиш нә мунди.

— Нә куф дәр кәсә, нә куфут дәр тӱрә.

Ә гӱншијәти дӱ-јәки зивистәкорә хәлгһорә ђәдәтһошӱ, формај зиндәкунишӱ, ә корһој ђилом дәнируширә вә уһорә ә сәр офторәшӱ јә чиро нә бистокәш, ә јәки мидонӱ ухшәш зәрә.

Иму ә чәнд садсалиһорәво ә ђәрәј ӱзкә милләтикәһо зивистәјм. Корһој зиндәкунирә иму әз уһо вәмухтәјм, уһо әз иму вәмухтәт.

Кәми 1500 сали иму ә хори Азәрбајчән әдәјм зивистә. Ә у киро бәђзи мәсәлһо вә овсунәһој чувурһо нән азәрбајчәниһо јә чироји, јә новкә мәђношӱ јәкини.

Мә әз вәхт тәләбәјирәво фолклор чуһурһој Губәрә әдәм кура сохтә. Ә и китоб ә зувун чуһури куфтирә оморәнијо кофној бәбәһо вә мәсәлһо дәшәндә омори.

Коми мәсәлһорә ә зувун уруси еквивалентӱ һистикә, уһо тәрчумәрә хуно дорә омори. Әкәр нистикә коф-коф тәрчумә сохтә омори.

И, јәкимүн китоби ки, амбарә мәсәлһој ән чуһурһој Губә ә јә чикә кура сохтә омори. Кофсүз ки, и китобә битәв нибу ћисоб сохтә.

Әз хундәкорһо әдәм хоһиш сохтә, әз товунәј ән и китоб фикир хүштәрә нүјүсүт вә ә инчо нә вәријо мәсәлһо ә үшү раст омокә, кәрәк данүстүткә, ә и адрес фүрсүт: mardakhay@rambler.ru.

Һә әз имуһој ә әз товунәј ән и китоб фикир хүштәрә нүјүстә, мәсләћәт норәрәво ә мә кумәки сохтәкорһо әдәм разијәти мәрә расундә вә амбар — амбар «сог бошит» куфтирә.

Мардахај Нафталијев

ВВЕДЕНИЕ

Как и у всех наций и народов мира, у евреев Кавказа (среди них и евреи Губы) есть свой фольклор. Но фольклор кавказских евреев не был достаточно изучен. Одной из причин этого является тот факт, что они веками жили в галуте и часто меняли свое место жительства.

По правде говоря, некоторые авторы писали о фольклоре евреев Кавказа (джуурhо). В.Ф. Миллер, Иуда Черный, И.Ш. Анисимов, Я.М. Агарунов, Г.Ш. Шарбатов, Я.С. Машияхов использовали в своих произведениях пословицы и поговорки евреев Губы, но отдельного труда на эту тему не существует.

Пословицы и поговорки действительно играют большую роль в жизни людей. И особенно неоценимая польза от них в воспитании детей.

Известно, что они создавались во все времена в различных местах проживания горских евреев. Обратите внимания на эти выражения:

— Глина жены и мужа из одного корыта.
— Зависть досталась нам от братьев и сестер.
— Умертвил семерых сыновей Мирьям Блаженной[1].
— Он родился раньше Амана[2].
— Шушуканье свергло Николая[3].

Каждое из этих выражений указывает на определенный период жизни евреев — от Сотворения мира и по сей день. И таких пословиц много. Наша община никогда себя от своей истории и земли праотцов не отделяла. Наш народ всегда понимал, что, не вспоминая свое прошлое в изгнании, свою веру и обычаи невозможно сохранить.

Евреи Губы всегда признавали Б-га, верили Ему и надеялись на Творца в том, что придет время освобождения от галута и что все евреи соберутся на Земле Обетованной.

— В этом году мы здесь, а в следующем будем на Земле праотцов.

— Надежда — одно из имен Б-га.

— Б-г Израиля с нами.

— Б-г велик и милосерден до нас.

— Бог поможет нам!

Эти слова в трудные времена в киризах[4], шабранах[5], кулкатах[6] и в других местах вдохновляли и давали надежду нашему народу на свободу и избавление. Сколько нас ни уничтожали, силой этих слов и с Б-жьей помощью мы выжили, приобрели новые места проживания, умножились, сохранили свою веру и свой язык.

Понятие семьи для еврея было особенно дорогим. Между родителями и детьми, между супругами, между братьями и сестрами было и есть друг к другу огромное уважение. Процент разводов у нас всегда был ниже в сравнении с другими народами. Смотрите, что говорят наши праотцы:

— Внуки милее своих детей.

— Невеста — светоч дома.

— Есть уши — будут и серьги.

— Женщина — хранительница очага.

— Жена без мужа, что дом без крыши.

Эти выражения имеют огромную значение в воспитании детей. Убить человека, лжесвидетельствовать, обмануть кого-то, завидовать, насмехаться над другим, присвоить чужое имущество, украсть — все это считалось огромным грехом.

Люди настолько доверяли друг другу, что у соседей были общие стены домов и в этих стенах находились общие окна. Жильцы еврейского поселка Красная Слобода, не выходя из дома, могли передать любое сообщение всем сельчанам. Все мы были в добрых отношениях друг с другом.

К примеру, эти слова определяют смысл нашей жизни и по ним создавались многие пословицы.

— Уважай других, чтобы уважали и тебя.

— Смеешься над другими — поплачешь над собой.

— Гонявшийся за другим ничего не добьется.

— Не будь беспощадным к беспомощному.

— Надменность недолговечна.

— Не стучи в чужую дверь — постучат и в твою.

Хотя у живущих по соседству народов обычаи, образ жизни, видение мировых событий и их восприятие не бывают одинаковыми, но они могут в какой то степени совпадать. Мы в течение нескольких столетий жили вместе с представителями других наций. И многим житейским делам учились друг у друга.

Не менее 1500 лет мы живем на земле Азербайджана. Поэтому некоторые наши пословицы и поговорки, а также притчи схожи и имеют одинаковый смысл.

Я со студенческих лет работаю над фольклором евреев Губы. В эту книгу вошли собранные мною на джуури пословицы и поговорки.

В случае если пословица или поговорка имеет русский эквивалент, то он приводится в качестве перевода. При отсутствии такого эквивалента дается дословный перевод.

Эта первая книга, в которой собрано большое количество пословиц и поговорок евреев Губы.

Вас, уважаемые читатели, я прошу поделиться своим мнением об этой книге, а в случае, если вы знаете пословицы, которые не вошли в это издание, я прошу сообщить мне об этом на электронную почту: mardakhay@rambler.ru.

Заранее вам признателен и благодарен.

Мардахай Нафталиев

А

Алвәрчирә сәвкәнд нибу.
Нет правды у торгашей (на языке).

❧❧❧

Амбар вәхорундикә, амбар буј мијов.
Чем больше роешь, тем больше воняет.

❧❧❧

Амбар вирих-вирих сохдәкор зу вәмундә.
Кто много бегает, быстро устает.

❧❧❧

Амбар вичирикә, зәнсүз мимуни.
Много выбирать — женатым не бывать.

❧❧❧

Амбарданә мүрг әз дундуг ә чәлә офторә.
Много знающая птица клювом в капкан попадает.

❧❧❧

Амбар данүстәни, кәм коф сох.
Знай больше, говори меньше.
Знаешь много — говори мало.

❧❧❧

Амбар данүстикә, зу пир имбоши.
Много будешь знать — быстро состаришься.

Амбарә гүрт-гүрт һисти, омо хојә нисти.
Много кудахтанья, а яиц нет.

Амбарә пулиш амбарә сәрәдордини.
Больше денег — больше хлопот.

Амбар зивистәкор амбар винирә.
Больше живешь — больше видишь.

Амбар зивистәкор нәһ, амбар кәштәкор амбар мидану.
Много знает не тот, кто много прожил, а тот, кто много странствовал.

Амбар кәштәкор тирјох мидуру.
Много ходить — обувь дырявить.

Амбар коф сохтә ә сәр болә овурдә.
Кто много болтает, тот беду на себя накликает.

Амбар нәрм бисторикә гәд мисохут, амбар сәхт бисторикә хүрд мисохут.
Не будь слишком мягким — сомнут, не будь слишком жестким — сломают.

Амбар равуһо сәк никиру.
Много лающая собака не укусит.

Амбар фикир сохт, омо хуб куфти.
Долго думал, да хорошо сказал.

Амбар хостәкор, әз кәмиш мундәни.
Кто много желает, тот и мало не видает.

Амбар хундәкор амбар миданү.
Кто много читает, тот много знает.

Амбархурдә одомирә әз кәмхурдәш миhилү.
Кто много ест, испортит желудок.

Амбархури — кү̧јхури, кәмхури кү̧лхурини.
Кто много ест, испортит желудок.

Амбар шин, кәм кү̧ј.
Слушай больше, а говори меньше.

Амбар ширин нә бош михурут түрә, амбар тәлћ нә бош мишәнүт түрә.
Не будь сладок — иначе тебя съедят. Не будь горек — иначе тебя выплюнут.

Астарү әз рујү буhоји.
Игра не стоит свеч.

Аташвози нә сох, мисухи мәрој.
Не шути с огнем — обожжешься.

Аташ дурәсүз, инсон ђовунсүз нибу.
Огня без дыму, человека без ошибки (без греха) не бывает.

Аташә ә аташәво нәс күштәнүт.
Огонь огнем не гасят.

Аташә ә рүгәнәво ни күшүт.
Огонь маслом не потушишь.

Аташ лов бистокә, хүшкәш сухундәни, тарәш.
Вспыхнувший огонь сжигает и сухое, и сырое.

Аташ нә бистокә дурә нибу.
Нет дыма без огня.
Без огня не будет дыма.

Аташ нә пәмбә ни данүт дуст бирә.
Хлопок с огнем не дружит.

Б

Бала — болә.
Дитя — забота.

Бала гушләһо бала лулаләһо бофтәнүт.
Малые птички свивают малые гнезда.

Бала әз ḩәсәл ширини.
Ребенок слаще меда.
Дите слаще меда.

Балаj күркиш күрки.
У волка и сын волчонок.
От волчицы родится только волчонок.

Бала одомиләһо кәлә ховһо винирәнүт.
Маленькие люди большие сны видят.

Бала сәклә равустәрә әз кәлә сәкһо вәмухтә.
Щеня лает, у старых псов слыша.
Молодая собака от старых собак лаять учится.

Бала сәнгләш сәрә пара сохтә данүстәни.
И маленький камешек голову разбить может.

Бала хуклә хух-хухә әз кәлә хук вәмухтә.
Поросенок учится хрюкать у свиньи.

Барутә хуно лов нә бош.
Не лопни, как пороховая бочка.

Басаратү бәстәји.
Проявляет недальновидность.

Бәбә әлү хурди, дәндүј ән ḩәјилһо дорд дори.
Отцы ели клюкву, а у детей на зубах оскомина.

Бәбә бәћ овурди, дәдәј биш сохти.
Мясо принес папа, а мама приготовила.

Бәбә бирә ḩәсонти, бәбәјәти сохтә чәтин.
Стать отцом совсем легко, быть отцом, напротив, трудно.

Бәбә имбоши, гәдүр бәбәрә мидани.
Когда имеешь ребенка, понимаешь доброту родителей.

Бәбәј хуштәрә күшти, ә говрәјү сәвкәнд хуну куфтирә.
Убил отца, чтобы поклясться на его могиле.

Бәбә мүрдкә ḩәјил јә руз киристә, дәдәј мүрдкә — битәв ḩүмүр хүштә.
Потеряв отца, ребенок день поплачет, потеряв мать, — всю жизнь.

Бәбә нә бирәкор, гәдүр бәбәрә ни данү.
Кто не был сам отцом, цены отцу не знает.

Бәбә разини — худо разини.
Отец согласен — Бог согласен.
Отец доволен — Бог доволен.

Бәбәсүзә һәјил нәһ, дәдәјсүзә һәјил јәтим мундә.
Без отца — полсироты, а без матери — весь сирота.

Бәбәhо-кәләбәhојму чүтам бирәткә, имуш hәчуним.
Как отцы и деды наши, так и мы.
Каковы предки, таковы и потомки.

Бәбәhо тә сә бо куфтирәт.
До двух раз прощают и в третий бьют.

Бәбәhо чү коштәткә, кукhо урә мичинүт.
Что посеяно отцами, то и пожнут сыновья.

Бәбә чүтамикә, кукүш — hәчу.
Каков отец, таков и сын.

Бәбә шори, писәр ә базар рафти.
Отец рад, что сын пошел на рынок.

Бәгәк әз гоб хүштә мәдиров, гоб хүштәрә бәкән ни сoху.
Черепаха вышла из панциря, теперь панцирь ей не нравится.

Бәгәкә јә күш, јә ә сәр кәмәр чарун — hәр дү јәкини.
Черепаху убить или на спину перевернуть — одно и то же.
Черепаху или убей, или переверни — все равно.

Бәг муку: Мә коф амбар данүстәнүм, тәрсирәнум ә ләһәј мә ов мидаров.
Лягушка говорит: «Я слов много знаю, но боюсь, не захлебнулась бы водой».

Бәдбәхти тәӣно нәс оморә.
Несчастья приходят попарно.

Бәдбәхти шигир ә унчоји ки, ә дузә кофүш бовор нәс сохтәнүт.
Наказание лгуну в том, что ему не верят даже тогда, когда говорит правду.
Лжецу мы не верим даже тогда, когда он говорит правду.

Бәдә хәбәр зу лов бирә.
Худые вести не лежат на месте.
Плохая весть быстро разносится.
Черная весть быстро доходит.
Черная весть быстрее разносится.

Бәди бәди овурдә, шори — шори.
Беда накликает беду, а радость приносит радости.

Бәди ә пәсәј бәди оморә.
Беда ходит за бедой.

Бәди муј сипи сохтә.
Горе косицу белит.

Бәди нә винирикә, шорирә гимәт ниди.
Не изведав горя, не оценишь радости.

Бәди нә шори әз јә чикәјүт.
Горе и радость — от Бога.
И радость, и горе — житейское море.
Беда и радость идут в одной колеснице.

Бәдирә чикәј бәдини, шорирә чикәј шори.
Горе — горем, радость — радостью.

Горе горевать — не пир пировать.
Временем в красе, порою в черную.

Бәди тәћно нәс оморә.
Беда не приходит одна.
Несчастья приходят попарно.

Бәдиhо пәс пәсәјәки оморә.
Беды вереницами ходят.

Бәдмозолә ә сәр дәвәш сәк микирү.
Несчастного и на верблюде собака укусит.
Неудачника и на верблюде собака укусит.

Бәдрәнгиш јә рәнги.
Блеклость — тоже цвет.

Бәлкә ә јон Мәккәји.
Если бы да кабы.

Бәлкәрә коштәт, нә вәромори.
Посеешь «но», вырастет «ничего».
От авося добра не жди.
Авося жданки съели.
«Но» посеяли — не взошло.

Бәрдәнкә хәрол-хәрол, дорәнкә мисгол-мисгол.
Берут пудами — дают золотниками.

Бәсгуни ән дузини.
Правое дело победит.
Победа за правдой.

Бәхилә динчи нибу!
Завистнику покоя нет!

❧❧❧

Бәхилә одоми әз кисңәјә курк зобуни.
Завистливый злее волка голодного.
Завистливые глаза не знают сытости.

❧❧❧

Бәхилә хов нәс оморә.
Завистливого сон не берет.

❧❧❧

Бәхилә Худо ниду.
Завистливому человеку Бог не даст счастья.

❧❧❧

Бәхили әз иму пишо офуррә омори.
Зависть прежде нас родилась.

❧❧❧

Бәхили нә бухту ә јә чикә зивистәнут.
Зависть и клевета живут совместно.

❧❧❧

БәхилҺојту кур.
Да ослепнет тот, кто тебе завидует.

❧❧❧

БәхилҺо мурдәнут, омо бәхили — Һич вәхт.
Завистники умирают, но зависть никогда.

❧❧❧

Бәхт имбистокә мәрә, әз дәдәј духтәр имбисторум.
Имел бы счастье, родился бы девочкой.

❧❧❧

Бәхт мәрә јә дәрд дори ки, Һәммә дәрдҺо әз јормә вәдәрафти.
Судьба такое горе дала, что все горести забыл.

❧❧❧

Бәхт Һәсбәлуни, мә — појәдә.
Счастье гонит на коне, а я за ним иду пешком.

❧❧❧

Бәхшәј ән нәхурдәкорә хурдәнут.
Съедят долю несъевшего.

Бəхшəј јəкиш ə јон худо нə мунди.
У каждого своя доля.

Бəхш сохтəкор јə нифри имбу, јə новкə ə јү һичиш нирасү.
Тот, кто распределяет (раздает), либо будет проклят, либо останется ни с чем.

Бəһəрсүзə дор — һүзүм, ворушсүзə думон — дурə, эгүлсүзə инсон — ћəјвони.
Дерево без плодов — дрова, тучи без дождя — дым, человек без ума — животное.

Бəһ̦зи бо дузиш нəс кироштə.
Правда не всегда принимается.

Бəһ̦зи сəкһо нəс равустə, омо кирдəни.
Иной пес и не лает, а кусает.

Бəһ̦зиһо зивистəнүт эри хурдə, уһоникə хурдəнүт эри зивистə.
Одни живут для того, чтобы есть, а другие едят для того, чтобы жить.

Бијо чави, ə лəһ̦əјү дəни.
Надо и пищу пережевывать за него.

Бикори одомирə куштəни.
Безделье губит человека.

Бил дану, əз јə мəн[7] дуг чəндгəдəр кəрə вəдиромороəникə.
Пусть знает, сколько масла получится из мана[7] простокваши.

Бил, ә мојәј мә зарар бу.
Да, пусть мне пойдет в убыток.

Бим бәрди, гәҺр кушти урә.
И дума, и злоба охватили его.

Биморә тимор кәрәки.
Больному требуется уход.

Бимүздә фәҺләји әз бикори хуби.
Чем бездельничать, лучше даром работать.
Работа задаром лучше безделья.

Бинәј кушү зәрд бири.
Видать, конец кому-то.

Бини ә пишој тү, војзари сох.
Поставь перед собою и плачь.
Зри и плачь.

Бини ә пишој тү, томошә сох.
Посмотри и полюбуйся красотой.

Биовондә фәрзәнд шәшимүн әнкүштә хуноји: бурририкә дорд миду, нә бурририкә мүҺүчүз вәди имбу.
Нерадивый ребенок как шестой палец: оставишь — неприятно, обрежешь — будет больно.
Дети как пальцы: какой ни обрежь — одинаково больно.

Бирач нисти, ундә рачи.
Не урод, так и красавец.

Бирачә хој, омо Һәсүлмәндә, рачә бәдҺәсүлә нә хој.
Бери хоть уродину, но благородную, не бери красавицу худородную.

Бирәји әгүл дорә.
Богатство разум рождает.

Бирәји ә сәр бирәји оморә.
Деньги к деньгам.

Бирәнијә кор бијо бу.
Чему быть, того не миновать.
Будь, чему быть.

Бирәни ки, јәки ә һозор вәрзирә, бирәни ки, һозор ә јәки нәс вәрзирә.
Бывает, один стоит тысячи, бывает, тысяча не стоит одного.

Бирәни ки, кәркиш хурузә хуно ђүђү зәрәни.
Бывает, что и курица петухом поет.

Бирәни ки, хәриш (әгүлсүзиш) дузә коф куфтирәни.
Временем и дурак правду скажет.

Бирәни ки, һичиш нәс бирә.
И то бывает, что ничего не бывает.

Бирәћнә вәхүшт ә кул киснә вәнүшт, муку: «Мәрәш дор».
Голый сел на голодного и сказал: «Содержи и меня».

Бири вәхтһо, сәк ә күркәво зивисти.
Встарь бывало: собака с волком живала.

Биријо бири, рафтијо рафти.
Что было, то было, — прошло.

Бирор дуст бистокә дијәш хуби.
Лучше бы и брат был другом.

Бирорә мүрдәј бирор мивојү, омо говрә сохтәјү нивојү.

Даже если брат пожелает брату смерти, похоронить его не захочет.

Бирор әри бирор хәрәби михојү, мүрдәји нәḩ.

Брат брату зло пожелает, а смерти — нет.

Бирор әри бирор човоб нәс дорә.

Брат за брата не ответчик.

— Бирортү чүтами одомини?

— Ћәрмәћи нә сохтәјм.

— Какой человек твой брат?

— Не были в совместных путах.

Бирор һистимкәш, чибһојму чироји.

Хоть мы и братья, но кошельки врозь.

Счет счетом, а брат братом.

Бирорһо хуб имбистокә, Худорәш бирор имбисто.

Если бы братья были хороши, Бог сотворил бы и себе брата.

Бистокә имбу, нә бистокә , һәрчү кири букәш имбу.

Будет, так будет, а не будет, так что-нибудь будет.

Битәв шәв сәк ә мәнк равусти, омо мәнк нә данүсти.

Всю ночь собака на месяц пролаяла, а месяц того и не знал.

Биḩорә зән мүнүксүзә чирә хуноји.

Женщина без стыдливости, что пища без соли.

Бог коштәкор бәһәрүрә мәкиру.

Сажавший деревья, порадуется урожаем.

Богү оводу, богчәјү оводу, чү дәрди урә.
Что ему думать, у него все прекрасно.

Болбол зимустурә нә виникә, гәдүр вәсала ни данү.
Соловей, не познающий холод зимы, прелести весны не оценит.

Болә болә овурдә.
Беда накликает беду.

Боләј залумә Худо миду.
Бог причиняет вред злодею.

Боләј зувун хүштәрә әдәј кәширә.
Он страдает из-за своего языка.

Бомбә дәшәндикә лов ни бу.
И бомбой не разорвет.

Бомбә офтокә ә һәммә вохурдәни.
Взорвавшая бомба поражает всех без выбора.

Бордорбирә ḩәсонти, зәндә чәтини.
Зачать легко, родить трудно.

Борә әз гәдәр зијод нә вәни.
Не накладывай воз выше меры.

Бор ән иму нисти — иму нијо кәшим.
Не наш воз — не нам везти.

Бор ән һәр кәс әри јү курунд оморә.
Каждому ноша своя тяжела.

Бор овурдәкор, бор имбәрү.
Кто с чем пришел, с тем и ушел.

Бор хәр сүрх бистокә, гимәтү ни вәрав.
Свинья в золотом ошейнике — все свинья.

«Бошкурә» муш нә бәрди.
«Ладно» мышь не съела.
Не беда, если скажешь «ладно» .

Бујү дурази, әгүлу — кутәħ.
Рост длинный, да ум короткий.
Велика фигура, да дура.

Бујү дурази, мувәħү — буш.
Ростом с тебя, а разумом с теля.

Бун хунә чәнгәдәр кәлә бисто, унгәдәр ә сәрү вәрф амбар миниүшү.
Чем больше крыша, тем больше на ней снега.

Бун чуму әдәј әри јү курунди сохтә.
Сам собой не доволен.
Даже веки ему в тяжесть.

Бу, омо ов бәрд.
Было, да сплыло.

Бура ошуг-ошуг түрә воз.
Занимайся своими делами (не лезь в чужие дела)!

Бур, бәст, бәгдә куј..
Подумай, обдумай, да и молви.

Бурра буррајүни, бәстә — бәстәјү.
Сам кроит, сам шьет.

Буррам, ә сәр мә болә сохтәм.
Накликал беду на свою голову.

Бурра тикә ә нун ни вокосу.
Отрезанный ломоть к хлебу не приставишь.

Бухов әз сүрхиш бистокә, бухови.
Кандалы остаются кандалами, даже если они золотые.
Оковы хоть из золота, все равно — оковы.

Бушә гоб ә одомирәво коф сохтә.
Пустое ведро у встречного — предупреждение о неудачах и затруднениях в делах.

Бушә коф пучә гәрәбәчә хуноји.
Пустые слова — что орехи без ядра.

Бушә совурә ә пура сову нә зән.
Не ударяй пустым кувшином о полный.

Бүрчирә кәркә хәндә мијов.
Это и курам на смех.
Куры нахохочутся.

Бүхтү ә одоми ухә хуно вәрафтә.
Клевета, что стрела, человека разит.

В

Вәдини, гисмәт һәчини.
Видно, судьба такая.

❧❧❧

Вәдини ки, Худорә һәчи војистә.
Видно, так Богу угодно.

❧❧❧

Вәзифә һәјбәрә хунојі, әз дүш ә дүш кәштә.
Должность, как сума переметная, с плеча на плечо перекидывается.

❧❧❧

Вәмухтә ҹәјб нисти.
Учиться — не позор.

❧❧❧

Вәрдүширә тәрк сохтә чәтини.
Избавиться от привычек — трудное дело.

❧❧❧

Вәсәхури шүгәмәдорди дорә.
Большая сыть — брюху вредит.

❧❧❧

Вәрф мијов, пој имбәјү.
Снег пойдет — ноги мерзнут.

Вәрф одомирә кәрм ни соху.
Снег не согреет.

Вәсәхури нә сох.
Щи хлебай, да меру узнай.

Вәсторә чи мундә.
Куплено — не потеряно.

Вәхтә ә пуләво нибу вәсторә.
За деньги время не купишь.

Вәхт әз сүрх буһоjи.
Время дороже золота.

Вәхт имбу ә хүшкә әрхһоjмуш ов миjов.
Будет и на нашей улице праздник.

Вәхт имбу, имуш нибошим.
Будет час, да не будет нас.

Вәхт кузәт нәс сохтә.
Время не ждет.

Вәхт миjов, ә имуш сәр мизәнүт.
Будет время, что и нам люди поклонятся.

Вәхт рафтә-рафтә һәммә дәрдһо әз jор вәдарафтәни.
Всякое горе со временем забывается.

Вәхт һәммә jараһорә хуб сохтәни.
Время лечит все раны.

❧❧❧

Вәхт ḩәспәлүни, иму појодә.
Время бежит, как вода.

❧❧❧

Вәḩдәј ḩәјб данүстәш һисти.
Пора и стыд знать.

❧❧❧

Вәчарундә ḩәсонти, вокундә чәтин.
Разрушить легче, чем построить (создать).

❧❧❧

Вәчаруст, тиһи бисто.
Опрокинулось и разлилось.

❧❧❧

Вәчивәчи хубтә данүстә сәгәт киникә.
Нищему лучше известно, кто скуп.

❧❧❧

Визор сохт имурә и мәḩәни.
Надоела нам эта песня.

❧❧❧

Винијүрә кирдикә нәшумојү мәдаров.
Держи его за нос — душу отдаст.

❧❧❧

Вини ни бистокә, чумһо дү- јәкирә михурдут.
Не будь носа, глаза бы друг друга съели.

❧❧❧

Винирәј түрә һиштә, ә шинирәј тү бовор нә сох.
Не верьте тому, что вы слышите.
Пока не увижу, не поверю.

❧❧❧

Винирә нә шинирә јәки нисти.
Увиденное не то, что услышанное.

❧❧❧

Винири? Дијә ни вини!
Видел? Больше не увидишь.

Винири ә буру, дәбәр ә дору.
Есть еда — принимайся за дело.

Вини тү нә дәрафтә чикә сәр түрә нә шиш.
Не суй голову туда, куда нос не лезет.

Вини һәнәк, нә вини дәкәнәк.
Увидит — поднесем как шутку, не увидит — пронесет.

Вирихтәш јә һинәри.
Иногда и бегство — подвиг.

Вишәрә сухундәт, болбол әри лулаләј хүштә әдәј киристә.
Бор сожгли, а соловушка по гнездышку плачет.

Вишә чоголсүз нибу.
Лес не без шакалов.

Вој әри мүрдәкори.
Плачут по умершему.

Војист гошүрә дуз соху, зә чумүрә вәкәнд.
Хотел брови подправить — глаз выколол.

Војистәј хүштәрә куфтирәкор, нәвојистәј хүштәрә мишинү.
Тот, кто говорит, что хочет, слышит, чего не хочет.

Војистәникә ә тү хуби сохут, ә јәкиш хәрәби нә сох.
Когда хочешь себе добра, то никому не делай зла.

Војистә — һәјб нист.
Желание — не укор.

Војист сәнгә ә сову зән, војист совурә ә сәнг: вој әри совуни.

Хоть в лоб, хоть по лбу.

Когда камень падает на кувшин, горе кувшину, а когда кувшин падает на камень, тоже горе кувшину.

Војист ӊилом хәрәбә бошку.

А там хоть трава не расти.

Ворвори овурдиҺорә, Һә ворвориш имбәру.

Ветром принесенное ветер и уносит.

Ворвори нә бистокә, дорҺо ни чүмүт.

Когда нет ветра, деревья не качаются.

Гәбләрә вич, духтәрүрә хоj.
Выбирай не невесту, а сваху.

Гәд бирә әз хүрд бирә хуби.
Лучше гнуться, чем переломиться.

Гәдүр бәбәрә бәбә бирә бәгдә мидани.
Ты цену своему отцу поймешь, когда от сына горя сам хлебнешь.

Гәдүр ән дү чирә, уһорә вир сохтә бәгдә мидани: ән чоjили вә ән чунсогирә.
Две вещи обнаруживают свою ценность после потери их — молодость и здоровье.

Гәдүр кәмә нә данүстәкор ән амбарәш ни данү.
Кто не ценит малое, тот не ценит и большое.

Гәдүр кәпикә нә данүстәкор ә монәт ни расү.
Кто копейку не бережет, он и рубля не увидит.

Гәдүр одомирә мүрдә бәгдә данүстәнүт.
Пока человек не умрет, его не ценят.

Гәдүр хубирә гәдүрдан миданү.
Доброту оценит добрый человек.

Гәдүр хүштәрә нә данүстәкор гәдүр кәсәш ни данү.
Кто не умеет ценить себя, тот не оценит и другого.
Кто не умеет уважать себя, не может уважать ближних.

Гәдүр чирә вир сохтәнки мидани.
Цену вещи узнаешь, как потеряешь.

Гәдүр чунә әз чојили данүстә кәрәки.
Следи за здоровьем смолоду.

Гәзгу ә гәзгу мивохуру, гәдәһ хүрд имбу.
Котел с котлом столкнется — горшок разобьется.

Гәзгуј ħәрмәħи дир мидүшү.
Совместный котел поздно закипает.

Гәзонч сохтә чәтини,хәрч сохтә — ḩәсонт.
Зарабатывать деньги тяжело, но тратить легко.

Гәјиш миданү үкүз чү кәширәкә.
Упряжь знает о тяжести работы вола.

Гәјтон ләḩәјтүрә бәст!
Держи язык на привязи (на веревочке)!

Гәјтон ләḩәјү буши.
У него рот без замка (без привязи).

Гәләм ә дәс дүшмә дәри.
Ручка в руках врага.

Гәләм инчо, дәфтәр инчо, мәкирим минүјүсим.
И ручка здесь, и тетрадь здесь, возьмем и запишем.

Гәләм нүјүстәрә гилинч ни буру.
Что написано пером, не вырубишь топором.

Гәләм сохтәниjорә гилинч нидану сохтә.
Меч не сделает того, что может сделать перо.

Гәлпә дүл ники нидану.
Черствое сердце не знает благодарности.

Гәрд дорә-дорә мәрасү, рәһ рафтә-рафтә.
Долг кончается возвратом, а дорога ходьбой.

Гәрдә ә мүргһош ни вәjилүм.
Не прошу никого.

Гәрд ә jор вәкүрдәкор нәһ, ән дорәкор бирә.
Долги помнит не тот, кто берет, а кто дает.

Гәрди әри хубә руз ни муну.
Продай сена стог, а верни долг в срок.

Гәрәбәчдорә хуно әдәj ләрзирә.
Дрожит, как лист на осине.

Гәриб әз дүл ни хәндү.
Проживающий на чужбине от души не смеется.
Сердце на чужбине не смеется.

Гәтуг сиjәһи ки, сиjәһи.
Катык черный, потому что он черный.

Гәтуг хурдәнкиш дәндүјму әдәј хүрд бирә.
У нас и от катыка зубы ломаются.

Гәһр оморәникә түрә, овиш нәзники, доћориш.
Если обижался, и река, и скала близко.

Гәһр оморәникә турә, хиникә ов ху.
Если обидно, пей холодную воду.

Гәчәлә данүстәни зимустурә әчә кировунукә.
Знает сорока, где зиму зимовать.

Гәчәләш балај хүштәрә хостәни.
И сорока сорочонка любит.

Гилиг сәкә саћибү мидану.
Характер своей собаки знает хозяин.

Гилинчү әдәј муј бәрдә.
Острый у него меч.

Гилинчү һәчинәвош әдәј бурра, һәчунәвош.
Имеет острый с обеих сторон меч.

Гилогә војист ковтәрә хуно рәћ бурав, тәһәрз рафтәј хүштәрә вир сохт.
Ворона хотела научиться походке голубя, да забыла свою.

Гилогә әдәј ә әз доћор дәшәндәрәво тәрсундә.
Стали ворону грозить, хотят его с горы бросить.

Гилогә хуно әдәј гәрр зәрә.
Каркает, как ворона.

Гилог чум гилогә ни вәкәнү.
Ворон ворону глаз не выклюет.

Гилог чәһ-чәһ болболә ни вәрасү.
Не понять вороне трели соловья.

Гиног гиногә ни хоју, сәћибхунә јәкирәш.
Один гость ненавидит другого, а хозяин — обоих.

Гиногә хуно нүшти.
Чувствует себя в гостях.

Гиноги јә рузлә имбу.
Один день — гость, другой день — гость , а на третий — уходи, неверный.

Гиног сиројиникә, мәш сиројинүм.
Гость сыт, и я сыт.

Гисмәтә пој зәрә нибу.
От судьбы не убежишь.

Гисмәт һәчи куфтири.
Рок так судил.

Гисос ә гијәмәт ни муну.
Месть на конец света не откладывается.

Гисос ә и ђиломи.
Месть — дело этого мира.

Гисосиш ә инчоји, гијәмәтиш.
И месть и суд — дела сего мира.

Гоб нисти, гәләј дүм.
Не посуда, чтобы лудить.

Гоб чихур ән у сәнгә ћәл мисоху.
У него желудок камень переварит.

Говолә хуноји: сәсү кәләји, гәдү буш.
Как барабан: голос громкий, а внутри пусто.

Говрәј хүштәрә ә дәс хүштәрәво вәкәндә.
Собственными руками копать себе могилу.

Говун әз ширини тиракүстә (чат зәрә).
Дыня лопается (трескается) от сладости.

Голинә дор зу хүрд бирә.
Толстое дерево быстро ломается.

Гортһо гәриш, чикәһо дәкиш.
Меняем колоду — меняемся местами.

Гошһој түш әри ән у сијәһ бири, дијә!
Поэтому твои ресницы и стали черными (иронично).

Гудуг кәлә бирәнкә, хәр имбу.
Ослик также будет ослом.
Маленький ослик станет большим ослом.

Гудузә сәк сәћибәш кирдәни.
Бешеная собака и хозяина кусает.

Гузиләрә хуноји.
Как ягненок (тише воды, ниже травы).

Гумор ћəримисүз нəс бирə.
В игре не без хитрости.

Гунши данүст, һəммə данүст.
Узнал сосед — узнает весь свет.

Гунши хуб бистокə, чапарһо чу кəрəки?
Если соседи хорошие, зачем нужны заборы?

Гуншиһо хуб бисторуткə, кəчəлə духтəриш ə шувəр мирав.
Будь соседи хорошие, и плешивая девушка выйдет замуж.

Гур бирəбу, мундəбу əхрəти.
Нет места, где хоронить, а о саване думают.

Гур ни күрү урə.
Могила его не примет (земля его не примет).

Гуш ə гəнəдəво, инсон ə əгүлəво.
Птица крылом, человек — умом.

Гушə ə чинəрəво, одомирə ə кофəво фурмундəнүт.
Птицу кормом, а человека словом обманывают.

Гуш əз дундуг ə чəлə офторə, инсон — əз зувун.
Птица попадает в ловушку клювом, а человек — языком.

Гушə хуно ə чəлə офтори.
Попался, как птица в кляпцы.

Гушһо (ковтəрһо) рафти, бəјгушһо мунди.
Улетели голуби — остались совы.

❧❧❧

Гүзүлкүл (күлвәрд) тәлүсүз нәс бирә.
Нет розы без шипов.

❧❧❧

Гүзүлкүл тәлүсүз нәс бирә, кушт — остугусүз.
Розы не бывают без шипов, а мясо — без костей.

❧❧❧

Гүзүрмәш әз у хәјр нә винири
От него плоду, что от камня меду.

❧❧❧

Гүрт-гүртү амбари, хојә сохтәјү нисти.
Много кудахтанья, а яиц нет.

❧❧❧

Гүсүр һистикәш, бијо зәнди.
Хоть яловая, а телись.

Д

Данандə данүстəниҝəш пүр сирəни, омо нəдан нəста, нəс пүрсирə.
Ученый хоть знает, да спросит, а невежда не знает и не спрашивает.

Данандəјирə јəкиш əз шүгəм дəдəј нə овурди.
Никто знаний в утробе матери не приобрел.

Дан, ə ки хуби сохтəниҝə.
Знай, кому добро делаешь.

Данүстəј хүштəрəш ҝуфтирəни, нəданүстəј хүштəрəш.
Что знает — все скажет, что не знает, и то скажет.

Данүстəниҝə, ə кəчəли тү зулф вəни.
Если умеешь, так нарасти свою лысину на голове.

Дəвə, дəнҝ[8] бирəни нисти ки.
Это же не верблюд, и не дом.

Дəвə јовош мирав, омо амбар мирав.
Верблюд тихо ходит, но долго идет.

❧❧❧

Дәвәрә гәнәд мәбистокә, нәвәчарустә бун ни мунд.
Если б у верблюда были крылья, снес бы все крыши.

❧❧❧

Дәвәрә ә имогәво ов нидүт.
Верблюда с нагрудника не поят.

❧❧❧

Дәвәрә нә нүшундикә, шәләјүрә ни вәни.
Если верблюда не заставишь лечь, его не навьючишь.

❧❧❧

Дәвәрә худо буј дори, әгүл нәһ.
Дал Бог верблюду рост высокий, а ум короткий.

❧❧❧

Дәвәрә хуно һинһокири.
Мстительный, злопамятный, как верблюд.

❧❧❧

Дәвә чәндгәдәр дүрүчд бистокәш, сәрү ә дүм хәр бәстә оморә.
Как бы ни был велик верблюд — всегда на поводу у осла.

❧❧❧

Дәвр чүтам бистокә, одомиһош һәчу бирәнут.
Каков век, таков и человек.

❧❧❧

Дәгмәрә ә пуст ән һәјвон вәнорәнүт, ә дүл — ән инсон.
Скотине прожигают клеймом шкуру, человеку — сердце.

❧❧❧

Дәдәј ә сәрбәти һәјил ә гәд аташ мидаров.
Ради ребенка мать — в огонь бросится.

❧❧❧

Дәдәјә чикәј дәдәји, зәнә чикәј зән.
У матери свое место, у жены — свое.

❧❧❧

Дәдәјә шинох, духтәрүрә хој.
На мать смотри, на дочери женись.

Дәдәј куфорәј ḩәјилә һәчинәвош чүмүндәни, һәчунәвош.
Мать ребенка укачивает в разные стороны.

Дәдәј куфти, Худо куфти.
Мать сказала — Бог сказал.

Дәдәј миро ћәјвотә, һово лоли.
Горе матери Хайвота, холодно стало.

Дәдәјму мәрә ә паћәнүки нә зәнди.
Не родила мать меня втайне.

Дәдәј хүштәрә хостәкор дәдәј кәсә ни вәшмәрү.
Любящий свою мать чужую не обругает.

Дәдәјһорә хәрәбә духтәр нәс бирә, хүсүрһорә — хубә ḩәрүс.
У матери не бывает плохой дочери, а у свекрови
не бывает хорошей снохи.

Дәдәјһо һәлә әзуни кукһо нә зәндәт.
Не родили матери пока таких сыновей.

Дәдәј ḩәјилә кофсүз вәрасирә.
Мать разумеет дитя без слов.

Дәдәј чүтамикә, духтәрүш һәчуни.
Какая мать, такая и дочь.

Дәјчијә зән шүвәрә зу пир мисоху.
Муж болтливой жены быстрее стареет.

Дәјчијә одоми ә һәр коф јә гүлп мивәнү.
Брюзга ко всему придерется.

Дәндүјү чи нәс бурра.
Он ни на что не способен.

Дәни ә ковол, дәди ә дувор: һә уни ки, уни.
Бей дурака в три кулака, а дурак все однак.

Дәниширә ә пуләво нисти.
За смотр не требуется плата.

Дәрафти ә гәзгу, бистори хурдәни.
С волками жить — по-волчьи выть.

Дәрд дәрд овурдә.
Беда беду накликает.

Дәрдә дорәкор, дәрмујүрәш миду.
Кто болезнь ниспослал, тот и лекарство от нее пошлет.

Дәрд эн догиш догә хуно кәлә имбу.
Большому кораблю большое плавание.

Дәрд эн һәр кәс јүрә дорд дорә.
Каждому человеку причиняет боль свое горе.

Дәрд ә сәр дәрд оморә.
Горе по горю, беды по бедам.

Дәрд, әчә рафтә? Ә јон дәрдәчәр.
Горе, куда идешь? К горемыке.

Дәрдәчәрә дүл нә мүрдкә, зиндәш нибу.
Хотя печальное сердце не умирает, оно и не воскресает.

Дәрдәчәр рафт, дәрдүш ә јүрәво.
Горемыка ушла, и горе — за ней.

Дәрд јәки бистокә вәтәвустә чүни бәкә?
Было бы горе одно, не трудно его нести.

Дәрд јәки бистокә, чорәјүрә офтә ḩәсонти.
Была бы беда одна, нашли бы выход.

Дәрд мәрә ә дог куфтурумкә, дог ħәл имбу.
Свое горе скажу «горе» — и то, услышав, согнется.

Дәрд мујә сипи сохтә.
Горе косицы белит.

Дәрд нәкүшүħорә, худош ни күшү.
Не убитого горем и Бог не убьет.

Дәрд пулә нә кәш, у имурә нәḩ, иму урә гәзонч сохтәјм.
Не горюй о деньгах, не они нас нажили, а мы их.

Дәрд сәнгәш ħәл мисоху.
Горе и камни разрушает.

Дәрдсүзә одоми нисти.
Нет человека без печали.

Дәрдтүрә вәни ә сәр дәрдмә, бил урәш мә кәшүм.
Пусть твоя боль поверх моей боли, и я ее потяну.

Дәрд түрә кuj ә дәрдәчәр.
Расскажи свою боль тому, кто знает беду.
О своем горе раскажи тому, кто знает горе.
Боль свою открывай тому, кто сам ее испытал.

Дәрдү амбар бирәкор амбар коф мисоху.
У кого много горя, тот много говорит.
Много на сердце — много на языке.

Дәрдү бирәкор ни хисү.
Испытывающий горе не спит.

Дәрдү нәбирәкор хуб михисү.
Беспечальному сон сладок.

Дәрд чироји, ђәчәл — чиро.
Болезнь — одно, смерть — другое.

Дәрә, дәрә, әз дәрәш дәрә?
Ниже, ниже, куда еще ниже?

Дәр ән дивонхонәји бәкә?
Вам что здесь, проходной двор что ли?

Дәрзәј кәсә фубәрдәкор, гујиг мивәрәхшү.
Кто проглотит чужую иголку, тот вырвет большую иглу.

Дәрзә шәндикә, ә хори ни офтонү.
Яблоку негде упасть.
Иголку негде воткнуть.

Дәр кәсә воку, дәр түрәш вокунут.
Давай дружить: то я к тебе, то ты ко мне.

Дәр кәсә нә куф, нәкуфут дәр түрәш.
Не стучи в чужую дверь, постучат и в твою.

Дәрмуј хәр дурәминәји.
Лекарство от глупости — дурман.

Дәрмуј хәр ә зир коврә дәрјо дәри.
Лекарство от глупости на дне синего моря находится.

Дәрмуни бәкә?
Лекарство даешь что ли?

Дәрмуш тәлћ бирә.
И лекарство бывает горьким.

Дәрму тәлћ бистокәш, хәјрү ширин бирә.
Хотя лекарство бывает горьким, имеется и польза.

Дәртүрә хуб гили сох ки, гуншира дүзд нә куји.
Запирай свою дверь покрепче, чтобы соседа не называл вором.

Дәр чујиш ә дәр чубуги дарафтәни.
Всякое может случиться: и богатый к бедному постучится.

Дәс балај дәси.
Рукоприкладство до добра не доводит.

Дәс дәсә шуштә.
Рука руку моет.

Дәс дәсә шуштә, дәсһо рујә.
Рука моет руку, две руки — лицо.

Дәсә вәнорәм ә этәк ту: јә дәс мәрә бур, јә этәк түрә.
Держу тебя за подол: или руку мою отрежь, или подол свой.

Дәсә вәнорәм ә этәк Худо.
Надеюсь на Бога.

Дәс ә дүл мунди, дүл — ә хәјол.
Рука на сердце, а сердце в думу.

Дәс ән мә, сәр ән мә.
Рука моя, и голова моя.

Дәс мә дураз, ә пишој нимаз.
Прошу милостыню у синагоги.

Дәс мә сәрҝијини, нун мә рүгәни.
Работа грязна, да денежка бела.
Горька работа, да хлеб сладок.

Дәс мә тиһини, руј мә сијәһ.
Карман мой пуст, а на лице стыд.

Дәс мә хутә бири.
Привыкла к этому рука моя.

Дәс мисвоји, дәс содогојини.
Он добрый и щедрый.

Дәс расти ә дәс чәпи нә вәмуно.
Пусть правая рука не нуждается в левой.

Дәс расти тү ә сәр мә.
Мне бы твои успехи.

Дәстәк ән вәчарустә хунәји.
Опора семьи (о домовитой женщине).

Дәстәчуј дәс дәсә тәлү-тәлү сохтә.
Своя палка всегда сучковатой кажется.

Дәс тү нәрасирә чикә дәсә дураз нә сох.
Не тяни руку туда, куда не достаешь.

Дәс тү ругәниникә — ә сәр тү сов.
Если у тебя рука жирная, протри о собственные волосы.

Дәсү ә этәк кәләһо вәри.
Близок к власть имущим.

Дәсү ә чәкәј дәс мунди, појү ә чикәј поj.
Сидит, раскис, по бокам развис.

Дәсү кутәћи, чибү лугон.
Карман длинный, а рука короткая.

Дәсү чи нәс кирдә.
Растяпа: у него все из рук валится.

Дәсhoj ән у дурази.
У него руки длинны.

Дәсhojү әдәј хорә-хорә дорә.
Руки чешутся.

Дәсhojү зари, сүрхини.
Руки у него золотые.

Дәс шу, поj шу, бәгдә ә имурәво тоj бош.
Помой руки, помой ноги, потом дорастешь до нас.
Приведи себя в порядок, потом равняйся с нами.

Дәһәм ләһәрә данүстәни.
Губа не дура, язык не лопатка — знает, что горько, что сладко.

Дәḩәм тәлӈә нәвинирәкор, гәдур ширинә нидану.
Горького не едать — и сладкого не видать.

Дигләш сәрә пара сохтә мидану.
И маленький камешек голову разбить может.

Ди әз хојә вәдирәмори, имбуруз әдәј ә кәрк чиб-чиб вәмухтә.
Только что вылупился цыпленок, уже курицу учит.

Динчә сәк әз һосијә одоми хуби.
Добрый пес лучше злого человека.

Динч зив, хәрәби ни вини.
Живи тихо — не увидишь лиха.

Дир буку, омо буку.
Лучше поздно, чем никогда.

Дир буку, хуб буку.
Пусть будет лучше, если даже поздно.

Дирә-дирә оморәм.
Много видел на своем веку.

Дир, зу балај күркиш ә күрк мичару.
В конце концов детеныш волка обратится в волка.

Дири ә буру, дәбәр ә дору.
Рожь поспела — берись за дело.

Дирноһ һәмишә дир бирә.
Медлительный всегда опаздывает.

Дир омори, зу вәмухти.
Поздно пришел, быстро научился.

Диһи, диһи, Мәмәј дәррәһи.
Тужься, тужься, Мамай беременная.

Ди чү хурдикә имбуруз әз јорү вәдарафти.
И то забыл, что вчера поел.

Добонләhојү мунди.
Остались доделки.

Довшонә ә ҹәрәбәрәво кирдә.
Зайца на арбе догоняет.

Дог ә дог раст нијов, инсон ә инсон раст мијов.
Гора с горой не сойдется, а человек с человеком столкнется.

Дог ә сәр дукуми.
Гора вдобавок бугорку.

Догhо-дуворhорәш куш вәри.
И стены имеют уши.

Догhој сүрхи ә кәрдән вәкирдә.
Сулить золотые горы.

Дог чәнгәдәр hүндүр бистокәш, рәһ әз сәрү кироштә.
Как бы гора ни была высока, дорога через нее проходит.

Доллокирә ә сәрмә вәмухдә?
На моей голове бритью учишься?

Долол гәһбәһо, момуј бичкүһоји.
Мастер сомнительных дел.

Домор ков гәбләрә ә чол михоју.
Зять теще добра не желает.

Домор чүни, кук чүни?
Какая разница: сын или зять?

Дор бәһәр овурдәнкә сәр хүштәрә гуз кирдә.
Дерево, принося плоды, гнется к земле.

Дорд ән кәлә јара микирору, дорд ән хәрәбә коф никирору.
Боль от самой большой раны пройдет, а от дурного слова не пройдет.

Дордү буһо дәрму микәштү.
Боль врача ищет.

Дор ә вишәш тәһ̆но нә кәрдо.
Пусть и в лесу дерево не растет одиноко.

Дорә әз бәһәрү данүстә бирә, инсонә әз корһојү.
Дерево по плодам, а человек по делам познается.

Дорә әз гәдү күрм хурдә.
Дерево изнутри червь точит.

Дор әз бинә шәфт вәроморә.
Дерево от корня кривым растет.

Дор әз назуки хүрд бирә, одоми әз голини.
Ломается дерево тонкое, а человек толстый.

Дор әз чыч ов хурдә.
Дерево пьет воду из своих корней.

Дор әз чыч хүшк бирә.
Дерево гниет с корня.

Дорә коштәкор бәhәрүрә михуру.
Кто сажает дерево, тот пожинает его плоды.

Дорәкориш Худоји, бәрдәкориш.
Бог дает, Бог берет.

Дорәнки мисгол-мисгол, бәрдәнки хәрол-хәрол.
Дает золотниками, берет мешками.

Дор ә сәр чыч хүштә појистә.
Дерево держится корнями.

Дор ә сәр чычhо појистә, одоми ә сәр хурдә.
Дерево держится своими корнями, а человек пищей .

Дор кәлә бистокә, сојәјүш кәлә бирә.
От высокого дерева и тень большая.

Доруј мә мәрә әдәј сухундә, буруј мә кәсә.
Внутренность моя меня жжет, а наружность других.

Дор чәнгәдәр амбарә бәhәр овурдкә, унгәдәр сәрә гуз микүрү.
Чем больше плодов на дереве, тем ниже оно клонится к земле.

Дор чәнгәдәр голин бистокә, унгәдәр зу хүрд бирә.
Чем дерево толще становится, тем оно быстрее ломается.

Доћорһо нә вәчарусткә, чоләкиһо пур нибу.
Пока скалы не развалятся, ямы не наполнятся.

Дуволә дураз хуби, коф — кутәћ.
Веревка лучше длинная, слово — короткое.

Дуволәрә ду сәри.
У веревки два конца.

Дуворһорәш куш вәри.
У стен тоже есть уши.

Дуду зәри әдәј кәшдә.
Звонит во все колокола.

Дузә кофә ә зарфотәво әз дүл вәдәшәндәнүт.
Правду шутя говорят.

Дузә кофә әз һәјил мишини.
Устами младенца глаголет истина.

Дузә коф әз сәнг кироштә.
Правдивое слово камень раздробит.

Дузә кофә јә әз һәјил, јә әз чинкир мишини.
Глупый да малый говорят всегда правду.

Дузә кофә чү сәвкәнд.
Какая клятва верному слову.

Дузә коф куфтирәнкә, сәвкәнд нәхундәш мидани.
Когда говоришь правду, можно не божиться.

Дузә коф һәмишә тәлһи.
Правдивое слово всегда горько.

Дузи куфтирәкорә худо ни сухуну.
Говорящего правду Бог не обидит.

Дузирә ә һәнәкәво куфтирәнүт.
В шуточках часто правда бывает.
Много правды говорится в шутку.

Дуз һәммәрә дуз, дурку һәммәрә дурку миданү.
Правдивый всех считает правдивыми, лгун думает, все лгуны.

Дуразә зувун ḩүмүрә кутәһ сохтә.
Длинный язык укорачивает жизнь.

Дуразә руш нә чүклә сәр нүшунәј әгүлсүзини.
Длинная борода и маленькая голова — признак глупости.

Дуразә ḩүмүрәш әхирү һисти.
И долгая жизнь имеет конец.

Дурә инчо, синкили унчо.
Дым в эту сторону, зло — в ту.

Дурәсүз әдәј сухтә.
Сгорело — и дыму нет.

Дурку куфтири, хүштәнүш бовор нә сохти.
Врал и сам не поверил.

Дуркунәки — хурдә нун сәдигиjүни.
Ложью он питается.

Дуртә — ширинтә.
Реже видишь — больше любишь.
Чем дальше, тем слаще.

Дуст дустә ә чәтини кәрәки.
Друзья нужны друг другу в трудности.

Дуст — дүшмәј хүштәрә ә рәћ, ә бәди нә ә нәчоги бирә шинохтә.
Друга и врага можно проверить в трех обстоятельствах: в пути, в горе и в болезни.

Дустә гәһри сохтикә, дүшмә гәзонч мисохи.
Обидишь друга — наживешь врага.

Дустә гәһри сохтикә, дүшмә шор имбу.
Обидишь друга, враг порадуется.

Дустә әз дүшмә шинохтә кәрәки.
Умей отличать друга от недруга.

Дустә ә чәтини бирә шинохтә.
Друг познается в беде .

Дуст ән мүрдәһоји, дүшмәј ән зиндәһо.
Он друг мертвых, но враг живых.
Он — мертвым друг, живым — враг.

Дуст ә сәр дәниширә, дүшмә ә пој.
Друг смотрит на голову, а враг на ногу.

Дуст офтә чәтини, дустирә доштә — дијәш чәтин.
Найти себе друга — трудно, а сохранить дружбу — еще труднее.

Дуст түрә кирисундә, дүшмәј түрә нә хәндун.
Не заставляй друга плакать, чтобы не смеялся враг.

Дустһо шори мисохут, дүшмәһо пәшму имбошут.
Друзья порадуются, а враги огорчатся.

Духтәрә вәтән нибу.
У женщины нет родины.

Духтәр ә дәдәј, мијов, кук ә холу.
Дочь на мать похожа, сын — на дядю (на брата матери).

Духтәр әлүчә хурди, дәндүј ән дәдәј дорд дори.
Дочка ягодки ела, а у матери оскомина.

Духтәр кәзинәрә хуноји.
Девочка как крапива (быстро растет).

Духтәр мә — кирјәј мә, кук мә — гәдиш[9] мә.
Дочь — мой плач, сын — мой кадиш[9].

Духтәр омонәт ән кәси.
Дочь — чужое сокровище.

Духтәр хунәј кәсә үшүг сохтә.
Дочь освещает чужой дом.
Дочь — свет для другого дома.

Духтәр һисти, ә дәһ кук миварзү.
Хорошая дочь стоит двух плохих сыновей.

Духтәр ђәрүс кәси.
Дочь — чужого невестка.

❧❧❧

Душоб вәсторәм, ђәсәл вәдирәмори.

Купил дошаб — мед оказался.

Стрелял в воробья, а попал в журавля.

❧❧❧

Дү бирорәш ә јәкирәво дәмундәји бирәни.

И между братьями бывают недоразумения.

❧❧❧

Дү бо нәс мүрдәнүт.

Два раза не умирать.

❧❧❧

Дү бо нәс мүрдәнүт, омо әз јә́ки нибу вирихтә.

Два раза не умирать, а одной смерти не миновать.

❧❧❧

Дү вәчивәчи ә јә дәр ни даравт.

Две попрошайки в одну дверь не стучат.

❧❧❧

Дүдүшү ә јә́ки ни вәрзүт, јәкишү ә һичиш.

Вдвоем одного не стоят, а один и того меньше.

Двое не стоят одного, а один не стоит ничего.

❧❧❧

Дүзд гәдхунәјирә нидани кирдә.

Домашнего вора не поймаешь (не изловишь).

От своего вора не убережешься.

❧❧❧

Дүздә дәни ә ковол, дәди ә дувор, вәрдүши хүштәрә тәрҝ нисоху.

Вора хоть в мешок сунь, хоть об стенку ударь, он не оставит свое ремесло.

❧❧❧

Дүздә дүл бистәкә, хунә бурра ђәсонти.

Была бы охота — заладится любая работа.

Если вор захочет, обворовать дом нетрудно.

Дузд әз сојәј хуштәш тәрсирәни.
Вор и своей тени боится.

Дузд әри гәрәвули һәмәл нијов, хәр — әри ихтилот сохтә.
Не годится к страже вор, а дурак — на разговор.

Дузди ән дузд ә пишонију нујустә нә омори.
У вора ремесло на лбу не написано.

Дузди нә дуркуни ән зобунә ḩәјбhојут.
Воровство и ложь — самые грубые пороки.

Дузд һәчи данустәни, һәммә дузди.
Вор думает, что все воры.

Ду зән бирә чикә базар имбу.
Где баба — там рынок, где две — там базар.

Дул бәхил һич вәхт динч нәс бирә.
Завистник никогда не успокаивается.

Дул вәри турә, hо!
У тебя львиное сердце.

Дул гәрибә вәбәрдә мисвоји.
Успокоить пришельца — благое дело.

Дул дәдәј ә пәсәј ḩәјил, дул ḩәјил ә пәсәј вози бирә.
Мать думает о ребенке, ребенок об игрушках.

Дулә војуhо чи зарари ниду.
Желанная еда не вредит здоровью.

Дүлә дәр нә пәнчәрә нә дәри.
Сердце без дверей и без окон.
Сердце не лукошко, не прошибешь окошко.

Дүл әз остугу нисти, омо әз һәммә амбар хүрд бирә.
Сердце не из костей, но ломается больше всего.

Дүлә мәчбур ни сохи.
Сердцу не прикажешь.

Дүл ән у гәлпи.
Его душа фальшивая.

Дүлиш шишәрә хуноји, хурд бистокә вәкосундә нибу.
Сердце — что стекло, разобьется — не склеишь.

Дүл кәс гилијә сундуги.
Чужая душа — закрытый сундук.

Дүл кәсә нибу данүстә.
Чужая душа — потемки.

Дүл нәрафтә чикә, појиш нирав.
Сердце не хочет — и ноги не ведут.

Дүл нә сухткә, әз чум ђәрс ни рихү.
Без боли в душе слезы не текут.

Дүл сәнги тү вәдарафтә, дүл кушти дирәво түрә.
Чтобы размягчилось у тебя каменное сердце.

Дүл сифро нисти, ә пишој һәммә ни вокуни.
Сердце не скатерть, перед каждым не раскроешь.

Дүл тү түрә, руј тү мәрә.
Что у тебя в душе твоей — твое, а что на лице — мое.

Дүлү дүл морчикәјини.
У него сердце, как у воробья.

Дүлү пур бирәкор, амбар коф сохтә.
Много на сердце — много и на языке.

Дүлһо фирәһ кәрәки, хунәһо нәһ.
Нужно большое сердце — и не надо большой дом.

Дүл шор бирәнки, руј вәшәг дорә.
Сердце веселится — и лицо цветет.

Дүмбә — дәһәји .
Курдючное сало — отрава (иронично).

Дүмбә әри куспәнд шәлә нисти.
Курдюк для овцы не груз.

Дүм дәвә ә хори вәхурдәнкә.
Когда хвост верблюда коснется земли.
Когда рак на горе свистнет.

Дүм марә бурририкә сәрү мәчәјү, сәрүрә бурририкә — дүмү.
Отрежешь у змеи хвост — голова пошевелится, отрезаешь голову — хвост.

Дүм марә нә шиширикә, түрә ни кәзү.
Не наступи на хвост змеи.
Пока не наступишь на хвост змеи, она тебя не ужалит.

Думу әз ҹәрәј дәр вәдиромори.
Перестал быть зависимым.

Дум хуруз вәдини.
Хвост петуха виден.

Ду нимәј ән јә битәвут.
Они — две половинки одного целого.

Ду нимәш јә битәви.
Две половинки — одно целое.

Дунјо ә сәру тиђорути.
Как-будто мир рухнул на нем.

Дунјо пучә дунјоји.
Суета сует.

Дунјорә јәкиш хурдә нәданусти.
Никто не довольствовался благами мира до конца.

Дунјо хубһосуз нисти.
Мир не без добрых (хороших) людей.

Ду одоми коф сохтәнкә сәјимун ту нә бош.
Двум любо — третий не суйся.

Ду поj ә jә тирjох ни даров.
Две ноги в одном чоруке не уместятся.
В один сапог две ноги не сунешь.

Ду појә ә јә ковш дәшәндә.
Упираться, упереться (не согласиться, упорно настаивать на чем-либо).

Дү сәр ә јә гәзгу ни дүшү.
В одном казане две бараньи головы не сваришь.
В одном казане две головы не варят.

Дү ђәсбә ә јә дор ни бәстүт.
Двух лошадей к одному дереву не привязывают.

Дү ђилом јәки бистокәш.
Хоть два мира сойдутся в одном.

Дү һүмүр ни зиви.
Два века не изживешь.

Дү һүмүр ни зиви, дү бо чојил ни боши.
Два века не проживешь, две молодости не перейдешь.

Дү чум вәмунди јүрә.
Одни глаза остались у него (похудел совсем).

Дү чум һистикә, дү чумикәш кәрәки әри дәниширә.
Нужна еще пара глаз, чтобы любоваться.

Дү чуһур бирә чикә сә фикир имбу.
Где два еврея, там три мнения.

Дүшмә ә поі дәнаширә, дуст ә сәр.
Враг смотрт на ноги, друг на голову (или в лицо).

Дүшмәј одоми зувунүни.
Язык — враг человека,
Враг человека — его собственный язык.

Дүшмәј түлки дүмүни.
Враг лисы — ее хвост.

❧❧❧

Дүшмә нә мүрди, нә хисири.

Враг не дремлет.

❧❧❧

Дү шоһи мәкиру хәр микәну, јә абаси миду сәҹәбу мистону.

Овчинка выделки не стоит.

Ә

Ә амбар гәриш сохтәрәво чоj ширин нибу.
Сколько ни мешай, чай слаще не станет.

Ә аташәво вози нә сох.
Не играй с огнем.

Ә аташәво зарфот нә сох, мисухуни хүштәрә.
Не шути с огнем — обожжешься.

Ә аташ тү кәсә нә сухун.
Не зажги другого своим огнем.

Ә аташ хүшк тариш сухтәни.
Где горит сухое, и мокрое сгорит.

Ә бәбә нә дәдәj ћүрмәт сохдикә, әз кук түш ћүрмәт мивини.
Будешь почитать отца и мать — узнаешь почет от своего сына.

Ә бикор бура, бикор нә поj.
Работай даром, без работы не оставайся.

Ә бог дәрафтәкор бәһәр михуру.
Находящийся в саду попробует плоды.

Ә бурра нәхүј түш ни вәрзү.
И ногтя твоего не стоит.

Ә буру нәс рафтә ки, киснә имбу јүрә.
Не опорожняется, чтобы не проголодался.

Ә бустучи әдәј тара фурухтә.
Огороднику зелень продает.

Ә бүлмәј тү чү дәкундикә, ә ләгәј тү у мәров.
Что себе в миску накрошишь, то и в ложке у себя найдешь.

Ә бүхтү дузи нә дәри, ә дуркуни — ники.
В клевете правды нет, во лжи нет добра.

Ә виħтәј дүл ни вәроj.
Сердцу не прикажешь.

Ә виħтәј ән у Худош ни вәров (ә товунәј рәшәḩә одоми).
И Бог его не одолеет .

Ә виħтәј зән шәḩәту ни вәров.
Баба и черта перехитрит.

Ә вишә су офтокә хүшкиш сухтәни, тариш.
Если в лесу случится пожар , и сухие, и сырые деревья сгорят.

Ә вишә һүзүм нәс бәрдәнүт.
В лес дров не возят.

Ә ворворирәво оморәнијо, ә ворворирәвош рафтәни.
Что ветром приносит, то ветром и уносит.

Ә гәд гилогһо гәчәләш гилогә хуно гәр зәрә.
Между воронами и сорока по-вороньи каркает.

Ә гәд одомиһо хәрһо ни дәбистокә, гимәт хәрһо буһо имбисто.
Не будь ослов среди людей, ослы ценились бы дороже.

Ә гәд рүгән нә ḫәсәл әдәт чап зәрә.
В масле и в меду плавают.

Ә гәд хүшк тариш сухтәни.
И сырое вместе с сухим сгорает.
Исподволь и сырые дрова загораются.

Ә гәрболәво ов нәс овурдәнүт.
Воду решетом не собирают.
В решете воду не носят.

Ә гәрбол ов ни кири.
В решете воду не удержишь.

Ә гәрд шороб хурдәкор дү бо пијон бирә: јә бо шороб хурдәнки, јә бојкә гәрдә дорәнки.
Кто вино пьет взаймы, тот дважды пьянеет: когда пьет и когда рассчитывается.

Ә гәһрәво кор сотәкор зарари мивинү.
Кто действует назло, потерпит неудачу.

Ә гиног рафтәни бисторикә, ә хунә чи нәхурдә нә бош.
В гости собирайся, а дома пообедать не забудь.

❧❧❧

Ә гирог рәһ хунә вокундәжорә мәсләһәт дорәкор амбар имбу.

Кто строит дом у дороги, ему много советчиков найдется.

❧❧❧

Ә гисмәт дәбистокә әз һофт дәрјо дури мијов.

Если суждено, из-за семи морей достанется.

❧❧❧

Ә говрәш одомирә хубә гунши бијо бу.

Даже в могиле надо иметь хорошего соседа.

❧❧❧

Ә говрәш чикәј одоми бијо фирәһ бу.

И в могиле место человека просторным должно быть.

И могила должна быть просторной.

❧❧❧

Ә гомбур рафтәкор мијов, ә гур рафтәкор нәһ.

Из тюрьмы выходят, а из могилы — нет.

❧❧❧

Ә гомбур сабур сохтәкор әхир ә тәхт мәрав.

Оттерпимся — до чего-нибудь дотерпимся.

❧❧❧

Ә гунши имид бирәкор киснә михисү.

Кто надеется на ужин соседа, тот останется голодным.

На соседа понадеешься — голодным уснешь.

Не надейся, дед, на чужой обед.

❧❧❧

Ә гутинәјү пингол зәрикә, хун мәдиров.

Щелкнешь ему по щеке — кровь выйдет.

❧❧❧

Әгүл бәхш сохтә оморәнки, у ә хунә нә дәбу.

Когда ум раздавали, его дома не было.

❧❧❧

Әгүл ә базар фурухтә нәс оморә.

Ум на рынке не продается.

Әгүл ә буј киро нисти.
Ум от роста не зависит.

Әгүлә әз әгүл тәфәһәтини.
Ум на ум не приходится.
Ум уму рознь.

Әгүлә ә пуләво ни востони.
На деньги ума не купишь.

Әгүл әз әгүл зијоди.
Разум превосходит разум.

Әгүлмәнд бирә фикир кәсә кәширәјинчә, бил фикир түрә кәшүт.
Не будь слишком умным, чтобы о других заботиться,
пускай о тебе думают.

Әгүлмәнд данүстәј хүштәрә никујү, әгүлсүз куфтирәј хүштәрә нидану.
Умный не говорит, что знает, глупый не все знает, что говорит.

Әгүлмәндә бәбәрәш әгүлсүзә кук бирәни.
И у умного отца сын бывает глупым.

Әгүлмәндә ду бо ни фурмуни.
Умного дважды не обманешь.

Әгүлмәндә дүзд ә мәһәләј хүштә дүзди ни соху.
Умный вор в своем квартале не крадет.

Әгүлмәндә зән хунәј хүштәрә оводу мисоху, хәрә зән — хәрәбә.
Мудрая жена устроит дом свой, а глупая разрушит его.

Әгүлмәндә јә кофиш вәсси.
Умному достаточно и одного слова.

Әгүлмәнд ә коф зу ә вор вәрафтә.
Умного человека легче обмануть.

Әгүлмәндә мүрг әз дундуг ә чәлә офторә.
Хитрую птицу за клюв ловят.

Әгүлмәндә одомирә јә кофиш вәсси.
Умному человеку достаточно намека.

Әгүлмәндә одомирәш мәсләһәт кәрәки.
И мудрому человеку совет требуется.

Әгүлмәнд ә сәр миофтону, коф ни соху; әгүлсүз ә сәр ни офтону.
Умный поймет — не скажет, а глупый не поймет .

Әгүлмәндә һониј әз әгүлсүзә һошири хуби.
Лучше бедная мудрость, чем богатая глупость.

Әгүлмәнд зу әз сәр вәдарафтә.
На всякого мудреца довольно простоты.

Әгүлмәнд зу фурмундә оморә.
Умного человека легче обмануть.

Әгүлмәнди ә хундәрәво нисти.
Образование ума не прибавляет.

Әгүлмәнд јә бо фурмундә мијов.
Умный один раз обманывается.
Умного человека один раз обманешь.

Әгүлмәнд тәјтә фикир сохтә, хәр никәрәрәш микирору.
Пока умный раздумывал, глупый реку перешел.

Әгүлмәнд хүштәрә тәһәриф нәс дорә.
Умный себя не хвалит.

Әгүлмәнд һә әгүлмәнди, хәрә әгүлмәнд сохтә кәрәки.
Умный и без того умный, а вразумить надо глупца.

Әгүлсүз нә һәјил һәмишә дузирә куфтирәнүт.
Глупый да малый всегда говорят правду.

Әгүлсүз һәчи имбәстү, дәһ әгүлмәнд вәкәндә нидану.
Глупый завяжет, а умный не скоро развяжет.

Әгүл түрә нә ху.
Не забывайся.

Әгүлү әгүл Шәлмүнә Милихини.
У него ум, как у царя Соломона.

Әгүл һәр кәс әри јү хуб оморә.
Каждый своим умом доволен.

Әгүл һист, пул нист, пул һист — әгүл нист.
Есть ум, да пустосум; нет ума, да туга (полна) сума.

Ә дәдәј дәниш, духтәрүрә хој.
Прежде чем выбрать жену, нужно посмотреть на ее мать.

Ә дәдәј хүштә һүрмәт сохтәкор, дәдәј кәсә ни вәшмәру.
Кто свою мать уважает, чужую не обругает.

Ә дәдәј хүштә ћүрмәт сохтәкор, ә дәдәј кәс бићүрмәти нисоху.
Кто свою мать уважает, тот чужую не обидит.

Әдәј гилогә хуно гәр зәрә.
Каркает, как ворона.

Әдәј дуду зәрә, кәштә.
Трубит во все трубы.

Әдәј сәкә хуно равустә.
Лает, как собака.

Әдәј һә ҹәсб хүштәрә һәј сохтә.
Гонит коня своего.

Әдәм, ә дәм вәбирә.
Авось, небось и ничего.

Ә дәндүш нә зәрә.
И в зуб не брать.

Ә дәнииширәрово сироји ни боши.
Смотришь — не насмотришься.

Ә дәрдәво (чәвгирәво) нун-ҹәсәл хурдәјинчә, ә дулдинчирәво нун-мүнүк хурдә хуби.
Лучше воду пить в радости, чем мед в кручине.

Ә дәрзә вогундәкор гујиг вогундәнүт.
Воткнувшему кому-то иголку парусную иглу втыкают.

Ә дәрзәрәво (нәхүрәво) әдәј әри хүштә гур вәкәндә.
Иголкой (ногтями) сам себе могилу роет.

Ə дəрjо рафткə, дəрjо хүшк имбу.
К морю пойдет — и море высохнет.
На что ни взглянет, все вянет.

Ə дəр кəс ə куш појистикə, ḩəjб түрə мишини.
Подслушивая кого-то, узнаешь о своих недостатках.

Ə дəсəво ди, ə појəво кəшт.
Дай рукой — ищи ногой.

Ə дəс əн гүзүлкүл чирəкор тəлү миваров.
Сорвавший розу уколется ее шипом.

Ə дəс дəрирə əз дəс нə вəдəшəн.
Сохрани то, что имеешь.

Ə дəс козили дəбирə чикə бəрəкəт ни дəбу.
Там, где есть нечестность, нет благодати.

Ə дəс оморə — гəзончи.
Чего достиг — благо.

Ə дəсү гəрəтикон дəри: ə чү дəс зəкə мивəчару.
Приемист: за что ни возьмется, все исковеркает.

Ə дəсү əри ов докундəш ḩəмəл нијов.
В подметки не годится.

Ə дəсhoj хүштəш хинə вəнүку, ə појhoj хүштəш.
Пусть намажет руки и ноги свои хной.

Ə дəс шohhoш нə дəри.
И у шахов нет таких возможностей.

Әдәт күштә, һәлә киристәш нәс һиштәнүт.
Бьют, да еще и плакать не дают.

Ә дәфтәр сәкиш[10] нумү нә вәри.
Имя его в собачьем списке[10] не числится.

Ә дигләрәвош сәр пара бирәни.
И маленький камешек голову разбить может.

Ә дирә мундәм.
Поражен увиденным.

Ә дузә коф чу микуји?
Правды не переспоришь.

Ә дундуг овурдәм, ә гәнәд лов сохтәм.
Клювом достал, крыльями рассеял.

Ә дурә рәһ субукә шәлә вәкирдәнүт.
На дальний путь берут легкую ношу.

Ә дуркунирәво гәзонч сохтә оморијо, ә хәјри нирав.
Неправдой нажитое впрок не пойдет.

Ә дуркунирәво ҹиломә микәшти, омо ә хунә ни вәкәшти.
Ложью мир пройдешь, но домой не вернешься.

Ә духтәр куфтирәнүт, ә ҹәрүс дәшнәвундә.
Скажи дочери, чтоб сноха слышала.

Ә дүзди-пәһәнүкирәво бирәнијо кор, нисоху одомирә шор.
Обманом сделанное дело, не приносит радость.

Ә дүл ни вәроj (нибу вәроморә).
Сердцу не прикажешь.

Ә дүл кәс дәриhорә нибу данүстә.
Чужая душа — темный лес.

Ә дүл кәс нибу дәрафтә.
В чужую душу в влезешь.

Ә дүл ни вәроj.
Сердцу не прикажешь.

Ә дүлү дәриḩо, ә сәр зувунү вәри.
У него что на уме, то и на языке.
Что у него в сердце, то и на языке.

Ә дүлhо пәнчәрә нә дәри.
Сердце не лукошко, не прорежешь окошко.
В сердце нет окна.

Ә дүлү чәḩ офторәкор ә гәд ов мидаров.
Чтобы рыбку съесть, надо в воду лезть.

Ә дүл ḩошир hәмишә тәрс дәри.
Богатый всегда в страхе.

Ә дүнjо әз одоми одомиjәти мундә.
От человека в мире остается человечность.

Ә дүнjо иħтибор нисти.
Нет доверия к миру.

Ә дү тараф дәниширәкор ħир имбу.
В две стороны смотреть — косым быть.

Ә дү чикә бисторумкә, микујут: әрчү ә чор чикә — нәһ?
Если разделились пополам, скажут, почему не на четыре части?

Ә дүш кәс шәлә субук вәди имбу.
Легка ноша на чужом плече.

Ә дүшмә иħтибор нисти.
Врагу не верь: враг коварен, как зверь.
Врагу нет доверия.

Ә дүшмә пул миди дуст гәзонч мисохи, ә дуст пул миди урә вир мисохи.
Дай денег врагу — приобретешь друга, дай денег другу — потеряешь его.

Ә дүшмәш хәрәби нә сох.
Не вреди и недругу.

Ә әгул ән у чү омокә, ә сәр зувунү вәри.
У него что на уме, то и на языке.

Ә әгүлмәндово ә сәнгбурра бура, ә хәрәво ә кәрмәош хурдә — нәһ.
С умным иди камни тесать, с глупым не ходи даже плов есть.

Ә әгүлсүз һүрмәт мисохи, микујү: — Тәрсирүт.
Уважишь дурака — он подумает, его испугались.

Ә әгүл һәмишә хубиһо нәс морә.
На ум не все доброе приходит.

Әз амбар булә дорәкор кәм тәрсирәнүт.
Кто много грозится, того мало боятся.

Әз амбардани гәриш бири.
От великого разума сошел с ума.

Әз амбардани хүштә әз дү поj ә jә чәлә офтори.
Много знает, поэтому двумя ногами в один капкан попадал.

Әз амбар вирих-вирих сохтә тирjох мидуру.
От большой беготни только обувь рвется.

Әз амбар коф сохтә сәр дорд миду, әз амбар хурдә — шүгәм.
От многословия болит голова, от обжорства — желудок.

Әз аташ вәдирәморим, ә jәлов дәрафтим.
Бежал от дыма, упал в огонь.

Әз аташ куфтирә ләһә нисуху.
От произношения слово «огонь» рот не горит.

Әз бала корләһо кәлә корһо вәхиштә.
Большой успех состоит из мелочей.

Әз бәдмәзәндәjә фәрзәнд jә сиjә сәнг хуби.
Лучше булыжник, чем непутевый ребенок.

Әз бәдһәсүл вирих.
Держись подальше от неблагородного.

Әз бәхтһоj тү киләjи сох.
Обижайся на свою судьбу.

Әз биг вәкирдәни, ә руш вәнорә.
Переложит из усов на бороду.

❧❧❧
Әз бикори бимүздә фәһләји хуби.
Работа задаром лучше безделья.

❧❧❧
Әз бинә шәфт вәроморијо дорә нибу дуз сохтә. (Әз бинә шәфт вәровһо дор дуз нибу).
Нельзя выпрямить дерево, растущее под уклоном (дерево, выросшее от основания кривым, прямым не станет).

❧❧❧
Әз биобури мүрдәји хуби.
Лучше смерть, нежели позор.
Смерть лучше бесчестья.

❧❧❧
Әз бирәјму шорим.
Чем богаты, тем и рады.

❧❧❧
Әз бирәј хәрәбә фәрзәнд, нәбирәјү хуби.
Лучше не иметь детей, чем иметь плохих.

❧❧❧
Әз бирә чикә мирав.
Что было, то пропало.

❧❧❧
Әз биһорә мәрд биһорә зән хуби.
Нахальная женщина лучше, чем нахальный мужчина.

❧❧❧
Әз бугоз рафтәни нисти.
Этого с ломтем не проглотишь.

❧❧❧
Әз буз вини хүштә дуртәрә нәс винирә.
Не видеть дальше своего носа.
Дальше носа не видит.

❧❧❧
Әз буру зарзарини, әз дору — војзари.
Снаружи красиво, внутри плачевно.
Блестящий с виду — пустой внутри.
Снаружи — дворец, внутри — курятник.

Әз бушә пишкә кәлә сәс вәдироморә.
Пустая бочка пуще гремит.

Ә бүхтү дузи нә дәри, ә дуркуни — ники.
В клевете правды нет, во лжи нет добра.

Әз бүхтүкор тәрс, әз гәнимә дүшмә тәрсирәнүтһорә хуно.
Бойся клеветника, как злого врага.

Әз вәрф одоми кәрм ни вәров.
Снег не греет.

Әз вәчивәчиш јә нун гәрдхунди.
И попрошайке должен один хлеб.

Әз гәд ов хүшк мәдиров.
Из воды сухой вылезет.

Әз гәд хојә әдәј муј кәшдә.
В яйце волос ищет.

Әз гәнимә дүшмә дуст нибу.
Заклятый враг другом не станет.

Әз гәрәбәч ләпәјү ширин бирә.
Ядро ореха слаще его самого.

Әз гә́һри, кујкә.
Как назло, кажется.

Әз гиног «чи хурдәни?» ни пүрсүт.
Не нужно спрашивать у гостя: «Вы есть желаете?»

❧❧❧
Әз гисмәт зијод нибу хурдә.
Больше того, что суждено, — не поешь (или не достигнешь).

❧❧❧
Әз гисмәт нибу вирихтә.
От своей судьбы не убежишь.

❧❧❧
Әз гисмәт јәкиш нә вирихти.
Никто от своего рока не ушел.

❧❧❧
Әз гоб хүштә вәдиромори, гоб хүштәрә бәкән нә сохти.
Иван, не помнящий родства.

❧❧❧
Әз гомбур вәкәштәнүт, әз говрә — нәђ.
Из тюрьмы выходят, а из гроба — никогда.

❧❧❧
Әз гүлп сад кор кирдәкор ә һичиш ни расү.
За все взяться — ничего не сделать.

❧❧❧
Әз дәвә јә муј кәндәш гәзончи.
У верблюда хоть волосок.

❧❧❧
Әз дәвә кәләтә филиш һисти.
Побольше верблюда — слон.

❧❧❧
Әз дәвә пүрсүрүт:
— Кәрдән тү шәфт әрчүни?
Муку:
— Чү чој мә дузи?
У верблюда спросили:
— Почему у тебя шея кривая?
Он ответил:
— А что у меня прямое?

Әз дәвр Николаj мунди.
Пережиток эпохи Николая.

Әз дәдәj хубтә дуст ни офи.
Лучше матери друга не сыщешь.

Әз дәдәj хурдә шир әз чум мә омори.
Пожалел, что на свет родился.

Әз дәдәj ђәзиз hә дәдәjи.
Только мамы нет милее.
Нет милее мамы никого на свете.

Әз дәр гуj сохтикә, әз пәнҹәрә (әз дәрҹә) мидиров.
Его в дверь гонят, а он в окно лезет.

Әз дәрд нәхү дураз бирә, әз шори — муj.
От горя растут ногти, от радости — волосы.

Әз дәрjо ов вәкирдәрәвә, ов дәрjо кәм нибу.
Моря сколько ни черпай, не убудет.

Әз дәс ән амбар коф сохтәкор кор ни вәров.
Много говорящий ничего не делает.

Әз дәс рафткә, ә дәс нијов.
Отпустишь — не вернется.
Что с возу упало, то пропало.
С возу упало — пиши пропало.

Әз дәс тү вәроморәрә ә ћофт гоб кәш.
Делай что сможешь.

Әз дәсү әдәј аташ чәнк зәрә.
Довел его до того, что руками жар загребает.

Әз дәсү јә мәкәз күштәш ни вәров.
Он мухи не убьет.

Әз дәсу кор нә вәроморәкорә зувунү дураз бирә.
У короткого ума длинный язык.
У бестолкового язык длинный.

Әз дәсу кор нә вәроморәкор коф амбар мисоху.
Кто ничего не делает, тот много говорит.

Әз дәсү сухтә кусов ни офтону.
Не упустит из руки даже горящую головешку.

Әз дог оморәнијо ов (ән никәрә) ә дәрјо рихтә.
Текущие с гор реки впадают в море.

Әз догҺо кәләтә, догҺоји.
Больше чем горы — это горы.

Әз дор сиби әлүчә ни офтону.
Из яблоневой ветки алыча упадет.

Әз дувор коф мәдиров, әз у — нәһ.
Стена заговорит, а он нет.

Әз дузи гәҺр нәјовку түрә.
На правду не сердись.

Әз дур дәһво һәсонт вәди бирә.
Легка война для зрителей.

Əз дурə вирихти, ə аташ офтори.
Бежал от дыма, да упал в огонь.

Əз дур кəштəм, əз нəзник офтəм.
Далеко искал — близко нашел.

Əз дуркунə зувун бирəjи, лол бирəjиjү хуби.
Чем иметь лживый язык, лучше быть немым.

Əз дур jə одомиш хəрəб нисти.
Издали все люди неплохие.

Əз духтəриш һəjбкəштəjи.
Застенчивее, чем девушка.

Əз дү бо шинирə, jə бо винирə хуби.
Лучше один раз увидеть, чем два раза услышать.

Əз дүзд дүздирə — ћəлоли.
Украсть у вора не грешно.

Əз дүл балалəһо рузи сад бо парчоһjəти ҝироштə.
Маленькие люди думают о великих делах.

Əз дүл ə дүл рəћ бирə.
От сердца к сердцу бывает дорога.

Əз ə биобурирəво зивистə, мүрдə хуби.
Лучше умереть, чем жить с позором.

Ə зəвəр Худо, ə дəрə тү.
Бог на небе, ты на земле.

❧❧❧

Әз әгүлмәндә дүшмә нә тәрс, әз әгулсүзә дуст тәрс.

Не бойся врага умного, бойся друга глупого.

❧❧❧

Әз әгүлмәнди хүштә әз ду пој ә јә чәлә офтори.

Из-за своей мудрости двумя ногами угодил в капкан.

❧❧❧

Әз әгүлсүз һичиш нә пүрс, һәммәрә хүштәнијү микују.

Не спрашивай у кретина — все сам скажет.

❧❧❧

Әз ә рәшәһә зәнәво зивистә, ә марәво зивистә хуби.

Лучше жить со змеею, чем со злою женою.

❧❧❧

Әз әзуни бәбә һә әзини кук имбу.

От такого отца — и такой сын.

❧❧❧

Әз әз Худо нәтәрсирәкор тәрсирә кәрәки.

Бойся того, кто не боится Бога.

❧❧❧

Ә зәрәј ән урәво ни вәчәји.

В чужую дудку не наиграешься.

❧❧❧

Ә зәрәјүрәво вәчәстә.

Как этот играет, так тот и пляшет.

❧❧❧

Әз зән сәр кәндәкор һәлә әз дәдәј нә бири.

Еще тот не родился, кто бабий норов знает.

❧❧❧

Әз зәрди хојә муј кәштә.

В желтке яйца волос ищет.

❧❧❧

Әз зијодијә коф чәнк вәхиштә.

Лишние разговоры ведут к ссоре.

Əз зимусту бәгдә вәсал оморә.
За зимой следует весна.

Əз зир сәр тү ов кироштәнијә кор нә сох.
Не делай того, что потом придется просить.
Не делай того, за что тебе будет стыдно.

Əз зир сүмәр ов бәрдә.
В тихом омуте черти водятся.
Действует исподтишка, втихомолку.

Əз зир хори рәħ рафтә.
Действует исподтишка, втихомолку.

Əз зувун пәркори, әз кор дирноһ.
Языком мастер, а делом левша.

Əз зувунтү кәширәкор нисти.
Никто тебя за язык не тянет.

Əз и дүнјо һичиш ни бәри.
С собой на тот свет ничего не унесешь.

Əз и ә јара мәлħәм нибу.
Пользы с этого никакой.

Əз иму бәгдә сајл бијовку.
После нас хоть потоп.

Əз иму пишо одомиһо бири, әз иму бәгдәш имбу.
Жили люди до нас, будут жить и после нас.

Əзини ђовункорә хори чүтам вәтовустә!
Как его, грешника, мать сыра земля носит!

❧❧❧

Әз инсон никә нум бијо муну.

От человека должно остаться доброе имя.

❧❧❧

Ә зир зувуну огуј мар дәри.

У него под языком — змеиный яд.

❧❧❧

Ә зир пој тү хојә дәчирәт?

По яйцам ходишь что ли?

❧❧❧

Ә зир пој тү һовункәз дәшәндә кәрәки.

Под твои ноги надо поставить металлический предмет.

Сколько зим, сколько лет тебя не видно.

❧❧❧

Ә зир појү мучинә ћәл нибу.

Под его ногами и муравей не раздавится.

❧❧❧

Ә зир појү хојә хүрд нибу.

Он по яйцам пройдет, ни одного не раздавит.

❧❧❧

Ә зир синәј Судум дәри.

Находится между молотом и наковальней.

❧❧❧

Әз јә голуб вәдирәморәт.

На одной онучке сушены.

❧❧❧

Әз јә дор вишә нибу.

Одно дерево — не лес.

❧❧❧

Әз јә кәмәр, әз јә шугәм бирәткәш, јәкишу огуни, јәкишу ḩәsәл.

Хотя оба ребенка от одного отца и одной матери, —
один как яд, другой как мед.

Əз jəки-jəки вəкирдə тоjəhоj киjовиш вəрастəни.
По одной соломинке взять — и стога не будет.

Əз jə ков сиjə күсəлəш бирəни, алаjə кусəлəш.
Одна корова и черного, и пестрого теленка рожает.

Əз jə коф чəнк һүмүрбогиjн вəхиштə.
Из-за одного слова да вечная ссора.

Əз jə куспəнд дү пуст нибу кəндə.
С одного барана двух шкур не дерут.

Əз jə куш зəрəни, əз jə куш вəдəшəндə.
В одно ухо вошло — в другое вышло.

Əз jə одоми дү одоми нибу.
Из одного человека два не получится.

Əз jə одоми хун, əз jəкикə ов нəс рихтə.
Не бывает того, что у одного человека в жилах текла кровь, у другого — вода.

Əз jə руз дү руз нибу.
Один день — не два дня.

Əз jə сəнг бинəбору нибу.
Из одного камня фундамент не получится.

Əз jəсиjов əдəм мə оморə, омо həммəj тү ордини.
С мельницы иду я, а ты весь в муке.

Əз jə тараф бəстəкор əз jə тарафикə вəкундəни.
Закрывающий с одной стор^{0}оны, открывает с другой.

❧❧❧
Әз јор мә вәдарафтәј, әз јор Худо нә вәдарәвош.
Ты забыт мною, пусть Бог не забудет о тебе.

❧❧❧
Әз јор Худош вәдарафти, әз јор — бәндәһош.
Он забыт и Богом, и людьми.

❧❧❧
Әз јү зобутә залум раст омори ә јү.
Встретил того, кто по злости и жестокости превосходит его самого.

❧❧❧
Әз кәлә бирәни чүклә дуз сохтә.
Из большого маленькое можно сделать.

❧❧❧
Әз кәм — кәм, әз амбар — амбар куфтирәт.
Все в меру.

❧❧❧
Әз кәмһо амбар кура бирә.
Из малого складывается большое.

❧❧❧
Әз кәпикһо монәт кура бирә.
Копейка рубль бережет.

❧❧❧
Әз кәпикһо монәт, әз билогһо дәрјо бирә.
Из копеек — рубль, из ручейков — море.

❧❧❧
Әз кәс хурдәкор кәсә чи нидү.
Кто у чужих ест, чужим есть не даст.
Живущий за чужой счет, другим ничего не даст.

❧❧❧
Әз ки бирикә, ә у омори.
От кого родился, на того похож.

❧❧❧
Әз кор (сохтә) ки мүрди ки?
Кто умирал от работы?

Әз косиб Худош визори.
Бедный и Богу надоедает.

Әз (кул) хәр офторәрә хуноjи.
Будто с осла упал (о попавшем в неловкое положение).

Әз күhнә дувор, әз кирдәниjә сәк, әз ћәшәриjә зән вирих.
Остерегайся ветхой стены, злой собаки и сварливой бабы.

Әз күhнә дүшмә дуст нибу.
Старый враг другом не будет.

Әз күштә, тәрсундә хуби.
Замахнись, да не ударь.

Әз кәрмә ош ән кәсә хурдә, каракүрдә нунмәрә хурумhо хуби.
Лучше есть свой черствый хлеб, чем чужой плов.

Әз кәрмә шир ләһәjү сухти, дугәш әдәj пуф зәрә хурдә.
Молоком обжегся — дует на протоквашу.

Әз кәрми сәнгиш чат бирәни.
От жару и камень треснет.

Әз киристә чум кур бирә.
Все глаза проплакать, выплакать.

Әз киснәjә сал вәдиромори.
Пережил голодный год.

Әз киснәjә диh омори.
Прибыл из голодающих местностей.

Әз кисңәји пишнәви әдәт вәхиштә.
После полудня встают из постели, чтобы быстро не проголодаться.
У бедной вдовы ни дров, ни воды.

Әз коф коф вәдирәморә.
Слово рождает слово.

Әз коф коф вәдирәморә, әз кофәкоф — чәнк.
Слово рождает слово, а спор — ссору.

Әз кофсохтәјү шинохтәнүт одомирә.
По разговору узнают человека.

Әз кузәт сохтә чумһој мә сипи бири.
Жду не дождусь.

Әз күрк одоми нибу.
Из волка человек не получится.

Әз күрк тәрсирәкор ә вишә нирав.
Волка бояться — в лес не ходить.

Әз күрк тәрсирәкор куспәнд ни дору.
Кто боится волков, не разводит овец.

Әз күрк чубон нибу.
Из волка пастуха не выйдет.

Әз лап зәрәј сәк дәрјо мурдар нибу.
Собака море не запачкает.

Әз ләһәјү әдәј буј хун оморә.
Слова его кровью пахнут.

Əз ләһәјү сүрх тиһи бирә.
У него изо рта золото сыплется.

Əз лов тә ләһәш рәћ дәри.
Между губами и ртом тоже есть расстояние.

Əз ләһәј ков вәдирәморәрә хуноји.
Будто корова жевала.

Əз ләһәј тү Худо шино.
Твои бы речи да Богу в уши.

Əз мә бири, ә мә нә омори.
Бывает добрая овца и от беспутного отца.
Из одного дерева икона и лопата.

Əз мә ә тү омонәт.
Это поручение к тебе.

Əз мәкәз фил гүч сохтә.
Из блохи делает верблюда.

Əз мә куфтирәји, әз тү шинирә (сохтә).
Мой долг сказать, а твой — выполнить.

Əз мә нәһ, әз ә рәсәј мә омоәнијо тәрс.
Не бойся меня — бойся следующего за мною.

Əз мәрдүмазар мәрдүмазари кәм нибу.
Не отучить подлеца от подлости.

Əз мәрдүмазар чүл хунә дур бош.
Будь от подлеца на сорок домов подальше.

❧❧❧

Әз мисво дури.
Он далек от добрых дел.

❧❧❧

Әз мyj сәк пәшм нибу.
Собачья шерсть не заменит овечью.

❧❧❧

Әз мундәjү чү хәjри ки, әз мүрдәjү чү зарар бү?
Какая польза от его существования, чтобы был вред от его смерти?

❧❧❧

Әз мүрдәjи бәхшәj әри һәр чи чорә һисти.
Есть лекарство от всего, кроме смерти.

❧❧❧

Әз мүрдәjи вирихтә нибу.
От смерти не убежать.

❧❧❧

Әз мүрдәjи тәлћтә чи нисти.
Нет ничего горче смерти.

❧❧❧

Әз мүрдәһо нәһ, әз зиндәһо тәрсирә кәрәки.
Бояться надо не мертвых, а живых.

❧❧❧

Әз нәданһо дур кәштит.
Отвернитесь от невежд.

❧❧❧

Әз нәрм јәки мәдаров, әз сәхт (сәгәт) дүдү.
Скупой платит дважды.

❧❧❧

Әз нәхурум тәрс.
Бойся того, кто говорит: «Не хочу есть».

❧❧❧

Әз нәчис нухоруш нибу.
От кала обед не варится.

Əз нимə данүстəји, һич нəданүстəји хуби.
Всякое полузнание хуже всякого незнания.

Əз нифри јəкиш нə мүрди.
Брань не дым — глаза не ест.

Əз ов хүшк мəдиров.
Он сухим из воды выйдет.

Əз огој əн хəр бирə, нүкəр əн əгүлмəнд бирə хуби.
Лучше быть слугой мудреца, чем господином глупца.

Əз одоми јə хуби, јə хəрəби мундə.
О человеке остается или хорошее, или плохое воспоминание.

Əз одомиһо пəћəнү мисохи, əз Худо пəћəнү ни дани сохтə.
От людей утаишь, а от Бога не утаишь.

Əз офтоји зимустунəји кəрм ни вəрој.
Зимнее солнце не греет.

Əз ош-јəрпəги əн кəс нун-мүнүк мə хуби.
Мои хлеб-соль лучше, чем чужого голубцы с кашей.

Əз пəси —пəси «руз ə хəјр бу» — ни.
Привет с опозданием.

Əз пəси пəшмујəтирə јə хəјрү нисти.
Позднее раскаяние пользы не приносит.

Əз пишик пүрсүрүт:
— Бəбəшму хуби, дəдəшму?
Ҝуфти:
— Нə у, нə у.

Спросили у котенка:
— Кто у тебя лучше, мама или папа?
Ответил:
— Ни та, ни другой.

Әз пишнәви бәгдә вәхүштәкорһоји.
Он из проснувшихся после полудня.

Әз пул пәси, әз чун ђоси.
И денег не имеет, и жить надоело.

Әз равустәнијо сәк нә тәрс, әз күрдәнијо сәк тәрс.
Бойся не той собаки, которая лает, а бойся той, которая хватает.

Әз равустәнијо сәк нә тәрс, әз сәссүзү тәрс.
Не бойся собаки брехливой, а бойся молчаливой.

Әз рач бирә, мозолмәнд бирә хуби.
Не родись красивой, а родись счастливой.

Әз рәђ вәкәштә хәрәбә нүшунәји.
Возвращаться плохая примета.

Әз руз бәгдә шәв бирә.
Будет день — будет и ночь.

Әз руј әдәј киристә, әз дул әдәј хәндүстә.
Глазами плачет, а сердцем смеется.

Әз руј әдәј хәндүстә, әз дүл әдәј киристә.
У него улыбка на лице — печаль в сердце.

Әз руј — зарзарини, әз гәд — вој̆зари.
Сверху мило, а внутри гнило.
Блестящий с виду — пустой внутри.

Әз руј одомини, әз дүл — һ̧әлбүс.
Лицом человек, а сердцем дьявол.

Әз руjү астарү буhоjи.
Подкладка дороже кафтана.

Әз сад бо шинирә, jә бо винирә хуби.
Лучше один раз увидеть, чем сто раз услышать.

Әз салhо нәһ̧, әз дәрдhо муј сипи бирә.
Седеют не годами, а горями.

Әз сәк jә муј кәндәш гәзончи.
С паршивой собаки хоть шерсти клок.

Әз сәк сәк бирә.
Собака родит щенка.

Әз сәнг пул мәдәшәнү.
Он добудет деньги из камня.

Әз сәргузә (зирзиминиjә) одоми тәрс.
В тихом омуте черти водятся.
Бойся того, кто под ноги смотрит.
Бойся того, кто действует изподтишка.

Әз сәр кујәш сурх офтә оморәни.
И на помойке может быть золото.

Әз сәр-сифәтү әдәј огу рихтә.
Злой как черт.
У него угрюмое лицо, ядовитый взгляд.
Противно смотреть на физиономию чью-то.

Әз сәр тәлһо әдәј рәћ рафтә.
Он не по земле, а в небесах ходит.

Әз сәр тү зәвәр коф нә сох.
Не прыгнешь выше головы.

Әз сохтә оморијо кор бүј күл оморә.
Конец — делу венец.

Әз сулај дәрзә микирору.
Сквозь игольное ушко пролезет.

Әз тәлћи хурдә нәс бирә, әз ширини — шәндә.
От горечи — есть нельзя, от сладости — выбросить.

Әз тәрс зобутә болә нисти.
Нет большей беды, чем страх.

Әз тәрсирәкорһо нисти.
Не из пугливых.

Әз тәрс мујһојү быз-быз појисти.
Со страху волосы встали дыбом.

Әз тәрси одомиһо дуз куфтирә нәс бирә,
әз тәрси Худо — дурку.
Из страха перед людьми трудно говорить правду, из страха перед совестью — ложь.

Әз тәрс чумһо ә кәллә вәрафтә.
От страха глаза на лоб лезут.

Әз тәхтмә вирихүм, әз бәхтмә ки, ни вирихүм.
Я убегу от своего трона, от судьбы же не убегу.

Əз товунəј мүрдə јə хуби куј, јə новкə һичиш.
О мертвых либо хорошо, либо ничего.

Əз тү нəтəрсүhо ə сəнг чаро.
Пусть превратится в камень, который тебя не боится.

Əз тү пүрсирəкор нисти.
Твое дело телячье: нагадил — и жди (и молчи, и стой).

Ə зувунəво куј, ə дəсəво — нəһ.
Языком болтай, рукам воли не давай.

Ə зувун мə тəлү вəраво.
Чтоб зарос ты травой, язык мой.

Ə зувун тү нибу вəроморə (коф расундə).
За твоим языком не поспеешь босиком.

Əз у гүзүрмəш хəјр ни винү.
От него плоду, что от камня меду.

Əз у əдəј бuj буглəмə оморə.
Его песенка спета.

Əз у ə кəлбəтирəво коф нибу кəширə.
Из него клещами слово не вытащишь.

Əз у əри кəс норəнијо күрпи, јə бо түш кирор.
Хоть раз и сам пройди под построенным тобою мостом.

Əз у зимусту вəрф нибу вəсторə.
У него зимой снега не выпросишь.

❧❧❧

Әзуни одоми нисти ки, јүрә ђәјб нә бу.

Нет такого человека, который был бы без пороков.

❧❧❧

Әзуни руз нисти ки, ә пәсәју шәв нәјов.

Нет такого дня, чтобы за ним не наступил вечер.

❧❧❧

Әз у тә Худо јә вичә рәђ дәри.

Между ним и Богом — в одну пядь расстояние.

❧❧❧

Әз хәбәрбәри чәнк вәхүштә.

Ябедничество рождает ссоры.

❧❧❧

Әз хәјр күрк ә чоголиш расирәни.

Шакал за волком доедает.

❧❧❧

Әз хәјр чолтук сулуфиш ов хурдәни.

Ради риса ежевик также пьет воду.

❧❧❧

Әз хәндәш дүл дорд дорәни.

И при смехе иногда болит сердце.

❧❧❧

Әз хәрәбә кук бирәји, ђомоли хуби.

Лучше быть бездетным, чем иметь плохого сына.

❧❧❧

Әз хәрәбә одоми хубә коф ни шини.

От лихого не услышишь и доброго слова.

❧❧❧

Әз хәрәбә һәмсојә вирих.

Беги от плохого соседа.

❧❧❧

Әз хәрәб зиһистәји, ә хубә нумәво мүрдә хуби.

Чем худая жизнь, лучше добрая смерть.

Əз хəр jə муj кəндəш гəзончи.
С паршивой овцы хоть шерсти клок.

Əз хəр (əгүлсүз) нə пүрс, хүштəнү микуjу.
Не спрашивай у кретина, все сам скажет.

Əз хəр (əгүлсүз) хуби кузəт нə сох.
От дурака добра не жди.

Əз хəр ҹəсб нибу.
Осел конем не станет.

Əз хоjəhоj əн кəркhоjмуни.
Это нашего поля ягода.

Əз холə буj дəдəj оморə.
Тетя со стороны матери благоухает ароматом матери.
Тетя по материнской линии и есть мать (подобна матери).

Əз хон азади омори əри jу.
Получил волю от хана.

Əз хотурхоhи хотурхоhи ҹəмəл оморə.
Доброта рождает доброту.

Əз хубə кор худорəш хош оморəни, бəндəрəш.
Добрые дела и Богу угодны, и человеку приятны.

Əз хубə кyл хубə буj оморə.
От хорошего цветка хороший аромат.

Əз хуби хуби мəдиров, əз хəрəби — хəрəби.
Добро порождает добро, а зло — зло.

Әз хуби хук зәри јурә.
Доброта его обернулась злом.

Әз хуб хуби мимуну.
Доброму добрая память.

Әз Худо бәхшәј әз јәкиш нә тәрс.
Не бойся никого, кроме Бога одного.

Әз Худо әдәм ҷәчәл хостә.
Прошу у Бога смерти для себя.

Әз Худој ту нәс тәрсирә?
Бога ты не боишься?

Әз Худонәтәрс тәрс.
Бойся того, кто не боится Бога.

Әз Худо пәћәну нисти, әз бәндәһоју чу пәћәну сохум?
От Бога не скрыто, чего от людей скрывать?

Әз Худо тәрс!
Бога бойся!

Әз Худо тәрс, зијодијә коф нә сох.
Бойся Всевышнего, не говори лишнего.

Әз Худош нәразини, әз бәндәш.
И Богом недоволен, и людьми.

Әз хунә пишо гунширә кәшт.
Прежде чем купить дом, купи соседа.

Әз хурдә имид хуби.
Надеждою жив человек.

Әз хүшкә бәш чапар нибу бәстә.
Из сухого хвороста забор не сплести.

Әз хүштә коф сох, хәбәрбәри хунә вәчарундә.
Говори про себя, сплетни до добра не доводят.

Әз хүштә нә офтәјкә — әз јәкикәһош нә кәшт.
Не нашел в себе — не ищи и в других.

Әз һәвәл чәтини кәшуһорә, әхирү ник имбу.
За трудностями следуют облегчения.

Әз һәммә хәзинәһој ḫилом хундәји зијоди.
Ученье лучше богатства.

Әз һәр коф јә кәм дузи офтә мијов.
В каждом слове есть доля правды.

Әз һәр хојә вәчә нәс вәдирәморә.
Не из каждого яйца цыпленок вылупляется.

Әз һичиш нәбирәји, кәм бирәји хуби.
Лучше мало, чем ничего.

Әз һичиш нәбирәји, чүникә бирәји хуби.
Что-нибудь лучше, чем ничто.

Әз һич нәбирә, дир бирә хуби.
Лучше поздно, чем никогда.

❧❧❧

Әз ћовоји әдәмбүрүм кәштә, ә хори раст омори.

Искал на небе, а нашел на земле.

❧❧❧

Әз Һомон јә руз пишо бири.

Он родился раньше Амана.

❧❧❧

Әз ћәшәријә зән ђәлбүсћош тәрсирәнүт.

От дурной женщины и черти бегут.

❧❧❧

Әз ћофтсәрә әчдоһо нә тәрс, әз дүзувунә одоми тәрс.

Не опасайся гидры о семи головах, опасайся человека о двух языках.

❧❧❧

Әз ђәјб сәр гуз бирә.

Со стыда голова гниет.

❧❧❧

Әз ђәрәшү ов нәс кироштә.

Водой не разольешь.

❧❧❧

Әз ђәрәшү сијә пишик кирошти.

Между ними черная кошка пробежала.

❧❧❧

Әз ђәрси бәгдә говол-зурнов нәс бирә.

После драки кулаками не машут.

❧❧❧

Әз ђәрүс пишо гәбләрә вич.

Выбирай не невесту, а сваху.

❧❧❧

Әз ђәсб офторикәш инсонјәтирә вир нә сохти.

Хотя и с коня упал, да образ человеческий не потерял.

❧❧❧

Әз ђәсб офторә јә ђәјби, ә хәр вәнүштә — дү ђәјб.

Упасть с коня позор, а сесть на осла двойной позор.

Әз һәсб фураморә, ә хәр ни вәнүшут.
Сойдя с лошади, на осла не садятся.

Әз һәсб һәсб бирә, әз хәр — гудуг.
Кобыле — родить жеребенка, ослице — осленка.

Әз һәсму дулулу бирәрә хуноји.
Как манна небесная.

Әз һәсүлмәнд зарари нијов.
От благородного не жди лихости.

Әз һовун дур бош.
Держись от греха подальше.

Әз һонији чәвгиш вәхүштәни.
Бедность порождает ссоры.

Әз һүмүр хүштә амбар зивисти.
Живет дольше, чем положено.

Әз һүһүј хуруз сәбәһ нәс бирә.
От крика петуха утро не наступает.

Әз чәтиниһо бәгдә, һәсонтиһо оморә.
За трудностями следуют облегчения.

Әз чум сур, әз дүл дур.
С глаз долой — из сердца вон.

Әз чум тә куш чор әнкүшт рәһ дәри.
От глаз до ушей четыре пальца.

Әз чинкир дур бош.
Держись подальше от сумасшедшего.

Әз чуркум јәлов мивәхисү.
Из искры возгорится пламя.

Әз чуһур шоһод нибу.
Из еврея свидетель не получится.

Әз шәв бәгдә руз бирә.
Будет ночь — будет и день.

Әз шәфтә дорә дуз сохтә, таза дор коштә һәсонти.
Легче новое дерево вырастить, чем кривое выпрямить.

Әз шәфтә луләш дурә дуз вәдиромора.
И из кривой трубы дым прямо идет.

Әз ширинә дуркуни, тәлһ̆ә дузи хуби.
Лучше горькая правда, чем сладкая ложь.

Әз шир ләһ̧әјү сухти, дугәш әдәј пуф зәрә.
Обжегшийся на молоке, дует и на простоквашу.

Әз шори чикә нисти јүрә.
Не находит себе места от радости.

Әз шори шитини.
Это баловство от радости.

Әз шориш һ̧әрс рихтәни.
И от радости слезы бывают.

Әз ә шүгәм доруштә зијод нибу хурдә.
Больше брюха не съешь.

Ә и зури ә мәћәләјмуш шори имбу.
И в нашем дворе будет праздник.

Ә иму расирәнки никәрәһош хушк бирәнүт.
Как дело доходит до нас, и реки мелеют.

Ә иму расирәнки хәрһош әгүлмәнд бирәнүт.
На дурака вся надежда, а дурак-то и поумнел.

Ә имурәво Худојмуни.
С нами Бог наш.

Ә и рузиш шүкүр.
Слава Богу и за этот день.

Ә и хунә овиш һәсәлә хуноји.
В этом доме и вода что мед.

Ә и һилом иму гиногим.
На этом свете мы гости.

Ә и ћилом јә бо әдәјм зивистә.
Живем только один раз в этом мире.

Ә јә бо зәрәрәво дорә ни вәнкәни.
Одним ударом дерева не срубишь.

Ә јә бо хурдәрово шүгәм сироји нибу.
Нельзя хорошенько наесться за один раз на всю жизнь.

Ә јә дәс дү гәрпүз кирдә нибу.
За двумя зайцами погонишься — ни одного не поймаешь.
Одной рукой два арбуза не унести.

Ә јә дәсәво вәчи, ә иникәрәво бәхш сох.
Одной рукой собирай — другою раздавай.

Ә јә дәсәво дорәни, ә иникәрәво — вәкирдә.
Одной рукой дает — другой отнимает.

Ә јә дәсәво әнкүл нибу бәстә.
Одной рукой узел не завяжешь.

Ә јә дәсәво нибу чәк зәрә.
Одна рука хлопка не делает.
Одной рукой в ладоши не похлопаешь.

Ә јә дор вәрафти һозор лүкәрә әдәј шовундә.
Он, забираясь на одно дерево, встряхивает тысячу веток.

Ә јә дор күлиш вәроморәни, тәлүш.
На одном кусте растут и розы, и шипы.

Ә јә кәк киро пустирә ни сухунут.
Из-за блохи шубу не сжигают.
Из-за одной вши, шубу в огонь не бросают.

Әјәки јә пуд мүнүк хурдәјм.
С ним съели пуд соли.

Әјәки нун- мүнүк хурдәјм.
Вместе хлеб-соль ели.

Ə jəкиш бəхили нə сох, һəр кəсə дəрдү һисти.
Никому не завидуй: у каждого своя порция горя.

Ə jəкиш бовор нə сох.
Никогда никому не верь.

Ə jəкиш имид нə бош.
Никогда ни на кого не надейся.

Ə jəкиш инсоф нəс сохтə.
Никому не дает пощады.

Ə jə кулляравo дү давшон зəрə.
Одним выстрелом двух зайцев убивает.

Ə jə кушү дəрафтəни, əз уникə вəдарафтəни.
В одно ухо входит — из другого выходит.

Ə jə күлəво вəсал нəс бирə.
Один цветок весны не приносит.

Ə jə лүкə нүштəни, дəһирə шовундə.
Сидит на одной ветке — десятерых трясет.

Ə jə мəħс дү поjə ни дəшəни.
В один сапог две ноги не засунешь.

Ə jə русму хисүһо нисти.
Его никак нельзя успокоить.

Ə jə сиjəһə кəпик ни вəрзү.
Ломаного гроша не стоит.

❧❧❧

Ә јә тәхт дү парчоһ ни нүшү.

Два царя на одном престоле не усидят.

❧❧❧

Ә јә хәрәбәјә јәсијов ћофт сал кори урә.

В одной разваленной мельнице у него семь лет работы.

❧❧❧

Ә јә чумәво хис, ә јәкикәрә мигојәт бош.

Одним глазом спи, а другим стереги.

❧❧❧

Ә јә чикә нүш ки, вәхиштәни нә боши.

Садись там, где вставать не придется.

❧❧❧

Ә јоборәво дугово хурдәм, әзини шигири нә шинирәм.

Шилом щи хлебали, но такого вранья не слыхали.

❧❧❧

Ә јон иму оморәкориш ә иму мичару.

С кем поведешься, от того и наберешься.

❧❧❧

Ә јонү ә ҹәрси рафтәнини.

В сравнении с ним гораздо лучше.

❧❧❧

Ә јор хојкир сәнг дәшәндә.

Напомнить сумасшедшему о камне.

❧❧❧

Ә јүрәво јә пуд мүнүк нәхурдә одомирә ни шинохи.

Пуд соли не съешь — человека не узнаешь.

❧❧❧

Ә кариш хәбәр расирәни.

Дойдут и до глухого вести.

❧❧❧

Ә кәләрәво кәләји, ә чүкләрәво — чүклә.

Со старшим — как старший, с младшим — как младший.

Ә кәлә сула чүклә пәлү ни вәрав.
На большую дыру маленькую заплату не ставят.

Ә кәләтә бирә чикә, чүклктә куш мидору.
Где старший говорит, там младший слушает.

Ә кәләтә дәбирә чикә бәрәкәтиш мидәбу.
Где есть старший, там и благо.

Ә кәләтә ћүрмәт кәрәки.
Уважай старших.

Ә кәмәртү дог појисти.
За тебя горой стоит.
За тобой города — и те стоят.

Ә кәм рази нәбирәкор, ә амбариш нирасү.
Кто малым недоволен, тому великое не дается.

Ә кәс гәһр сохти, ә хүштә гәзәб.
Обижался на других, а навредил себе.

Ә кәс дәнуширә шор бирәнүм, ә хүштә дәнуширә — пәшму.
На людей глядя жить — на себя плакаться.

Ә кәсәво кормә нисти, нә тәрсирә чикәјмәш нисти.
Ни с кем не бранюсь и никого не боюсь.

Ә кәс имид нә бош.
Не надейся на других.

Ә кәс рүхшәнд нә сох, рүхшәнди имбоши.
Над другом не смейся — над собой наплачешься.

❧❧❧

Ә кәс ћүрмәт сох ки, ә түш ћүрмәт сохут.
Уважай других, если хочешь, чтобы тебя уважали.

❧❧❧

Ә кәчи кәләмә гәдәгә зәрәт.
Доверили козлу капусту.

❧❧❧

Ә китоб нүјүстәнијә кори.
Дело, достойное описания в книгах.

❧❧❧

Ә колә сиб дәһәм нәс дәбирә.
В незрелом яблоке вкуса нет.

❧❧❧

Ә кор кәс вини түрә нә шиш.
Не суй свой нос в чужое просо.

❧❧❧

Ә кор кәс нибу гәриш бирә.
Нельзя вмешиваться в чужие дела.

❧❧❧

Ә кор Худо нибу гәриш бирә.
Нельзя вмешиваться в дела Господа Бога.

❧❧❧

Ә кор Худош мәћтәлүм, ә кор бәндәш.
Удивлен и Божьими, и человеческими делами.

❧❧❧

Ә кујәш күл вәроморәни.
И на свалке цветы растут.

❧❧❧

Ә кул киснә дәһ лүћүфиш дәкирдикә, хов нијов јүрә.
Голодного хоть десятью одеялами укрой — все равно он не уснет.

❧❧❧

Ә кул хәр вәнүшти, хәрә әдәј кәштә.
На осле сидит и осла ищет.

Ә кул һочизә хәр ду одоми вәнүштә.
На смиренного осла двое садятся.

Ә күштәрәво әз хәр һәсб нибу.
Сколько ишака ни бей, он лошадью уже не станет.

Ә кәз хүштәрәво пәјмундә.
Мерить на [свой] аршин (своим аршином).

Ә кәми нүштә, ә кәмичирәво чәнк нәс кирдәнүт.
Сев на корабль, с хозяином коробля не спорят.

Әкәр дурку нистикә, ундә дузи.
Коли не ложь, так правда.

Ә кәрмә чикә нүшти.
Сидит на теплом месте.

Әкәр јә одомирә шинохтә војистәникә, ә урәво ә рәћ вәдарә.
Хочешь узнать человека — соверши с ним путешествие.

Әкәр јә чәтинирә ә пуләво ћәл сохтә бирәникә, и чәтини нисти, и хәрчини.
Если проблему можно решить за деньги, это не проблема, это расходы.

Әкәр мәрд ә сәр коф хүштә нә данүсткә појистә, у ә чикәј пәпәх сәноврә бијо дәкиру.
Если мужчина не умеет держать слово, ему надо папаху сменить на платок.

Әкәр руз нә офтәјкә, ундә шәвиш ни офи.
Если днем не нашел, то ночью не найдешь.

❧❧❧

Әкәр тү түлкиникә, мә дум ән түлкинүм.

Если же ты лиса, то я лисий хвост.

❧❧❧

Әкәр тү хәрәбикә, әз јәкикәһо хуби кузәт нә сох.

Если ты плохой, от других добра не жди.

❧❧❧

Әкәр хәр миданүсткә јү хәри, мизә, руриһој хүштәрә мәдәшәнд.

Если бы осел узнал, что он дурак, он бы себе кишки выпустил.

❧❧❧

Әкәр холәшмурә руш мәромокә, у әри тү холу мибисто.

Если бы у тетки росла борода, была бы тетка твоим дядей.

❧❧❧

Әкәр Худорә војистәникә, одомирә чозә ду, сүфтә әгүлүрә вәкирдә.

Если Бог захочет наказать человека, то он отнимет у него разум.

❧❧❧

Әкәр Худо ҹонирә михосткә, у әрчү ҹони бирәнбу?

Если бы Господь любил бедняка, он не был бы бедным.

❧❧❧

**Әкәр һони кәрк хурдәникә, ундә јә јү нәчоги,
јә новкә кәрк.**

Если бедняк ест курицу, то болен он сам или больна курица.

❧❧❧

Ә кәштәрәво нист, ә раст оморәроји.

Не обязательно искать, можно и так встретить.

❧❧❧

Ә кәштүһо пој тәлү мәров.

Шип вонзается в идущую ногу.

❧❧❧

Ә киристәрәво јара хуб нибу.

Слезами (глазами) горю не поможешь.

Ә кироштә руз руз ни расү.
День на день не приходится.

Ә киснәшүгәмәво мәḩәниш нибу хундә.
Натощак и песня не поется.

Ә киснәшүгәм хисирә сәḩәр сәкини.
Без ужина спать — собачья стать.

Ә кофәво буhо кор, ә кучәво нибу.
Что подвластно слову, не подвластно силе.

Ә кофәво әри дәрд чорә ни сохи.
Словами горю не поможешь.

Ә кофәво нә күштикәш, бизу мисохи.
Не убьешь словом, да опозоришь.

Ә кофәво шүгәм сироји нибу.
С разговоров сыт не будешь.

Ә коф зу ә вор варафтә.
Его легко спровоцировать.

Ә коф кәләтәj хүштә нә дәниширәкор ә бәдә руз мундә.
Кто родителей не послушает, в беду попадет.

Ә коф мә әри ән у тәлħә дәрму зәрә омори.
Он мои слова никак не воспринимает.

Ә коф мә ләпә нә дәри.
Не ценятся мои слова.

❧❧❧

Ә кузки һәр кәс хуштәрә винирә.
В зеркале каждый видит себя.

❧❧❧

Ә курундә сәр тирозу дәрәфтә.
Он всегда держит сторону сильного.

❧❧❧

Ә куфтирәј имурәво нист, Худо данүстәни чү сохукә.
Все в мире творится не нашим умом, а Божьим судом.

❧❧❧

Ә куч тү дәниш, шәләј түрә бәст.
Бери ношу по своей силе.

❧❧❧

Ә кушт нәбирә чикә, чәһиш кушти.
На безрыбье и рак рыба.

❧❧❧

Ә куш тү кушвор бошку.
Заруби себе на лбу (на носу).

❧❧❧

Ә куш тү нәһ, ә чум тү бовор сох.
Не верь ушам — верь очам.

❧❧❧

Ә куш фил хисирә.
Быть в полном неведении.

❧❧❧

Ә куш һәлбүс гургушу.
Оглох бы черт.

❧❧❧

Ә куш һәлбүс нә дарәво.
Не доходили бы до ушей черта.

❧❧❧

Ә ләгәрәво вәчирәни, ә кәмчәрәво бәхш сохтә.
Ложками собирает, половниками раздает.

Ә ләнкәво кәшдәкор ләнкустәрә мивәмуху.
С собакой ляжешь, с блохами встанешь.

Ә ләḫәј кәс дәниширәкор киснә мимуну.
Кто другому в рот смотрит — голодным останется.

Ә ләḫәјтү бәнд вәни!
Загороди рот запором, заставь заставкой!

Ә ләḫәјү гәјтон нә вәри.
У него рот без шнурка.

Ә ләḫәјү зувун Дәлило[11] дәри.
Коварна, как Далила[11].

Ә ләḫәјү зувун нә дәри.
Имеет рот, да языка нет.

Ә ләḫәј ḫәрүс зувун нә дәри, ә дүл хүсүр — инсоф.
Невестка без языка — свекровь без жалости.

Ә ләḫәј ḫәрүс зувун нә дәри, ә сәр хүсүр худо нә вәри.
Невестка без языка, а свекровь безбожная.

Ә лиḫәјә овиш чәḫ кирдәнүт.
И в мутной воде рыбу ловят.

Ә ловәво моч сохтә, ә дәндүрәво ḫәнч ни вәкирүт.
Нельзя целовать губами и укусить зубами.

Ә ловорәво ки мунди ки, ә нифрирәво ки мүрү.
Никто не ожил молитвами и никто не умрет от проклятия.

❧❧❧

Ә лүҟүфтү дәниш, поі түрә дураз сох.

Протягивай свои ноги по размеру одеяла.

❧❧❧

Ә мә әри јү тәлҟә дәрму зәрә омори.

Он не терпит меня, будто я намазан горечью.

❧❧❧

Ә мәсәлһо коф кәм дәри, мәӊно — амбар.

В пословице меньше слов — больше смысла.

❧❧❧

Ә мәһ синәку миіоі.

Придешь, когда рак на горе свистнет.

❧❧❧

Ә мәҟәләјмуш миӊид (шори) имбу.

Будет и на нашей улице праздник.

❧❧❧

Ә мәҟәләј хүштә пәләмүрдә сәкиш ә пәләнк чарустә.

На своей улице и дрянная собака — тигр.

❧❧❧

Ә мәӊлум тү ҟүрмәт сох, кәләтәј түрә хуно.

Почитай учителя как родителя.

❧❧❧

Ә мисво сохтәкор Худо расундәни.

Кто добро творит, ему Бог отплатит.

❧❧❧

Ә мозол тү тәпик нә зән.

Не упусти свой шанс.

❧❧❧

Ә мүрдәји војкә нисти.

Не надо радоваться чужой смерти .

❧❧❧

Ә мүрдәји хүштә нәс мүрдә.

Он своей смертью не умрет.

Ә мүрдәј инсон чи нә дәри.
Смерть всегда у порога.

Ә мүрдәјмә шорум, һәчәл нәс оморә.
Рад бы помереть, да смерть не берет.

Ә мүрдәј хүштә ћүрмәт сохтәкор, мүрдәј кәсә ни вәшмәрү.
Уважающий своих покойников, не оскорбляет чужих.

Ә мүрдәкорәво нәс мүрдәнүт.
С умирающим не умирают.

Ә надан ћүрмәт сохитикә, микујү: «Тәрси».
Не уважай невежду — скажет, что испугался.

Ән дуразә рузәш әхирү һисти.
И у самого длинного дня есть конец.

Ә нәхүрәво әдәј говрә вәкәндә.
Ногтями могилу роет.

Ә никәрә нә расирә бологһорә нә вәкош.
Не поднимай штанины, пока до реки не дошел.

Ә ники мә, бәди омори.
За добро мне платят злом.

Ә ники ники, ә бәди бәди омори.
Платить той же монетой.

Ән кәлә икиди дузирә ә руј куфтирәји.
Сказать правду в лицо — тоже отвага.

Әнкүшт ән ћәјил дорд докә, дүл ән дәдәј дорд мидү.
У дитя заболит пальчик, а у матери — сердце.

Әнкүштәри сүрхи әри дәмундә рузи.
Золотое кольцо — на черный день.

Әнкүшт нәбуҺорә әнкүштәри нибу.
У кого нет пальца, у того и кольца нет.

ӘнкүштҺорә ни чуми ки.
Как медведь лапы сосать не будешь.

Ән мозолмәндҺо хурузҺошуш хојә сохтә.
У счастливых и петухи яйца несут.

Ән ов нән аташ ә јәки никиру.
Вода и огонь никогда не подружатся.

Ән тү ә тү, ән мә ә мә.
Тебе твое, мне — мое.

Ә нүштә чикәј мә ә кор офторәм.
Я попал в беду ни за что.

Ән ћошир хурузуш хојә сохтә.
У богатого и петух несется.
Богатому черти деньги куют.

Ә ов вәкирдәрәво дәрјо хүшк нибу.
Сколько ни черпай воду, море не сохнет.

Ә ов гәрг бирәкор, ләмбәрә сәхт микүру.
Утопающий в воде хватается даже за соломинку.

Ə ов гəрдирəво jəсиjов чəрх нидаров.
Вода, взятая в долг, мельницу не раскрутит.

Ə ов нə аташəво нибу бəћс бəрдə.
С водой и огнем не поспоришь.

Ə ов нəбирə чикə чол нивəкəнут.
На безводном месте колодец не копают.

Ə ов офторə кəркə хуноjи.
Ходит мокрой курицей.

Ə ов офторəрə хуно əдəj кəштə.
Ходит как в воду опущенный.

Ə овулхунə һəр кəс əри мурдəһоj хуштə киристə.
В поминках каждый плачет по своим утратам.

Ə одоми jə бо куфтирəнут.
Человеку один раз говорят.

Ə одоми нəбирə чикə одомини.
На безлюдье и Фома дворянин.

Ə одомиту раст нə оморəj.
Не встретил ты себе достойного.

Ə озкорə вəровундəрəво шугəмəдорди хуб нибу.
От отрыжки не перестанет боль в животе.

Ə офтоjиш локо вəри.
И на солнце пятна есть.

Ә офторә дор нәчәг зәрәкор амбар имбу.
Когда дерево повалено, каждый к нему спешит со своим топором.
На упавшее дерево много топоров найдется.

Ә ошнә имид буһо, әз шувәриш мимуну.
Надеяться на любовника — без мужа остаться.

Ә пәмбәрәво сәр бурра.
Он ватой режет голову.

Ә пәсә әз товунәј парчош коф сохтәнүт, тү ә рујү кuј.
За глаза и про царя говорят, а ты говори прямо.

Ә пәсәј амбар вирихтикә, әз кәмиш мимуни.
Кто гонится за многим, тот малого лишится.

Ә пәсәј битәв кәшдәкор әз тикәш мимуну.
Погнался за ломтем, да без крохи остался.

Ә пәсәј дү довшон вирихтикә, јәкишүрәш ни дани кирдә.
За двумя зайцами погонишься — ни одного не поймаешь.

Ә пәсәј кәс кәштәкор ә пәскәрәву мимуну.
Погнавшийся за другим ничего не добьется.

Ә пәсәј мүрдә коф ни сохут.
О покойнике худа не молви.
После смерти не упрекают.

Ә пәсәј никнумә одоми бәхили, ә пәсәј чогә мол тичә кордә кәштә.
За хорошим человеком ходит зависть, а за жирным животным — нож острый.

Ə пəсəј олмонəјə зəн нəһəгијə кофһо амбар бирə.
Шей, вдова, широкие рукава — было бы куда класть небылые слова.

Ə пəсəј парчоһош коф бирəни.
За спиной и царя поносят.

Ə пəсəј торикə шəв, товушə руз оморə.
За темной ночью светлый день приходит.

Ə пəсəјү лүлəји кəрдундə.
Без подмазки в душу лезет.

Ə пəсəјүш нүштикə, ə пишојүш нүштикə — јəкини.
Хоть перед ним садись, хоть за ним — все равно.

Ə пəсəј хəрəб рафтəкор, ə хуби ни расү.
Кто за худым пойдет, тот добра не найдет.

Ə пəсəј хисирəкор ујог нə кəшто.
Не преследовал бы спящего бодрствующий.

Ə пəсəј чогə куспəндһо тичə кордəһо кəштə.
За жирной овцой ходит острый нож.

Ə пəħəнүки ə бугə рафтəкориш ə ошкорəки зəндə.
И тайно грешившая — явно рожает.

Ə пирə зəн чојилə духтəрə хуно вəчəстə рач нидү.
Не к лицу бабке девичьи пляски.

Ə пирə күрк сəкиш хəндүстəни.
Над старым волком и собака смеется.

Ә пир һүрмәт сох — түш пир имбоши.
Почитай старого — сам стар будешь.

Ә пишој күрк һәмишә куспәнд тәхсиркори.
У волка всегда овца виновата.

Ә пишој рәшәһ сәдигә зувун нибу.
Когда зловредный говорит, праведный молчит.
Бесчестный честного стыдит (Омар Хайям).

Ә пишој сәк остугу шән, ни раву.
Брось собаке кость — и она замолчит.

Ә пишојү вәчәјо (овурдијо чи).
Пусть сам радуется дарующим им.

Ә пишојү чү норуткә, гиног урә хурдә.
Гость ест то, что ему подают.

Ә пишој Худо нәшүкүри нәјово.
Чтобы Богу было угодно.

Ә пишој Худо һәммә јәкини.
Перед Богом все равны.

Ә пишој һәр равустәкор остугу нәс шәндәнүт.
Не каждому лающему кости бросают.

Ә пој вәхүштәнки кор мәрди сохтәм, ә хори нүштәнки — кор зәни.
Трудился, невзирая на характер работы.

Ә пој мә тирјох һовуни вәри.
Я ношу железные чарыки.

Ə пojhо офторикə, əз сəр тү микирорут.
Не падай к ногам — наступят тебе на голову.

Ə пулəво əдəj коф сохтə.
Говорит, что рублем дарит.

Ə пул коф сохуhо чикə, дузи лол бирə.
Когда деньги говорят, правда молчит.

Ə пул, мол нисти иħтибор.
Нет доверия к богатству.

Ə пусти киро həjвонə мишинохи, одомирə — нəh.
По шубе зверя узнаешь, а человека не узнаешь.

Ə пуст сəк говрə бирəнини.
Он достоин храниться в собачьей шкуре.

Ə пуст хүштə нəс доруштə.
Не лезет в свою шкуру.

Ə рафтə чикəhojтү никəрəhош хүшк имбу.
Куда бы он ни пошел, там и реки засохнут.

Əрəги конколуши түнд бирə, тəн олмонəhо ник бирə.
Бывают самогоны крепкими, зато вдовы хорошо одетыми.

Əрəг нə рихундə hичиш нибу гəзонч сохтə.
Без труда ничего не дается.

Ə рəнг мидəнишүт, хун мəкирүт.
Смотрят, как выглядит, а потом берут кровь.
Кровь берут, смотря на состояние человека.

❧❧❧

Ә рәнг мә дәниш, ħол мәрә пүрс.

Смотри на цвет моего лица и спрашивай о моем здоровье.

❧❧❧

Ә рәħ вәдарафтәјтү ә дәс тү дәри, вәкәштәјтү — ә дәс Худо.

Пуститься в путь — в твоих руках, а вернуться — в Божьих.

❧❧❧

Ә рәшәҹ зувун ни расуни.

Со злодеем не поспоришь.

За языком злодея не поспеешь.

❧❧❧

Әри бәди кәс шори нә сох.

На чужое горе не радуйся.

❧❧❧

Әри вәсәхур һәрчи кәми.

Ненасытному все мало.

❧❧❧

Әри гилог балајү әз һәммә рачи.

Для вороны птенец ее всех красивее на свете.

❧❧❧

Әри гиног дү бо шор бирәнүт: јә бо у оморәнки, јә бојкә рафтәнки.

Гостям дважды радуются: встречая и провожая.

❧❧❧

Әри данүстәкор домориш куки.

Для понимающих и зять — как сын.

❧❧❧

Әри дәдәј балајү садсала бистокәш — ҹәјили.

Для матери ребенок до ста лет дитенок.

❧❧❧

Әри дәрдә вәтовустә дүл сәнги кәрәки.

Беды терпеть — каменное сердце иметь.

Әри дәрд нәс киристәнүт, әз дәрд әдәт киристә.
Не по горю плачут, а от горя.

Әри дәрзә шәндә чикә нисти.
Некуда иголку бросить.

Әри дијинә кортү сог боши, әз имбурузинә кортү коф сох.
Спасибо за вчерашнюю работу, расскажите о сегодняшней работе.

Әри дурә рәһ субукә шәләш курунди.
На большом пути и малая ноша тяжела.

Әри дү хәр нидану чүј бәхш сохтә.
Два осла овес не сумеют разделить.

Әри дүшмәш вojә нәс сохтәнүм.
Врагу не пожелаю.

Әри ә дәс јү ов дәкундәш ҹәмәл нијов (ки).
В подметки не годится.

Әри әз билог ов хурдә, гуз бирә кәрәки.
Нужно наклониться, чтобы из ручья напиться.

Әри ә урәво коф сохтә, јә куспәнд хурдә кәрәки.
С ним можно говорить пообедавши.

Әри зивистә хурдәним, әри хурдә нәс зивистәним.
Мы едим, чтобы жить, а не живем, чтобы есть.

Әри зувун пәтәнт нисти.
На язык пошлины нет.

Әри-и! Бијо, бәр.
Да-а-а! Конечно.

Әри јәкикә чол нә вәкән, хүштәни тү ә унчо миофтони.
Не рой другому яму — сам в нее ввалишься.

Әри јәхәнмә мар кәлә сохтәм.
Выкормил змейку на свою шейку.

Әри јә духтәр сад хозмуни бирә.
За одной девушкой сто сватов приходит.

Әри кәлә сула кәлә пәлү кәрәки.
На большую прореху такова и заплата.

Әри кәпик әдәј куллә шәндә.
Сидит без гроша.

Әри кәс бәди хостәкор ә бәдә руз мимуну.
Желающий близкому плохого сам окажется в беде.

Әри кәс норунчини, әри хүштә — зарунчи.
На других умен, на себя глуп.

Әри кәс норә күрпирә әри түш бини.
По тому мосту, который ты построил для других, и сам проходи.

Әри кәс устаји, әри хүштә — хәстә.
Чужую беду руками разведу, а к своей ума не приложу.

Әри киникә мүрдәји хостәјинчә, әри тү дуразә һүмүр хој.
Чем кому-то смерти желать, пожелай себе жизни.

Әри корсох кор офтә миjов.
Работяге работа найдется.
Желающему работа найдется.

Әри кор сохтә нәчоги, әри хурдә —- гучог.
Как работать — больной, как есть — боевой.

Әри кур шәвиш jәкини, рузиш.
Слепому все равно: что ночь, что день.

Әри кәрдән хүштә чәту сохти.
Намотал себе на шею как веревку.

Әри киристәш дүл шор биjо бу.
И плакать тоже нужно иметь настроение.

Әри кироштиhо рузhо hәjфбәри нә сох.
Не жалей о прошедших днях.

Әри киснә чү ħәлоли, чү ħәрими?
Голодному что кошерный, что не кошерный.
Голодному и скормное на здоровье.

Әри коф дәсә ә чиб ни дәшәнү.
За словом в карман не полезет.

Әри кофсохтә пәтәнт нисти.
На разговор пошлины не налагают.

Әри коф сохтәш биjо мозол бу одомирә.
У человека должен быть шанс, даже для того, чтобы мог высказаться.

Әри ләгәрә ḩәсб думуш шәләји.
Для тощей лошади и хвост в тягость.

Әри мә ḩәјилмә ḩәзизи, әри ḩәјилмә — ḩәјилу.
Мне мил мой ребенок, а моему ребенку — свой.

Әри мисво — сог боши, әри һовун — човоб ди.
На добре — спасибо, а за грех — поплатись.

Әри мүрдәји кәс шори нә сох, түш ов нәмүрүм нә хурдәј.
Чужой смерти не радуйся — и ты живую воду не пил.

Әри мүрдәјмә шорум, ḩәчәл нәс оморә.
Рад бы помереть, да смерть не берет.

Әри мүрдәш хуби, әри нәмундәш.
И умереть, и не жить достоин.

Әри нәхурдәкор, хурдәкор офтә оморәни.
На того, кто не ест, всегда найдется тот, кто ест (скупой копит, а пользоваться будут другие).

Әри нәчог ḩәсәлиш тәлḣи.
Больному и мед горек.

Әри нүкәрһојмә нүкәр бирәм.
Я стал слугой своих слуг.

Әри одоми әз тәрс кәләтә боләнисти.
Нет большей беды для человека, чем страх.

Әри одомирә шинохтә, ә јүрәво јә пуд мүнүк бијо хури.
Чтобы узнать человека, надо с ним пуд соли съесть.

Әри пәһәнү бирә сулај муш кәштә.
Не знать, куда деваться (где спрятаться).

Әри пул әдәј чун дорә.
Умирает из-за денег.

Әри пул сугдә дәдәј хүштәрәш мифуруху.
Готов за деньги и родную мать продать.

Әри рафтә рәһ нисти, әри нүштә — мәскән.
Идти некуда, жить негде.

Әри сад гилог јә сәнгиш вәсси.
Для сорока ворон нужен толька один камень.

Әри сәр хорустә вәхт нисти.
Нет времени голову чесать.

Әри сәхтә кутук тичә тәвәр кәрәки.
На крепкий сук — острый топор.

Әри тү хүрди-дүрүсти сохтәкор, әз түш хүрди-дүрүсти мисоху.
Кто злословит с вами, будет злословить и о вас.

Әри хәри дәрму нисти.
Нет лекарства от глупости.

Әри хубә гиног сәһибхунәш шор бирә.
Доброму гостю и хозяин рад.

Әри хубә кор сохтә һич вәхт нә зуни, нә — дир.
Для доброго дела никогда не рано и не поздно.

Әри хојкир закон нүјустә нә омори.
Дуракам закон не писан.

Әри хурдәкор худо расундәни.
Едоку Бог посылает пищу.

Әри хурдә — пәркори, әри корсохтә — бимор.
Как есть — здоров, а как работать — болен.
В еде — здоровяк, а в работе — калека.

Әри хүштә саһиб бирә.
Постоять за себя.

Әри хүштә хәшил нәста сохтә, әри кәс әдәј килово сохтә.
Для себя кашу не может варить, для других печет хлебец.

Әри хүштә хисирәни, әри јәкикәһо хов винирә.
Спит для себя, а сон видит для других людей.

Әри хүштә хуби хостәникә, ә јәкиш хәрәби нә сох.
Когда хочешь себе добра, то никому не делай зла.

Әри һәммә хуб нидани бирә.
На весь мир не будешь мил.

Әри һәр гуш лулајү, әри һәр одоми вәтәнү ширини.
Каждой птице свое гнездо, каждому человеку своя родина дороже.

Әри һәр дәдәј балајү һәзизи.
Всякой матери свое дитя мило.

Әри һәр кәс дәрдү тәлһи.
Всякому своя беда горька.

Әри һәр килит јә очор имбу офтә.
К каждому замку можно найти подходяший ключ.

Әри һәр коф јә мәсәл имбу овурдә.
На всякое слово есть пословица.

Әри һәр чи пул кәрәки — әри мүрдәјиш.
В любых случаях нужны деньги — и в случае смерти.

Әри һәрчү дәрму (чорә) һисти, әри хәри — нәһ̧.
От всякого недуга есть лекарство, а от глупости — нет.

Әри һәрчи сәбәб бирә.
Всему бывает причина.

Әри һүчәт сохтә тәһ̧әди нә сох.
На спор не будь скор.

Әри һ̧әсмурә винирә, бун хунәрә ни вәкирүт.
Чтобы увидеть небо, крышу дома не снимают.

Әри һ̧ошир һәммә дәрһо вокундәји, әри һ̧они — гили.
На богатого ворота настежь, на убогого — запор.

Әри чүни мәрә тәхт сүрхи, кәрәки бирә бәхт сүрхи.
Зачем мне трон золотой, лучше иметь счастье и удачу.

— Әри чүни?
— Сәк равусткә әри ә пишојү шәндә.
— Для чего же это?
— Чтобы бросить собаке, когда полает.

Әри шәфт дузиш шәфти.
Кривому глазу и прямое криво.

❧❧❧

Әри шәḩәту појпуш мидуху.

Он и черту зашьет пинетки.

❧❧❧

Әри шориш , әри бәдиш пул кәрәки.

Деньги на будни, деньги на праздник да деньги про черный день.

❧❧❧

Әркәвонә кук ән дәдәј ћомбол имбу.

Избалованный сын матери будет носильщиком.

❧❧❧

Әрк —наз ḩәрүс ә чиһизү киро бирә.

Капризы невесты зависят от ее приданого.

❧❧❧

Ә руј биḩор туф шәндут, муку: «Воруш әдәј оморә».

Бесстыжему плюнули в лицо, а он сказал: «Дождь идет».

❧❧❧

Ә руј мә дәниш, ћол мәрә пүрс.

Не спрашивай здоровья, а глянь на лицо.

Знать по очам, какова печаль.

❧❧❧

Ә руј мәнкиш локо вәри.

И на луне имеются пятна.

❧❧❧

Ә рујү кәрк хојә ни соху.

Увидев его лицо, и курица не снесет яйцо.

❧❧❧

Ә рујү туф шәндикәш ḩәјбү шуштә нијов

Хоть плюнь ему в лицо, грехи его не отмоются.

❧❧❧

Ә рујү хун нә дәри.

Ни кровинки в лице.

❧❧❧

Ә рујү шәхинә вәри.

Похож на святого.

Ə руј хори нəбирə чи нисти.
Нет того, чего не было на земле.

Ə рүгəн хүштə вəбүрчирə.
Жарится на собственном жире.

Ə сəвкəнд əн амбар сəвкəнд хундəкор бовор нəс сохтəнүт.
Кто много божится, тому мало верят.

Ə сəкəво дусти сох, чубугə əз дəс нə ни.
С собакой дружи, но палку из рук не выпускай.

Ə сəк мундəнијо равустəјүни.
Собаке только и остается, что лаять.

Ə сəк ħүрмəт мисохут, ə сəħибү киро.
По хозяину и собаке честь.

Ə сəрбəти јə коф ħүмјүрбоги мидəвħи бирəнүт.
Из-за одного слова да вечная ссора.

Ə сəрбəти хəрəбə кук бəбəшүрə вəшмəрдəнүт.
Из-за плохого сына бранят отца.

Ə сəр бушə сифро новорих нəс бирə.
За пустым столом молитву не произносят.

Ə сəр дəрзə нүштəрə хунојум.
Сижу как на иголках.

Ə сəр догħо вəрф мијов, ə сəр икидħо — кор.
На горы снег падает, на храбрецов участь.

Ә сәр догһо думон бирә, вәрф бирә.
На горах и туман бывает, и снег.

Ә сәр дүлү доглә вәкәндәм.
Я в сердце ему проделал нишу.

Ә сәрә зәрәрәво әгүлмәнд нибоши.
В голову бить — разуму не добыть.

Ә сәр зувун пәтәнт нә вәри.
На язык пошлины нет.

Ә сәр јә билог сад сову оморә.
К одному роднику сто кувшинов прибывает.

Ә сәр јә билог совуј мүсиш оморәни, совуј лугиш.
К одному роднику приходят и с медными, и с глиняными кувшинами.

Ә сәр дүлү шитә кәрә совустә омори.
Ему на сердце стало легче.

Ә сәр икид кор мијов.
Кто храбр, того любое испытание только красит.

Ә сәр кәрмә соч нүштәрә хуно.
Сидит как на горячем садже (сковороде).

Ә сәр күл кәшти, әсәр күј офтори.
Хотел сесть на цветке, а сел на помете.

Ә сәр ләхләхијә ов вәри.
Вертится, словно на ежа сел.

Ә сәр мито муј бурранүт.
От кручинушки кудри секутся.

Ә сәр одоми чү омоқә әз зувунү оморә.
Беда на голову с языка валится.

Ә сәр расајү нибу һүзүм вәчирә.
Его веревкой дров не завяжешь.

Ә сәр һәр равустәкор сәнг шәндиқә, ә хори-һово сәнг ни муну.
В каждого, кто лает, камень швырять — камней не останется.

Ә сәрү гуш нүшти.
На его голову птица села.

Ә сәрү дуруп коштә омори.
В голове реденько засеяно.

Ә сәрү ләхләхијә ов тиһи бирәрә хуноји.
Словно кипятком обдало.

Ә сәрү сәһәбу совустә.
Намылить голову кому-то .

Ә сәр хүштә оморәрә јәкиш ни данү.
Никто не знает, что его ожидает.

Ә сәр һәсб садмонәти вәри.
Будто сидит на сторублевом коне.

Ә сијә чумһој тү ошуг нә бирәм.
Я не влюблен в твои черные глаза.

Ә сијә чумһојү бәхширә.
Простить за черные глаза.

Ә синәт-ћинәм дәбирә чикә бәрәкәт ни дәбу.
Где царит беззаконие, там не будет и достатка.

Ә сугдә бирортү нәһ, ә шәфтә чумһој тү бовор сох.
Не верь брату родному, а верь своему глазу кривому.

Ә сулајә гоб ов ни поју.
В худом котле вода не держится.

Ә сухтә сәрү ов вокундәни нисти.
Гори оно синим пламенем.
Если он сгорит, не стоит тушить огонь.

Ә тәмиз мурдари ни вокосу.
К чистому поганое не пристанет.

Ә тәхтү нә дәниш, ә бәхтү дәниш.
Не смотри на его трон — смотри на его судьбу.

Ә тизкәндәрәво шүгәмәдорди хуб нибу.
Пук не снимает боль в животе.

Ә тикә дәс нә зән, битәвә нә бур, вәнчи тә сироји ху.
Куска не трогай, целого не режь — покроши и досыта ешь.

Ә трозуј хүштә (хүштәрәво) пәјмундә: кирә, чүрә.
Мерить на свою мерку (своей меркой): кого, что.

Ә тү дирәјһо куләһо дијә хәркуш нә дәмунди.
В тех кустах, где ты зайца видел, его и след простыл.

Ә түлки кәркәлурә гәдәгә зәрәт.
Доверили лису курятник охранять.

Ә тү нүш, ә мә хуш.
Ты ешь — и тебе приятно, и мне.

Ә у әнкүштмәш нә вохурди.
Я его и пальцем не тронул.

Ә у јә коф микуји, у дәһирә мивәкәрдуну.
Ты ему слово, а он тебе десять.

Ә урәво ә киснәшүгәм нибу коф сохтә.
С ним натощак не сговоришься.

Ә у ћүрмәт сохтикә, ә сәр тү мәрав.
Уважай его — он сядет тебе на голову.

Ә у ћилом әз һәммә чикәһо јә рәћи.
На тот свет отовсюду одна дорога.

Ә үшүг ән јә лӛмпә сад одоми нүштә.
Под светом одной лампы сто человек сидят.

Ә хәјол хүштә бош.
Думай о себе.

Ә хәндәј дүшмә фурмундә нәјо.
Не верь улыбке врага своего

Ә хәр вәнүш тә ә ћәсб расирә.
С малого начинай — добьешься большого.

Ә хәр вәнүштә јә ḩәјби, вәнүштә фурәморә ду ḩәјб.
Сесть на осла — позор, сесть и слезть — позор вдвойне.

Ә хәр вәнүшти, хәрә әдәј кәштә.
Сидит на осле, а сам осла ищет.

Ә хәрәбә коф киро сәриш зәрә оморәни.
За худые слова слетит и голова.
За дурную речь — голову с плеч.

Ә хәрәво (әгүлсүзәво) ҺӘнәк сохтә тәрси.
С дураком шутить опасно.

Ә хәрәво (әгүлсүзәво) ħүчәт нәс сохтәнүт.
Не спорь с дураком.
Глупого не оспаривай.

Ә хәрәво ә рәħ вәдврафтикә, ә сәр тү хәто мијов.
Выйдешь в путь с дураком — накличешь на свою голову беду.

Ә хәрә одоми ħүрмәт сохтикә, микују: «Тәрси».
Уважь дурака — он подумает, его испугались.

Әхир амбар хәндүстәји ники нисти.
Сильный смех приводит к несчастью.

Әхир дуразә ḩүмүриш мүрдәјини.
Конец долгой жизни тоже смерть.

Әхир ә нәхири.
Конца не видно.

Әхир зарфот ә хуби нәс вәдарафтә.
Шутка в добро не введет.

Əхир инсон бијо ник бу.
В конце жизни человек должен быть счастливым.

Əхир мәгбуниһо никини.
Конец трудностей — благоденствие.

Əхири хәндүстәкор хуб хәндүстә.
Хорошо смеется тот, кто смеется последним.

Əхир коф әз һәвәлү мәḩлүм бирә.
Конец речи виден по ее началу.

Ә хирмониһош ә кәрдә ни вәкүрү.
Он никогда не согласится.

Əхирүрә худо хәјр сохо.
Дай Бог, чтобы был удачный исход.

Əхир хәндә ḩәрс бирә.
Конец смеха — слезы.

Əхир һистикә, һәвәлиш һисти.
Без начала и конца не бывает.

Əхир чәтиниһо никини.
Конец трудностей — благоденствие.

Ә хов бовор нә сох.
Не верь снам.

Ә хотур јәки дәһирә бәхширәнүт.
Ради одного прощают десятерых.

Ә хотур чолтук сулуфиш ов хурдәни.
Благодаря рису орошается и ежовник.

Ә хотур шолуми сохтә, дуркуш имбу куфтирә.
Ради мира можно соврать.

Ә хубәво хуб бош, ә хәрәбәво — хәрәб.
На доброту отвечай добротой, на зло — злом.

Ә хубә чикә руз мә шәв бисто.
Настал мне вечер на хорошем месте (ирония).

Ә хуби сохтәкор, бәдәлүрә худо расундә.
За добро Бог плательщик.

Ә хуби хуби, ә хәрәби хәрәби омори.
За добро добром, за зло злом платят.
По добру — добро, по худу — худо.

Ә худо имид бош.
Уповай на Бога.

Ә худорәво нибу ћүчәт сохтә.
С Богом не поспоришь.

Ә Худо, урә хоруш ди, әри хорустә нәхү — нәһ.
Пошли ему, Бог, чесотку, только ногтей не давай .

Ә худо хуши, ә парчоһ нүш.
Богу приятно, а царю угодно.

Ә Худош һосинүм, ә бәндәш.
И к Богу сердит, и к людям.

Ә хундәјирәво һичиш нијов (тој нибу).
Учение превыше всего.

Ә хунә гиног оморәнки ә сәһәт нә дәниш.
Когда в дом приходит гость, на часы не смотри.

Ә хунәј духтәрһо зәрә-вәчәстәји, хунәј кәдәһорә хәбәр нисти.
В доме невесты уже музыка и танцы, а у жениха еще ничего не слышно.
В доме невесты уже свадьбу играют, а в доме жениха еще ничего не знают.

Ә хунәј парчош кофәкоф бирәни.
И в доме короля ссора бывает.

Ә хунә хурузи, ә кучә — вәчә.
Дома как петух, а на улице как цыпленок.

Ә хун шүгәм офтори.
Оплатил за чревоугодие.

Ә хурдәрәво сироји нә бирәјкә, ә лисирәрәвош нибоши.
Если ложкой не наелся, языком не налижешься.
Если за едой не наелся, не наешься, облизывая посуду.

Ә хуширәво вәкирдә нә бистокә, ә кучәво вәкирдәнүт.
Не взял добром, так взял силой.

Ә хүшкә әрхһо кәнә ов мијов.
Где была вода, там опять будет.

Ә хүшкә чол чәнгәдәр ов докундикәш, хәјрү нибу.
Сколько в высохший колодец воды ни лей, толку не будет.

Ә хүштә лојиг нә данүстәрә, ә кәсиш лојиг нә дан.
Не делай другим того, чего себе не пожелаешь.

Ә хүштә ħүрмәт сох ки, јәкикәҺош ә тү ħүрмәт сохут
Уважай себя, иначе не будешь пользоваться уважением других.

Ә Һәммә бовор нә сох, дәр түрә хуб гили сох.
Не всякому верь — запирай крепче дверь.

Ә Һәммә сәк мираву, ә иму чогол.
На всех собака лает, а на нас — шакал.

Ә Һәммә ухшәш зәрәни, әз хүштә бәхшәј.
На всех похож, только не на себя самого.

Ә Һәр коф бовор нә сох.
Не всякому слуху верь.

Ә Һәр коф бовор нә сох, Һәр дузирәш нә куј.
Не всякому слуху верь, не всякую правду сказывай.

Ә Һәр хәрәби, чүникә, јә хуби дәбирәни.
В каждом плохом есть что-то и хорошее.

Ә Һовоји ә руј одоми туфиш нәс шәндәнүт.
Даром даже в лицо не плюют.

Ә Һовоји чи дүтҺо нистүт.
Стол поставят, так и работать заставят.

Ә Һовојиш буҺоји.
Даром — и то дорого.

Ə һојəво омори, ə војəво рафти.
Пришло махом и пошло прахом.

Ə һороj — бочəћəво кор никирору.
Криком ворон пугают, а не дела решают.

Ə һороj нəзəрə чикə нə бура.
На незвано не ходи, на нестлано не ложись.

Ə «ћəливо, ћəливо» куфтирəрəво лəһə ширин нибу.
Сколько ни говори халва, во рту слаще не станет.

Ə ћəримирəво омори, ə һəримирəвош рафти.
Неправедно пришло — неправедно и ушло.

Ə ћомум дəрафтəкор əрəг мисоху.
Находящийся в бане потеет.
В баню пришел — должен и попотеть.

Ə ћүкмəтово ћүкмəтјəти нибу сохтə.
Нельзя спорить с властью.

Ə ћүрмəт бирə чикə, нуниш бирəни.
Где честь, там и хлеб есть.

Ə ћүрмəтəво зивисти, ə ћүрмəтəво мүрди.
Славно жил и славно умер.

Ə һəзроилəво чу-чигинд ни возут.
Не шутите со смертью.

Ə һəзроилиш чун нидү.
Даже ангелу смерти душу не даст.

Ә ҹәзроил чү кујум, ә уш гәдәгә зәрәкори.
Что я скажу Азраилу, так это то, что у него есть повелитель.

Ә ҹәјил дуркунә коф нә кул, ә дәһәм мидаров.
Не говори ребенку ложь, вырастет — во вкус войдет.

Ә ҹәјил гуллуг куј, ә пәсәјүш бура.
Кто поручает дело ребенку, сам идет за ним следом.

Ә ҹәјил киро, дәдәј ә гәд аташ мидаров.
Ради ребенка мать в огонь бросится.

Ә ҹәрәбәрәво давшонә нибу кирдә.
На телеге зайца не поймаешь.

Ә ҹәрә дәрафтәкор әз ҹәрә мирав.
Не лезь в чужие конфликты, пострадаешь и сам.

Ә ҹәрәј гош нән чум кор хүштәрә мисоху.
Он совершит задуманное в любом случае.

Ә ҹәрәј дү аташ офтори.
Попал промеж двух огней.

Ә ҹәрәј зән-шүвәри дәрафтә кәрәк нист.
Между мужем и женой не стой.

Ә ҹәрәј кушт нән нәхү нибу дәрафтә.
Не лезь между ногтем и мясом.

Ә ҹәрәј ов нән аташ дәмундә.
Находится между огнем и водой.

Ә ђәрәј одомиhо ху́биш дәри, хәрәбиш.
Между людьми есть и добрые, и злые.

Ә ђәрәј чум нән куш чор әнкүшт рәђ дәри.
Четыре пальчика — расстояние межу глазом и ухом.

Ә ђәрәшү гәрәтикон дәри.
Между ними черная кошка пробежала.

Ә hәрсәво дәрд дүл тиhи бирә.
Слезой горе исходит.

Ә ђәрситү ә гәрболәво ов мијорум.
На твоей свадьбе решетом воду принесу (шутка).

Ә ђәсб, ә сәк, ә туфанк, ә зән имид нә бош.
Не доверяйся лошади, собаке, ружью и женщине.

Ә ђәсб кәс вәнүштикә ә нимәрәђи имфурај.
Сел на чужого коня — слезешь на полпути.

Ә ђәсб нәбирә чикә, хәриш ђәсби.
Где нет коня, там и осел — конь.

Ә ђәсму думон нә вәбистокә воруш нијов, ә дүл дәрд нә дәбистокә әз чум ђәрс нирихү.
Без тучи на небе дождь не пойдет, без горя в сердце глаз не заплачет.

Ә hәчәл-худо мүрди.
Умер от воли Божьей.

Ә ђәчәл худорәво ни мүрү.
Он своей смертью не умрет.

Ә ћилом јә бо әдәјм зивистә.
Один раз на свете живем.

Ә ћилом јә хәрәби мундә, јә хуби.
В мире остается одно зло и одно добро.

Ә ћилом хәр омори, хәриш мирав.
Дураком родился — дураком умрет.

Ә ћилом һәр чи миофи, әз бәбә нә дәдәј бәхшәј.
На свете все найдешь, кроме отца и матери.

Ә ћосијә сәр әгүл нидәбу.
В сердитой голове нет ума.

Ә ћошир сәгәти рач ниду, ә ћони — тәкабури.
Богача не красит скупость, а бедняка — чванство.

Ә чәкзәрәј кәсәво вәчәстә.
Пляшет под чужую дудку.

Ә чол ов дәкундәрәво, чол пур ни бу.
Сколько ни лей воды в яму, она не станет колодцем.

Ә чол чәндгәдәриш ов дәкундикә, әз у билог нибу.
Сколько колодец ни наполняй, родником не станет.

Ә чум бәхил хов нијов.
Завистливого сон не берет.

Ә чум киснә хов нијов.
Без ужина подушка в головах вертится.

Ә чум нә раво!
Да не сглазили бы!

Ә чум нәчог пул-молиш нәс дәбирә.
Больному и богатство не мило.

Ә чум хүштә пәрдүрә нәс винирә, әз чум кәс әдәј муј кәштә.
В чужом глазу соринку видит, а в своем бревна не замечает.

Ә чухурәки ов импоју.
В углублении скапливается вода.

Ә чүклә рази нә бирәкор, ә кәлә ни расү.
На малом не взыщите — большого не ищете.

Ә чүчој дәһ гуллугчи дәрикә, хори ән унчо чару нәзәрә мимуну.
Там, где десять служанок, дом остается неподметенным.

Әчдәһоһорә мүрдә винири, овһорә — лиħәһ.
Увидел драконов мертвыми, а воды — мутными.

Әчә бәди бирәникә, шориш бирәни.
Где горе, там и радость.

Әчә бирикә, бура ә унчо.
Где ты был, там и будь.

Әчә бисторикә, чикәј түрә дан (шинох).
Где бы ни было, узнай свое место.

Ә чәвги дәбирә хунә бәрәкәт ни дәбу.
В доме, где есть ссора, достатка не будет.

❧❧❧

Әчә вир сохдикә, ә унчо миофи урә.
Где потеряешь, там найдешь его.

❧❧❧

Әчә шори һистикә бәдиш һисти, әчә бәди һистикә шориш һисти
Где радость, тут и горе; где горе, там и радость.

❧❧❧

Ә чибү әдәј сичонһо вәчәстә.
В карманах у него мыши гуляют.
Ветер в карманах гуляет.

❧❧❧

Ә чикәј гошә дуз сохтә, зә, чумә вәкәнд.
Поправлял бровь, да выколол глаза.
Не в бровь, а прямо в глаз.

❧❧❧

Ә чикәј норә појһојтү сәр минүм.
Быть землей хочу под ногами твоими.
Голову положу, где ты ходишь.

❧❧❧

Ә чикәј ḩәсб хәрә бәстәт.
Овец не стало, так и на коз честь пала.

❧❧❧

Ә чојили амбар оворәји сохтәкор, ә пири әз киснәји мимүрү.
Гулявши много смолоду, умрет под старость с голоду.

❧❧❧

Ә чојили кәш зәћмәт, ә оһили нуш рәћәт.
Трудись в молодости — отдохни в старости.

❧❧❧

Ә чој ковтәри, ә хунә зобунә мар.
В гостях канарейка, а дома как змейка.

❧❧❧

Ә Шәлмү һә-Милих нәмундијо ḩилом, ә ки мимуну?
Если мир не остался Царю Соломону, тогда кому останется?

Ә шәфтә појһорәвош имбу рәћә дуз рафтә.
И кривыми ногами можно идти прямой дорогой.

Ә шинирәј тү — нәһ, ә винирәј тү бовор сох.
Не верь чужим речам, а верь своим очам.

Ә ширинә кофәво имбу мара әз лула вәдәшәндә.
Ласковыми словами можно и змею из норы выманить.

Ә шишәј әрәгији дәри.
Находится в бутылке с водкой.
В кабаке родился, в вине крестился.

Ә шолуми нәбирә чикә бәрәкәт ни дәбу.
Там, где нет мира, нет и блага.

Ә шолуми бирәнијо чикә були бирә.
Где мир, там и богатство.

Ә шуштәрәво сијәһ сипи нибу.
Черное от стирки не белеет.

Ә шүгәм доруштәрә михурут.
Больше брюха не съешь.

Ә шүгәмү ћофт бәг дәри.
Речами тих, да сердцем лих.

З

Законһој ән Мәнәшир Бәниләʼ[12] данүстә.
Он законник как Манашир Банил[12].

Законһош ризинә хуноји, чүчәво војист имбу чарундә.
Закон — дышло, куда захочешь, туда и воротишь.

Залум ән ḩочиз нә бош.
Не будь беспощадным к беспомощному.

Залум одомиш бијо инсофлү бү.
Хорошо бы и враг был жалостливым.

Залум түрә залүм күшо.
Чтобы проявивший к тебе жестокость был уничтожен таким же жестоким.

Зарафот ә чикәј зарафоти, кор ә чикәј кор.
Шутка шуткой, а дело делом.

Зарафот јә бо бирә.
Лишняя шутка в забаву не годится.

❧❧❧

Зәлүрә хуно вәкосири.

Как пиявка присосался.

❧❧❧

Зән бинәборуј ән хунәји.

Женщина — основа семьи.

❧❧❧

Зән вәчарунуһо хунәрә, Худош ни вокуну.

Разрушенного женщиной дома и Бог не построит.

❧❧❧

Зән вокунуһо хунәрә, Худош ни вәчаруну.

Построенный женой очаг и Бог не разрушит.

❧❧❧

Зәндәкор нисти дәдәј, доштәкори дәдәј.

Не та мать, что родила, а та, что выходила (вырастила).

❧❧❧

Зәнә ә јон ђәјилһо, ђәјилһорә ә јон кәсһо дәђно нә зән.

Учи жену без детей, а детей без людей.

❧❧❧

Зәнә әри ђүмүрбоги вич.

Выбирай жену на целый век.

❧❧❧

Зәнә ә чумһорәво нәђ, ә кушһорәво вич.

Жену выбирай не глазами, а ушами.

❧❧❧

Зәнә зән куфтирәт, мәрдә — мәрд.

Женщина и мужчина — у каждого свое место.

❧❧❧

Зәнә ләђә дорәкориш һә зәни.

Кто с бабой свяжется, сам баба будет.

❧❧❧

Зәнә ђүлчүг нә вәри.

У женщин нет кадыка.

Зән нәхәрчи хүштәрә шәһәнкум вәравундә.
Жена пастуха наряжается вечером.

Зән нист — дәрд нист.
Нет жены — нет печали.

Зән точ ән шүвәри.
Жена — венец мужа.

Зәнү зәбү буһо мәрдә, мујһојү зү сипи бирә.
У плохой жены муж рано седеет.

Зәнхостә овхурдә нисти.
Жениться — не воды напиться.

Зән хунә зири сәнг ән јәсијови.
Жена в доме — как нижний камень жерновов.

Зән һисти хунә мивокуну, зән һист хунә мивәчаруну.
Есть жена, которая устроит дом свой, а есть жена, которая разрушит его.

Зән шәһәтурә имфурмуну.
Баба и черта перехитрит.

Зән шувәр хүштәрә точбәсәриш мисоху, хокбәсәриш.
Добрая жена своему мужу венец, а злая — конец.
Муж у доброй жены, будто князь, у худой жены — втоптан в грязь.

Зәһмәт нәкәширә, гәдүр зәһмәтә нидани.
Пока не будешь трудиться, цену труду не будешь знать.

Зәһмү догә һәл мисоху.
Взор его гору расколотит.

Зивистә нәстанүм, мүрдәш нәс һиштәнүт.
Жить нельзя, и умереть не дают.

Зимустурә нә винирә, болбол гәдүр вәсалә ни данү.
Не увидев зиму, соловей не познает цены весны.

Зимусту һистикә, һәминониш һисти.
Будет зима — будет и лето.

Зиндә данүстәни сәр мүрдәрә чүчово бинүкә.
Живому понятно, в какую сторону повернуть голову покойника.

Зиндәкуни ән сәки-пишикини.
Живут, как собака с кошкой.

Зиндәкуни хуб бистокә чог бирәнүт, хәрәб бистокә — ләгәр.
От доброго житья толстеют, а от дурного — худеют.

Зиндәрә имбу мито сохтә, мүрдәрә чүтам зиндә мисохи?
Можно убить живого, но как оживить мертвого?

Зиндә рүћ әз мүрдә рүћ хәрәби.
Дух живого хуже, чем дух мертвого.

Зири сәнг ән јәсијови.
Как исподний жернов.

Зир пој хүштәрә нәс винирә.
Далеко глядит, а под ногами не видит.

Зир хорирәш данүстәни, рүј хорирәш.
Знает и о дне земли, и о поверхности ее.

Зыр-зырү рафти, мыр-мырү мунди.
Ушло веселье — осталось уныние.

Зобунә зән әз һәммә зобуһо зобуни.
Всех злых злее злая жена.

Зобунә зән — худо дорә боләји.
Худая жена — кара господня.

Зу вәхүштә чунсогини.
Кто рано встает, тот вдвое живет.

Зувун ә дүләво бијо дуз бијов.
Язык и сердце не должны быть в разладе.

Зувун ә кәрмә чикә дәри.
Язык находится в теплом месте.

Зувунә нә бог вәри, нә гәјтон.
Язык за веревку не привяжешь.

Зувун ән у дурази.
У него язык длинный.

Зувун ән у әдәј хорә-хорә дорә.
У него язык чешется.

Зувун ән у сәрчирә хуноји.
У него язык как бритва.

Зувун ә сәр боләји.
Беда на голову с языка валится.

Зувун jәкини, кушһо — дүдү, jәки куj, дүдү шин.
Бог дал два уха, да один язык.
Язык один, ушей пара — раз скажи, два послушай.

Зувун лолә дәдәшү хуб миданү.
Язык немого понимает его мать.

Зувун мә — дүшмәj мә.
Язык мой — враг мой.

Зувун нәкүнүм дураз бирә.
У лентяя язык длинный.

Зувун ни бистокә jүрә, мүрдәjүш мурдар бу.
Если бы у него не было языка, давно бы погиб.

Зувун одоми ә дүлүрәво jәки биjо бу.
У человека сердце и язык должны быть едины.

Зувун остугусүзи, чүчово воjист гәд бирәни.
Язык без костей — поворачивается по-всякому.

Зувун очор ән дүли.
Язык — ключ к сердцу.

Зувун рәшәһ дураз бирә.
У злодея язык длинный.

Зувун тикәj кушти, чүчово воjист чарун.
Язык — мяса кусок: куда захотел, туда поволок.

Зувунү динч нәс поjистә.
У него язык чешется.

Зувунүрә бурра кәрәки.
Отрезали бы ему язык.

Зувунү сәрчирә хуноји.
У него язык как бритва.

Зувунү ширини, дүлү — гәлп.
На языке медок, а на сердце ледок.

Зувунү ширини, ҥәмәлү — бәд.
Речи — мед, а дела — как полынь.

Зувун хүштәрә доштәкор, сәр хүштәрә доштә.
Кто сдержит свой язык, тот сохранит свою голову.

Зувун ҥони кутәҥи.
У бедняка язык короток.

Зувун чәшмиш имбу, дузирә микују.
Язык ошибается и говорит правду.

Зувун Шумә[13], Румә[14] данүстә.
Знает языки Шума[13] и Рума[14].

Зу-зу кује, әз јор ту нә вәдаров.
Повторяй почаще, чтобы не забыл.

Зурнов түрә зән.
Занимайся своим делом.

Зу сәр микири, зуш мәраси.
Раньше начнешь, раньше окончишь.

И

И дәфтәр, и гәләм, мәкирим, минүјүсим.
Тут и тетрадь, и ручка — возьмем и запишем.

И дог јә доги ки, кироштә нибу.
И крута гора, да миновать нельзя.

Идорәј колхози бәкә?
Здесь правление колхоза что ли?

И әз дәвр Дәдә Горгуд[15] мунди.
Пережиток времен Деде Горгуда[15].

И ә зәрәј ән урәво вәчәстә.
Он пляшет под его дудку.

И кор ә сәрмә вәри.
Это дело у меня на совести.

И кучә ән тү, у кучә ән мә.
Эта улица моя, та улица твоя.

И купхонә нисти әхи: дәшәни (русмурә), вәдәшәни — вә ħәзури.
Это ведь не чан красильщика: опустить, вынуть — и готово.

Икидә Әбәјини[16].
Он храбрый как Абаи[16].

Икид әз дәс ђочиз мимуру.
Храбрец погибает от руки слабого.

Имбукә имбу, нибукә нибу.
Будет так будет, а нет так нет.

Имбуруз ә кәс микуји, сәбәħ ә ту микујут.
Как аукнется, так и откликнется.

Имбуруз әри мәни, сәбәħ әри ту.
Сегодня для меня — завтра для тебя.

Имбурузә сәбәħиш hисти.
За сегодня наступает завтра.

Имбурузи корә имбуруз сох.
Сегодняшнюю работу делай сегодня.

Имбурузинә корә әри сәбәħи нәјил.
Сегодняшнее дело не откладывай на завтра.

Имбурузирә имбуруз ху, әри сәбәħи Худо мирасуну.
Ешь сегодня то, что имеется, а на завтра Бог пошлет.

Имбурузи hингәр әз сәбәħи душбара хуби.
Сегодняшний хинкал лучше завтрашнего пельменя.

Имбуруз хоjə дүздирəкор, сəбəh кəрк мидүздү.
Кто утащил сегодня яйца, завтра утащит курицу.

Имбуруз hистим, сəбəh — нəh.
И то будет, что и нас не будет.

И мəhəнирə шинирəjм.
Слышали мы эту песню.

Имид əз хурдə хуби.
Хорошая надежда лучше худого исполнения.

Имид нум худоjи.
Надежда — одно из имен Бога.

Имисал ə инчојим, саликə ə хори бəбəho.
В этом году мы здесь, а в следующем будем на земле праотцов.

И мито ə и кирjə ни вəрзү.
Тот мертвец не стоит этого плача.

Иму вокундəjм, ишму килов зəрəjт.
Мы построили, а вы покрасили.

Иму нə виниримкə, həjилhojму мивинүт.
Не мы увидим — так дети наши.

Имурəш Худо офурри.
И нас Бог создал.

Иму савза бирə нə вəроморəjм: həр одомирə jə бəбə нə jə дəдəj hисти.
Мы не выросли, как трава: у каждого из нас имеются и мать, и отец.

Имуһој мәрә вәчәстәни кирди.
Теперь мне танцевать хочется.

Имуш чирә ә вини нәс хурдәним.
И мы не на руку лапоть обуваем.

Ингәдә равусти, ә сәк чарусти.
Полаял, полаял — и собакой стал.

Инсон гәнәтсүзә гушә хуноји.
Человек, как птица, но без крыльев.

Инсон дустә әз дүшмә бијо шиноху.
Человек должен уметь отличать друга от врага.

Инсон дү бо әз дәдәј нәс бирә.
Человек не рождается дважды.

Инсон дү бо нәс мүрдә.
Человек не умирает дважды.

Инсонә ә рәћ бирә шинохтә.
Люди познаются в пути.

Инсон әз хок ḩәмәл омори, ә хокиш мирав.
Человек произошел из праха, в прах и уйдет.

Инсон ә имидәво зивистә.
Надеждою жив человек.

Инсон әри хүштә нәс зивистә.
Человек живет не только для себя.

Инсон ә сәр хурдә вәри.
Человек из-за еды живет.

Инсонә ә бәди бирә шинохтә.
Человек познается в беде.

Инсон јә бо бирәни, јә бош мүрдәни.
Человек один раз родится, один раз умирает.

Инсон јә бо әз дәдәј бирә.
Человек один раз родится.

Инсон сәнги нисти.
Человек не из камня.

Инсон хомә шир хурди.
Человек вскормлен сырым молоком.

Инсон хүштәрә точиш мисоху, хокиш.
Человек может сам себя возродить и уничтожить.

Инсонhо ни мүрдүткә, хори hәммәрә ни вәтовуст.
Кабы люди не умирали, земле бы не сносить.

Инсон ћовунсуз нибу.
Человек не без греха.

Инсон чәндгәдәр әгүлмәнд бистокә, унгәдәр кәм коф сохтә.
Чем человек умнее, тем меньше говорит.

И, нухоруш ән у нисти.
Это ему не по зубам.

❧❧❧

И офтоји әзчә вәдирәмори?

С какой стороны взошло это солнце?

❧❧❧

И рәћ рафтә, нә оморәнијә рәћи.

Это путь невозврата.

❧❧❧

И рәћ рәћтү нисти.

Это не твой путь.

❧❧❧

Ирон[17], Турон[18] әз тү сәр ни кәнү.

Тебя ни Иран[17], ни Туран[18] не поймет.

❧❧❧

И сәнг, и тирәзу.

Тут и весы, и гири.

❧❧❧

Истиут нә хурдәјкә рури тү әрчү сухтә?

Почему болит живот, если не ел перца?

❧❧❧

И тараф гилинчүш әдәј бурра, у тарафикәјүш.

Он имеет острый с обеих сторон меч.

❧❧❧

И хинә әз у хинәҺо нисти.

Это не тот случай.

❧❧❧

И хит, и нүшу.

Это — линия, это — метка.

❧❧❧

Ихтилот рәћә кутәћ сохтә.

Беседа дорогу коротает.

❧❧❧

И Һәлә журнали, кино ә пәсә мунди.

Это еще журнал, кино будет потом.

И һәммәјү нисти, нимәјү ә хори дәри.
Он тут не весь: половина его в земле.

Иħтиборлүјә ħовурә гимәт нист.
Верному другу цены нет.

Иħтиборсүзә ħовур гәнимә дүшмәји.
Неверный друг — опасный враг.

И чој әз милисәнер тәрсири ки.
Этот чай милиционера испугался.

И чүтам зәрәникә, у һәчуш вәчәстәни.
Как этот играет, так тот и пляшет.

Иш әз хојәһој кәркојмуни.
И это наших кур яйцо.

Иш микирору.
И это пройдет.

Ишму чүтамиткә, имуш һәчуним.
Как вы, так и мы.

Иштоһо ә зир дәндү дәри.
Аппетит находится между зубами.

Иштоһојү кәләји.
Большой аппетит (у кого-то).

Иштоһојү кәм нисти.
Неплохой аппетит (у кого-то).

J

Jаравуш сифро одомиhоjи, чиhо — нәһ.
Не красен обед пирогами — красен едоками.

Jаравуш хунә һәjили, jәравуш сифро — гиног.
Украшение дома — ребенок, украшение стола — гость.

Jаравушhоjү гәләт нибу.
Не потеряет своей прелести.

Jараj мәрә хунәрыча нә сох.
Не сыпь мне соль на рану.

Jараj коф әз jараj хәнчәр зобуни.
Рана от слов хуже, чем рана от кинжала .

Jараj хәнчәр хуб имбу, jараj коф — нәһ.
Раненный мечом вылечится, словом — никогда.
Рана от кинжала заживает, рана от слова не заживает.

Jаралү михисү, омо киснә — нәһ.
Раненый уснет, а голодный нет.

Јә бәбә дәһ кукә мидору, дәһ кук јә бәбәрә — нәһ.
Один отец может содержать десять сыновей,
десять сыновей не могут содержать одного отца.

Јә бо дәри нисти.
Один раз не в счет.

Јә бо дүзди сохтикә, ҹүмүрбоги дүзд мимуни.
Один раз украл, а навек вором стал.

Јә бо әз дәдәј бирәјм, јә бо мимирим.
Один раз мать родила, один раз умирать.

Јә бо әдәјм зивистә.
Живем один раз.

Јә бо имфурмуни, и дәсикә бовор нисохут.
Один раз обманешь — в другой раз не поверят.

Јә бојкәш у кироштә рузһо нәјово.
Не пожить тех дней, что прошли.

Јә бо куј, дү бо шин.
Раз скажи — два слушай.

Јә бо оморәкәр, јә бојкәш мијов — сабур сох.
Побывший раз, придет еще — ты только терпи.

Јә бүски, јаздәһ јәравуш.
Один шампур с одиннадцатью украшениями
(об очень худой женщине).

Јә вәчәләрәш чинә кәрәки.
И одному цыпленку требуется корм.

Јә вини вомунди јүрә.
У него заметен только нос (об очень худом человеке).

Јә винтү вәс нәс сохтә.
У него не хватает винтика.

Јә дәрд — дәрд нисти.
Одна беда — не беда.

Јә дәсү ә ҺӘсәл дәри, јә дәсү ә рүгән.
Одна рука в меду — другая в патоке.

Јә дәсү аташи, јә дәсү — ов.
В одной руке несет огонь, а в другой воду.

Јә духтәр гисмәт ән јә куки.
Всякая невеста для своего жениха родится.

Јә дүм нәвәри јүрә (јә дүмү вәс нәс сохтә).
Пришить хвост, так настоящий пес.

Јә әгүлмәндә сәр, сад сәрә мидору.
Одна умная голова сто голов кормит.

Јә әгүл хуби, дү әгүл дијәш хубтәји.
Один ум — хорош, а два — еще лучше.

Јә әзуни руз нисти ки, ә пәсәјү шәв нәбијов.
Нет такого дня, чтобы за ним не наступил вечер.

Јә әзуни сур нист ки, мәҺлүм нәбу.
Нет той тайны, чтобы не была явна.

Jə əзуни чи нисти ки, əри чүникə кəрəк нə бу.
Нет такой вещи, чтобы не пригодилась к месту.

Jə зувун бијо бу, jə новкə һинəр.
Надо быть умелым языком или делом.

Jə кəчəлə духтəр, əз ћофт бəдмəзəндəjə кук хуби.
Одна плешивая дочь лучше, чем семеро непутевых сыновей.

Jəки аташ бистокə, jəкикə ов бијо бү.
Если один — огонь, другой должен стать водой.

Jəки билог мəкəнү, сади ов михуру.
Один создает родник — сотни здесь воду пьют.

Jəки бошку, вəрзирəни бошку.
Пусть будет один, но стоящий.

Jəки данүсткə сури, дүдү данүсткə сур нисти.
Знает один — тайна, знают двое — не тайна.

Jəки данүст — сад данүст.
Знает один — знает один, знают два — знают двадцать два.

Jəки дустикə, дəһикə дүшмəји.
На одного друга начтешь десять врагов.

Jəки əдəj киристə, jəки əдəj вəчəстə.
Иной плачет — иной пляшет.

Jəки əз дог əдəj коф сохтə, jəки — əз бог.
Один про Фому, другой про Ерему.
Один про горы говорит, а другой — про сад.

Јәки әз хурдәкор тәрс, јәкикә әз «нәс хурдәнүм» куфтирәкор.
Бойся и евшего, и сказавшего «не хочу есть».

Јәки ингәдәр хурди, догә нәста вәрафтә, јәкикә — әз киснәји.
Один от сытости не может подниматься на гору, а другой — от голода.

Јәки јә бог бәхши, јәкикә јә хушә онкуриш — нәһ.
Один целого сада не жалеет, другой кисти винограда не дает.

Јәки кошти, јәки дошти, јәкикә әдәј куфтирә: Бог ән мәни.
Один посадил, другой вырастил, третий говорит: «Сад мой».

Јә киләћ чарх дәрәрә хуноји.
Это как перевернуть шляпу.

Јәки нәхир вир сохти, јәкикә әдәј кусәлә кәштә.
Один потерял стадо коров, другой теленка ищет.

Јәкирә данүстәни, јәкирә — нәһ.
Ты не все знаешь.

Јәкирә дәрд чун бәрди, јәкирә — дәрд чиб.
Один о жизни думает, а другой о деньгах.

Јәкирә имбу фурмундә, һәммәрә ни фурмуни.
Можно перехитрить одного, но нельзя перехитрить всех.

Јәкирә ов шиширә, јәкирә мозол.
Одного вода наводняет, другого — счастье.

Jәкирә ху, jәкирә содого ди.
Одного ешь — второго пожертвуй.

Jәкирәш пул вәс нәс сохтә, омо һәммәрә эгүл вәс сохтәни.
Никому не хватает денег, а ума хватает всем.

Jәки сохтәкори дәһи хурдәкор.
Один работающий, а десяток жирующих.

Jәки хурдәни әри зивистә, jәки зивистәни әри хурдә.
Одни едят, чтобы жить, другие живут, чтобы есть.

Jәки ђовун сохти, һәммә бијо човоб дү.
Один в грехе, а все в ответе.

Jәкиш данандәјирә әз шүгәм дәдәj нә овурди.
Никто не рождается ученым.

Jәкиш дү бо нәс мүрдә.
Никто не умирает дважды.

Jәкиш әз гисмәт зијод ни хуру.
Каждому определена его доля.

Jәкиш әз товунәj хүштә хәрәби никују.
Никто про себя худа не скажет.

Jәкиш дананирә әз шүгәм дәдәj нә овурди.
Не боги горшки обжигают.

Jәки шәндәни, jәкикә вәчирәни.
Один бросает, а другой подбирает.

❧❧❧

Jәкиш ә сәр хүштә оморәрә ни данү.
Никто не знает, что его ожидает.
Никто не узнает, что с ним случится.

❧❧❧

Jәкиш ә у ḩилом ә хүштәрәво ћичиш нәс бәрдә.
С собой на тот свет никто ничего не взял.

❧❧❧

Jәкиш кумәк нә бистокә, худо кумәк имбу.
Никто не может, так Бог поможет.

❧❧❧

Jәкиш мүрдәрүз хүштәрә ни данү.
Никто не узнает дату своей смерти.

❧❧❧

Jәкиш нәста ә сәрү чү мијовкә.
Никто не знает, что его ожидает.

❧❧❧

Jәкиш ни кују: «Дуг мә турши».
Никто не скажет: «У меня айран кислый».
Никто про себя худа не скажет.

❧❧❧

Jәкиш ов нәмүрүмә нә хурди.
Никто не пил воду бессмертия.

❧❧❧

Jәкишү буррани, jәкишу — бәстә.
Один режет — другой соединяет.

❧❧❧

Jәкишү әдәj зәрә, jәкикәшү әдәj хундә.
Один поет — другой подыгрывает.

❧❧❧

Jәкишү сәнг, jәкишу гәрәбәч кәрдо.
Пусть будет один из них камнем, а другой — орехом.

❧❧❧

Jәкиш ḩәjбһоj хуштәрә нәс винирә.
Никто не видит своих пороков.

Јəкиш ḩүмүр хүштəрə нə пəјмунди.
Никто не узнает того, сколько он проживет.

Јəкиш чум хүштəрə кур ни хоју.
Никто не пожелает себе слепоты.

Јə корə нə вəрастə, иникəрə сəр нə ки.
Не доводя дело до конца, не начинай нового.

Јə кори, дү ḩəмəл.
Одно дело — две проделки.

Јə күфлəтə јə чиб бијо бу.
В семье должен быть один карман (бюджет).

Јə кəндүм микори, һозор кəндүм мичини.
Посеешь одно зерно, пожнешь — тысячи.

Јə коф битəв ḩиломə мəчаруну.
Одно слово может разрушить весь мир.

Јə коф əдəј куфтирə, бүрчирə кəркə хəндə мијов.
Слово говорить — жареным курицам на смех.

Јə коф микуји, дəһикə ə сəрү мəнүт.
Скажешь слово, а прибавят десять.

Јə коф микуји, дəһи мивəкəрдуну.
Ты ему слово, а он тебе десять.

Јə коф микуји, дүдү мишини.
На одно слово двумя отвечу.

❧❧❧

Јә коф микујум: расирәһој ту мимуну, колһој тү тиһи имбу.

Скажу тебе такое слово, что неспелые твои (плоды) выпадут, а спелые останутся.

❧❧❧

Јә кофүрә ә јә пуд ђәсәләво нибу хурдә.

Одного его слова и с пудом меда не проглотишь.

❧❧❧

Јә куспәнд бијо хури, ә урәво коф сохи.

С ним говорить надо пообедавши.

❧❧❧

Јә ләгә ов хурдәрә хуноји.

Словно как глоток воды выпить.

❧❧❧

Јә мимуним, јә мимүрим.

Авось будем живы — авось не помрем.

❧❧❧

Јә мимүрүм, јә мимунум.

Либо с жизнью расстанусь, либо жив останусь.

❧❧❧

Јә монәт ди, чумүрә вәкән.

Дай ему рубль и выколи у него глаза.

❧❧❧

Јә мујүш ни чүмү.

Ни одна волосина его не вздрогнет (содрогнется).

❧❧❧

Јә мүнүк кәм — ђурмәт ђәрус, јә мүнүк амбар-тológ ђәрүси.

Несоленый обед — честь и хвала невестке, а пересоленный — ее развод.

❧❧❧

Јә мүрдәјирә чорә нисти.

Только от смерти нет лекарства (зелья).

Jə мүрдəруз мəрə ни данүм.
Только день смерти своей не смогу знать.

Jə нəһ, jə əри.
Или нет, или да.

Jə нүштə кəрк хəлəjигə ни вəхисуну.
Он и мухи не обидит.

Jə одоми əри һəммə хуб нидану бирə.
Всем не угодишь.

Jə одоми одомирə jəболə имфурмуну.
Человек человека обманет один раз.

Jə одоми түрə jə бо фурмундикə, у əчлофи, дү бо фурмундикə,тү хəри.
Если человек обманул вас один раз, то значит, он подлец, если два раза — значит, вы дурак.

Jə оф кəрдо, jə пуф.
Ушел бы в пух и прах.

Jə пəjлə овиш хурдəт ə сəрү.
И стакан воды выпили напоследок.

Jə пəjлə ов хурдəрə хуно һəсонти.
Легко, как выпить стакан воды.
Раз плюнуть.

Jə поjү ə говрəjи.
Одной ногой в могиле стоит.

❧❧❧
Јә појү ә инчо, јә појү ә унчо.
Одна нога тут — другая там.

❧❧❧
Јә појү ә инчоји, јә појү ә говрә.
Стоит одной ногой тут, другой ногой в могиле.

❧❧❧
Јә појү ә и ђиломи, јә појү ә у ђилом.
Стоит одной ногой в этом мире, второй ногой — в другом.

❧❧❧
Јә пуф зәрикә миофтону.
Подуешь — упадет.

❧❧❧
Јә пусти, јә остугу.
Одни кости да кожа.

❧❧❧
Јә пысырә сиб јә сәбәт сибә хәрәб мисоху.
Одно гнилое яблоко испортит целую корзину яблок.

❧❧❧
Јә руз бирәм, јә руз мимүрүм.
Родился я в один день, умру тоже в один день.

❧❧❧
Јә сәнг ә зир, јә сәнг ә руј вәнори.
Один камень снизу — один камень сверху.

❧❧❧
Јә сәрсон әнкүл мошәнү, дәһ әгүлмәнд вәкәндә нидану.
Дурак узел завяжет — десять умных не развяжут.

❧❧❧
Јә сәрүни, јә шүгәмү.
Хотя горшок и один, да сам себе господин.

❧❧❧
Јә сәр хуби, дүдү дијәш хуби.
Одна голова хорошо — две еще лучше.

Јә сијә сәнгиш ә пәсәју.
Раз ушел, пусть катится.

Јәсијов ә нуботәво кор сохтә.
Хочешь на мельницу — соблюдай очередь.

Јә суриш пәћәну нәс мундә.
Тайное всегда становится явным.

Јә сүрх күћнә нәс бирә.
Одно золото не стареет.

Јә тәхтәјүрә ов бәрди.
У него одну доску вода унесла.

Јәтимә дүл дорәкор имбу, нун дорәкор нибу.
Успокаивающий сироту найдется, а кормящий — нет.

Јәтим кәлә имбу, хәчәләти ә Мәлкәмут мимуну.
Сирота вырастет, а Ангелу смерти стыдиться придется.
Сирота вырастет — назло Ангелу смерти.

Јә тој Нәћшуми, јә тој Күршуми.
В паре один Нахшум, другой — Гуршум.

Јә ту кәм бири ә инчикә.
Тебя только здесь недоставало.

Јә түкуфтирәји, јә нәбукә — мәкуфтирә.
Или ты прав, или же я.

Јә фәнди, ду ђәмәл.
Есть одна уловка, а две проделки.

❧❧❧

Јәхән түрә ә дәс кәс нә ди.
Не будь зависимым.

❧❧❧

Јә хубә духтәр ә ћофт кук мивәрзү.
Одна хорошая дочь семерых сыновей стоит.

❧❧❧

Јә хубә нум әз пулһо, молһој ҹиломиш зијоди.
Доброе имя дороже сокровищ всего мира.

❧❧❧

Јә хубә ҹиломи, һич мүрдә нәс војистә.
Такое житье, что и умирать не хочется.

❧❧❧

Јә Худоји имурә шинирәкор (винирәкор).
Один только Бог слышит нас (или видит).

❧❧❧

Јә Худорә ҹовун нисти.
Один Бог без греха.

❧❧❧

Јә хујкир ә чол ови јә сәнг мидәшәнү, дәһ әгүлмәнд вәдәшәндә нидану.
Один дурак бросит в воду камень — десять умных не достанут.

❧❧❧

Јә һәчуни, јә һәчи.
Или так, или этак.

❧❧❧

Јә чум ән әгүлмәндә ҹәрус кур, јә кушү кар бијо бу.
Умная невестка старается не все видеть и не все слышать.

❧❧❧

Јә чумү ҹәрсини, јә чумү шор.
В ее глазах печаль и радость.

❧❧❧

Јә шүгәм сиројини, јә шүгәм — киснә.
То сытый, то голодный.

Jовош мирај, дуртə мирај.
Тише едешь — дальше будешь.

Jовош ху, ə бугозтү нə муну.
Тихо ешь — не подавись.

Jү буррани, jүш бəстəни.
Сам режет — сам же свяжет.

Jү əдəj куфтирə, jүш əдəj хəндүстə.
Сам пошутил — сам посмеялся.

Jү əдəj хундə, jүш əдəj шинирə.
Сам поет — сам слушает.

Jү нихуру, кəсəш нидү.
Сам не ам, другому не дам.

Jүрə куш вəбирəкор коф мишину.
Имеющий уши да услышит.

К

Кар дү бо хәндүстә.
Глухой смеется дважды.

Кар ә јү сарф буһо кофә шинирә.
Глухой слышит то, что ему на руку.

Кәј кәрк сәр күрдкә ҹүҹү зәрә, урә күштәнүт.
Когда курица начинает кукарекать, ее режут.

Кәлә бәдбәхтини — гәчәг парчоһ бистокә.
Горе, если разбойник станет царем.

Кәлә дәрди: гилогһо сијәһи мивокунут, гәчәләһо — торики.
Велика беда: вороны в черное облачатся, а сороки в темное (с иронией).

Кәләјә дорә сојәјүш кәлә бирә.
У большого дерева и тень большая.

Кәләјә сәнгә ов ни бәрү.
Большой камень вода не унесет.

Кәләји бирор ә чикәј бәбәји.
Старший брат как второй отец.

Кәлә корһо әз бала корләһо вәхиштә.
Мелкие дела могут стать основой больших событий.

Кәләкәди ә јәкиш нә мунди.
Надменность недолговечна.

Кәләкәди ән ләј јүрә ә ḫәсмуһо вәшәндә, кәләкәди одоми јүрә ә хори зәрә.
Надменность орла поднимет его на небеса, надменность человека уничтожит его.

Кәлә никәрә әз бала билоглә сәр кирдә.
Большая река начинается с маленького ручейка.

Кәлә овһорә кәлә боләһојүни.
Большая вода — большая беда.

Кәлә овһо һәр чиро мурдарирә овурдәни.
Полная вода всякую нечисть несет.

Кәләрә имбу чүклә сохтә.
Из большого можно сделать маленькое.

Кәләрә кәлә дәрдһоји, чүкләрә — чүклә дәрдһо.
У большого большие заботы, у маленького — маленькие заботы.

Кәләрә кәлә куфтирәт, чүкләрә чүклә.
Чин чина почитай, а меньшой садись на край.

Кәләрә чикәјүни, чүкләрә — чикәјү.
Старшему свое место, младшему — свое.

❧❧❧

Кәләтәрә нә шинохуһо, Худорәш ни шиноху.

Не признающий родителей и Бога не признает.

❧❧❧

Кәләтәсүз хунә нибу.

Дом без старшего — не дом.

❧❧❧

Кәлә тикә ә бугоз мундә.

Большой кусок застрянет в горле.

❧❧❧

Кәлә — Худоји.

Старший — Бог.

❧❧❧

Кәләһо һәмишә кәлә нә бирәт, ҳәјилһо һәмишә ҳәјил нәс мундәнүт.

И взрослые не всегда бывают взрослыми, и дети не всегда остаются детьми.

❧❧❧

Кәлә чәҳ чүклә чәҳә хурдәни.

Большая рыба ест мелкую рыбу.

❧❧❧

Кәм бисто кәм михурим, амбар бисто — амбар.

Будет мало — мало съедим, будет много — много съедим.

❧❧❧

Кәм бошку, нәгд бошку.

Хоть мало, да пусть будет.

❧❧❧

Кәм бошку, хуб бошку.

Лучше меньше, да лучше.

❧❧❧

Кәмәрмә ә дог (ә доћор) вәри.

Я опираюсь спиной о гору (о скалу).

❧❧❧

Кәмићтибори одомирә ә ћәјвон чарундә.

Ревность превращает человека в зверя.

Кәмиħтибори парсә хуноjи, дүлә хурдә.
Ревность, как ржа, губит сердце.

Кәм кәми, амбар — амбар.
Мало — мало, а много — много.

Кәм-кәм ху, һәмишә ху.
Перебей свой аппетит.

Кәм коф сох, амбар мишини.
Мало говори — больше услышишь.

Кәм куj, амбар сох (кор).
Мало бай — много делай.

Кәм куj, амбар шин.
Поменьше говори — побольше слушай.
Мало бай — много слушай.

Кәм куфти, хуб куфти.
Коротко сказано, да много высказано.

Кәпик нә бистокә, монәт дуз нибу.
Без копейки рубля не бывает.

Кәпикә ә сәр кәпик нә вәнорикә, монәт нибу.
Копейка рубль бережет.

Кәрә хурдәкориш, тара хурдәкориш ә jә чикә рафтә.
Царь и народ — все в землю пойдет.

Кәрк ә гүрт нүшүһорә хуно нүшти.
Сидит, как курица на яйцах.

❧❧❧

Кәрки кобоби, лүләји шороб.

Ни дня без праздника.

❧❧❧

Кәрк мәрә, горих түрә.

Я того, ты — другого (о жестокой драке или ссоре).

❧❧❧

Кәрпүчһо нүштә, фикир сәнгһорә кәширәнүт.

Кирпичи сидят и о камнях думают.

❧❧❧

Кәсә куш дор, кор түрә сох.

Людей слушай, а дело делай.

❧❧❧

Кәсә хој, кәсиш түрә хојү.

Люби, чтобы и тебя любили.

❧❧❧

Кәс нистим — ә рәһ мирајм.

Свои люди — сочтемся.

❧❧❧

Кәсһорә шин, данүстәј түрә сох!

Слушай людей, а делай свое.

❧❧❧

Кәф дәс мәрә буј нә сохтәм ки.

Не понюхал же я ладонь свою.

❧❧❧

Кәһзә одоми зу пир бирә.

Сердитый человек рано стареет.

❧❧❧

Кәчәл дәрму миданүсткә, ә сәр хүштә мисовуст.

Будь у лысого лекарство, обмазал бы голову себе.

❧❧❧

Кәчәл доһорә сәхт кирүһорә хуно кирди.

Держит так, как лысый утес придерживал.

Кәчәли ә зир киләħ дәбирә.
Плешь под шапкой скрывают.

Кәчи ә hороj чуни, гәсоб ә hороj кушт.
Мясник заботится о мясе — коза заботится о жизни.
Коза печется о своей жизни — мясник о ее сале.

Кәчи әчә, куспәндhош ә унчо.
Куда коза, туда и овцы.

Кәчирәш руш вә́ри.
Борода не в честь, она и у козла есть.

Ки бәстикә, hә уш мивәкәнү.
Кто завязал, тот и развяжет.

Ки дир-дир оморәникә, урә хуб гиног сохтәнүт.
Кто редко приходит, того хорошо угощают.

Ки әри кәс чол вәкәндәникә, ә у чол jү миофтону.
Кто другому яму роет, тот сам в нее попадет.

Ки зарафот сохтәникә, hәммә jүрә хостәни.
Кто шутки любит, того все любят.

Ки коф нәс сохтәкә, у разини.
Кто молчит, тот соглашается.

Ки кучлүникә, у hәги.
Кто сильнее, тот и правее.

Киләħә әри кәрми-хиники нәс вәнорәнүт.
Папаху не надевают от жары или холода.

Киләћмә зәвәроји.
Я прав и горжусь своими делами.

Килит нә рузә пишој духтәрә ни кирү.
Замок да запор девки не удержат.

Ки мимүрү, ки мимуну.
Неизвестно, кто умрет и кто останется.

Ки микују «дуг мә турши»?
Никто не скажет: «У меня айран кислый».

Ки нә расирикә, у дир бири.
Кто не успел, тот опоздал.

Кирә бисто ә хунәјтү нә бијор.
Не всякого человека вводи в дом твой.

Кирә гили-гили оморәникә, у кәмићтибори.
Кто щекотлив, тот и ревнив.

Кирә динчи војистәникә, у кар, кур вә лол бијо бу.
Кто желает покоя, тот должен быть глухим, слепым и немым.

Кирә әз ки чу хәбәри?
Что я знаю о себе, не знают другие.

Кирә кини?
Никто не узнает.

— Ки рүхшәнд мисоху ә одоми?
— Һәјбәчәр.
— Кто же смеется над людьми?
— Урод.

Ки сир нәс хурдәкә, әз у буј сир нијов.
От того, кто не ест чеснок, чесноком не пахнет.

Китобү бәстә омори.
И песенка его спета.

Ки хәр бистокә, мә әри јү палан имбошум.
Кто станет ослом — я буду ему седлом.

Ки хојә дүздирикә, кәркиш мидүздү.
Кто украл яйцо, украдет и курицу.

Ки хуби сохтәникә хуби мивину (урә Худо борухо мисоху).
Кто добро творит, того Бог благославит.

Ки хурди, ки вәрәхшири урә?
Кому он нужен?

Ки хүштәнү хәрәбикә, әри ән у һәммә хәрәби.
Кто сам худой, у того и все вокруг худо.

Ки һәмишә әз хүштә разиникә, у јә кәм әз әгүл гити.
Кто сам с собой всегда доволен, тот разумом немножко болен.

Ки чүтам зивистәникә, һә һәчуш мүрдәни.
Кто как живет, тот так и умирает.

Ки шигирикә, ә кәсиш бовор нәс сохтә.
Кто сам плут, тот другим не верит.

Коми әнкүштә буррурикәш дорд јәкини.
Какой бы палец вы ни порезали, боль одна.

❧❧❧

Кордә зәрикә хун ни вәдиров (әз ки).

Его уколешь ножом, кровь не выйдет (о человеке в состоянии шока).

❧❧❧

Кор әдәј рүгәнә хуно рафтә.

Пошло дело как по маслу.

❧❧❧

Кор әз корсох тәрсирә.

Дело мастера боится.

❧❧❧

Кор әз корҺо кирошти.

Поезд ушел.

❧❧❧

Кор әз у корҺо нисти.

Это не тот случай.

❧❧❧

Корә нимәлит нәјил.

Делай дело до конца.

❧❧❧

Корә сәр ки, пәсәјү әз сәри хуштә мирав.

Только начни — дело пойдет.

❧❧❧

Корә сәр кирдикә, ә әхирү мәдарај.

Главное — начни дело, а кончится оно само собой.

❧❧❧

Корә сәр нә кирдә нибу вәрастә.

Не доведешь дело, пока не начнешь.

❧❧❧

Корә сәр кирдәјкә, тә әхир сохтә кәрәки.

Дело заделано — надо доделывать.

❧❧❧

Корә сохтә, әз чум нә вәдәшән.

Если сделал доброе дело, не заставляй себя жалеть.

Корə сохтəкор, тарпүрəш кəширəни.
Каждый ответит за свой поступок.

Корə тəјтə сəр кирдəји.
Как начнешь, так и кончишь.

Корə тəјтə сəр кирдəји, əз сəри хүштə мəрасү.
Главное — начни дело, кончится оно само сбой.

Корə шəндə, ҹəмəлə нəки.
Делай дело — пустяком не занимайся.

Кор имбуризирə əри сəбəҺи нəјил.
Не откладывай на завтра то, что можешь сделать сегодня.

Кор јəсəҹəтини, дəрд Һозор сали.
Не сделаешь часовую работу, горевать будешь вечно.

Кор мундкə, Һə мундəни.
Несовершенное дело останется надолго.

Кор одоми нə кирдкə, хəшил хурдəнкəш дəндүјү хүрд имбу.
Если человеку не везет, и когда кашу ест, у него зуб сломается.

Кор сохтəкор бошку, кор офтə мијов.
На охочего работника дело найдется.

Кор сохтəкор киснə нимуну.
Работающий голодным не останется.

Кор сохтəнијо Һовун парс ни киру.
Работающее железо не ржавеет.

❧❧❧
Корү дуз бири, әдәј хәндүстә.
Добился своего — радуется.

❧❧❧
Кор Худорә нибу данүстә.
Пути Господни неисповедимы.

❧❧❧
Кор һист, кориш һист.
Есть дела, а есть и делишки.

❧❧❧
Корһо чури.
Дела плохи (дрянь или табак) .

❧❧❧
Кор һилом һәчини.
Так устроен мир

❧❧❧
Кор шәви — хәндәј рузи.
Вечерное дело — предмет дневного смеха.
Утро вечера мудренее.

❧❧❧
Кор шори-никирә нибу һиштә.
Нельзя откладывать торжества на потом.

❧❧❧
Косибә кәј әри хурдә чи бистокә, умуһоәј миһиди әри јү.
Праздник у бедного тогда, когда у него появится еда.

❧❧❧
Косиб кәрк хурдкә, јә ју нәчоги, јә кәрк.
Если бедняк ест курицу, то болен он сам или больна курица.

❧❧❧
Косиби һәјб нисти, бәдмозолини.
Бедность не порок, а несчастье.

❧❧❧
Коһолә духтәр әри ә шүвәр рафтәш коһоли мисоху.
Ленивая девка ленится даже замуж выйти.

Коһоли һәрмәһ ән бәдмозолини.
Лень — попутчик несчастья.

Коштәм, нә вәромори.
Посадил, но не взошло (отказ на просьбу).

Коштәт — хурдәјм, микорим — михурут.
До нас сажали — мы поели, посадим — поедят.

Кук — гәдиш, духтәр кирјәј кәләтәји.
Сын — кадиш своих родителей, а дочь — их плач.

Куклә бошу муни, мому; духтәрлә бошу мири, мому.
Родится мальчик — останется живой повитуха,
родится девочка — умрет повитуха.

Кук одомирә ә дәр дүшмә бәрдә.
Сын ведет к воротам врага.

Кук оморәј, дутәр оморәј?
Каковы у тебя успехи?

Курә ләмпә әри чүни?
Зачем слепому лампа?

Курә рачә зән чү кәрәки?
К чему слепцу красивая жена?

Курә чу моју? — Ду рүшунә чум.
О чем мечтает слепой? — О двух зрячих глазах.

Кур муку «Мивиним».
Слепой сказал: «Посмотрим».

Курум, кәчәлүм, әри мәнүм.
Я хоть слепой, хоть лысый — это дело мое.

Кутәћ куфти амбар куфти.
Коротко сказано, да много высказано.

Күрм дорә әз дору хурдә.
Дерево червь изнутри точит.

Күрмһој сәрү чүмүсти.
У него в голове черви шевелились.

Күһнәјә нәчогирә хубсохтә чәтини.
Застарелую болезнь лечить трудно.

Күһнә сүмәрһорә нә вәхорун.
Старую солому не вороши.

Ҝ

Кәлә чубонсүз нибу.
Без чабана овцы — не отара.

Кәмиhojү ә дәрjо гәрг бири.
Пароходы его затонули в море.

Кәм ҝуj, амбар мишини.
Мало говори — больше услышишь.

Кәндүм буку, тәhәр пәjмундәрә имбу офтә.
Пусть будет зерно, найдем способ как измерить.

Кәрдән дәвәрә хуно дузи.
Прямая, как шея у верблюда.

Кәрмә чикә офти.
Нашел теплое место.

Кәштәкор миофу.
Ищущий обрящет.
Кто ищет, тот найдет.

❧❧❧

Кәшт, тој түрә биоф.

Поищи, найди себя напарника.

❧❧❧

«Ки» куфтирәнки хуб шинирә, «ди» куфтирәнки — кари.

Как «на» — то слышит, а как «дай» — то глухой.

❧❧❧

Килов нәзәрә килинәји.

Он, как не покрытая илом посудина (недоделанный).

❧❧❧

Кирдәнијә сәк дәндүһорә нәс бурбундә.

Собака, которая кусает, не показывает зубы.

❧❧❧

Кирдәнијә сәк сәсмәкү кирдә.

Злая собака исподтишка кусает.

❧❧❧

Киристә ниданүм, дәрд кәширә нәс һиштәнүт.

Плакать не смею, тужить не велят.

❧❧❧

Кироштә рузә нибу вәкәрдундә.

Прошедший день не вернуть.

❧❧❧

Кироштә рузһо рихтә овһорә хуноји.

Прошедшие дни, как пролитые воды.

❧❧❧

Киснәјә кәрк ә хов әрзү мивину.

Голодной курице просо снится.

❧❧❧

Киснәјә күркә хуноји.

Голоден как волк. Голоден, будто век не едал.

❧❧❧

Киснәјә одоми әз киснәјә күркиш зобутә бирә.

Голодный человек хуже голодного волка.

Киснәјә одоми ђоси бирә.
Голодный человек злым становится.

Киснәји күркә әз вишә мәдәшәнү.
Голод и волка из лесу гонит.

Киснә мүрдә, әз гәрхунд мүрдә хуби.
Лучше умереть голодным, чем сдохнуть должником.

Киснә мун, ә дәр кәс нә дара.
Спи голодным, не стучи в чужую дверь.

Киснә мун, омо гәрдхун нә мун.
Лучше нужду неси, а взаймы не проси.

Киснәрә инсоф нибу.
Голодный не знает пощады.

Киснәрә сәвкәнд нибу.
У голодного нет клятвы.

Киснәрә хов нијов.
У голодного не сон на уме.

Киснә сиројирә ни вәрасү.
Голодный сытого не разумеет.

Киснә һистүмкәш, кушмә динчи.
Хоть живу бедно, зато в покое.

Киснә ћәлоли-ћәрими ни данү.
Голодному безразлично, еда кошерная или нет.

Ков бистокә, ковдүш офтә мијов.

Была бы корова, подойник найдем.

Ковә хуно хурдә.

Жрет как корова.

Ковә хуно ә ковду, сәкә хуно ә ворду.

Как корова в хлеве, как собака на псарне.

Ков косиб һә гүсүри.

Корова бедняка вечно яловая.

Ков ов михуру — шир имбу, мар ов михуру — огу.

Корова пьет воду — получается молоко, змея пьет воду — получается яд.

Ков раби ә чол офтокә, ħәлоли.

Если у раввина корова упадет в яму, и ее считают кошерной.

Ковү зәнди.

Отелилась его корова (повезло ему).

Кози ә гози[19], гози ә дигләвози.

Гози к казий,[19] а казий за игрой в гальках.

Комиш балә зәндкә, јәкиш нидану; кәрк хоје сохткә сәсү битәв маħәләрә мәкиру.

Когда буйволиха отелится, никто не узнает, а когда курица снесет яйцо — знает весь двор.

Комишә әз сүркү, одомирә әз кофү кирдәнүт.

Вола ловят за рога, человека на слове.

Коф амбар сохуhо амбар гэлэт имбу.
Кто много говорит, тот много ошибается.

Коф дорэ ḩэсонти, э сэр коф појистэ — чэтин.
Дать слово легко, сдержать — трудно.

Коф дорэ ḩэсонти, э чикэ овурдэ — чэтин.
Обещать проще простого, а сдержать обещание — трудно.

Коф дорикэ, пэсэво нэ поj.
Дав обещание, не отступайся.

Кофэ бурчун (чавун), бэгдэ эз лэḩэ вэдэшэн.
Разжуй слова, прежде чем изо рта их вынуть.
Сначала свари слово, потом вытащи изо рта.

Кофэ э дүл доштэкорэ, рэнгү зэрд бирэ.
Кто долго молчит о своих проблемах, у того лицо бледнеет.

Кофэ э зарафотэво эз дүл вэдэшэндэнүт.
В шутке слово молвится.

Кофэ э руј микујут.
Слово нужно сказать в лицо.

Кофэ э чикэјү куј.
Произнеси слово на месте.

Коф эз игрор кироштэ.
Дело не в споре, а в сговоре.
Уговор дороже денег.

Коф эз лэḩэ вэдирэмо, эн тү нисти.
Слово не воробей, вылетит — не поймаешь.

Коф әз кулләш зобуни.
Слово пуще стрелы ранит.

Коф ә корәво дуз кәрәки.
Слово с делом должно сойтись.

Кофә кyj, ән киникә у мәкиру̇.
Брось слово, кого касается, тот возьмет.

Кофә куфтирәкор мимүрү, омо кофу мимуну.
Сказавший слово умрет, но слово останется.

Кофә куфтирәнүт ки, шини.
Слово говорят, чтобы слышали.

Кофә кушвор сох, ә куш тү дәни.
Надень сказанное в уши, как серьги.

Кофә нәкуфтирикә тү огојүни, куфтирә бәгдә уни огој тү.
Ты хозяин своих слов, пока не высказал их. Когда высказал, уже они твои хозяева.

Коф ән кәләји, ов — ән чүклә.
Слово — старшему, воду — младшему.

Коф ән нәдан чәнк вәхисундә.
Слова невежды приводят к ссоре.

Коф ә чикәјү куфтирә омокә — кофи.
Тогда слово — слово, когда оно вовремя сказано.

Кофәш гәдәрүни.
И слово имеет меру.

Кофәш әдәј ә пуләво сохтә.
Говорит, что рублем дарит.

Кофә шин, омо кор түрә сох.
Слушай людей, а делай свое.

Кофи, әдәј куфтирә.
Это просто слово он говорит.

Коф —кәләчсүзә хунә нәс бирә.
В семье не бывает без ссор.

Коф коф овурдә.
За словом тянутся слова.

Коф куј, ә коф вәрзү.
Говори достойные слова.

Коф куфтирә ђәсонти, ә пәсәју појистә — чәтин.
Легко сказать, да нелегко доказать.

Коф мә кофи.
Мое слово — слово.

Коф мә куллә бирәни вохурдә ә у.
Мои слова, как пуля, ранят его.

Коф мәрд ә корүрәво дуз оморә.
У мужчин слова не расходятся с делом.

Коф мәрд јәки бирә.
У мужчины одно слово.

❧❧❧

Коф нә ди, дори ә чикә бијор.
Дал слово — выполни.

❧❧❧

Коф нәсохтәји — рази бирәјини.
Молчание — знак согласия.

❧❧❧

Коф овурдәкор, кофиш имбәрү.
Прибывший с вестью — с вестью уходит.

❧❧❧

Коф пурсирә ә пуләво нисти.
За спрос денег не берут.

❧❧❧

Коф сәһиб ән сәһибкоф нист, сәһибкоф сәһиб ән кофи.
Не слово хозяину хозяин, а хозяин слову хозяин.

❧❧❧

Кофсохтәјү һист, корсохтәјү нист.
Словами туда-сюда, а делами — никуда.

❧❧❧

Кофсохтә нүгрәјикә, кофнәсохтә сүрхи.
Слово — серебро, молчание — золото.

❧❧❧

Кофсүз кор нәс бирә, корсүз — коф.
Без слова дело не делается, без дела слово не молвится.

❧❧❧

Кофтүрә ә ҹәрсиһо буррани кәрдом.
Прервал бы твою речь на свадьбах.

❧❧❧

Коф һист, әз хәнчәриш тичи.
Иное слово острее меча.

❧❧❧

Коф һисти ҹәсәлә хуно ширини, коф һисти огурә хуно тәлһи.
Есть слово как мед сладко, есть слово как полынь горько.

Кофhojтү ә куш Худо дәраво.
Твои бы речи да Богу в уши.

Коф шинири, дуду зәрә нә кәшт.
Слышал слово — не труби во все трубы.

Коh ә нәлђ әдәj зәрә, коh ә мих.
То в подкову бьет, то в гвоздь.

Куjкә әз киснәjи вәдиромори.
Как (будто, словно) из голодного края.

Куj ћовур тү киникә, куjум тү чү одоминикә.
Скажи мне, кто твой друг, и я скажу тебе, кто ты.

Куллә зәрикә, хун ни вәдиров.
Его застрелишь — кровь не потечет (о человеке в шоковом состоянии).

Курунди шәләрә вәнорәкор нәђ, кәширәкор дәнүстә.
Тяжесть ноши знает не погрузивший, а носящий.

Кусәләj бәдмозолә ә сәр дәвәш күрк михуру.
Теленка несчастного и на верблюде волк съест.

Кусәләш кәjикә ков имбу.
И телка когда-нибудь станет коровой.

Куспәнд бисторикә, күркhо ћәзүрүт.
Будь овцой — волки готовы.

Куспәндә ә күрк гәдәгә зәрәт.
Поручили волку пасти барана.

❧❧❧

Куфтирә куфтирәјүни.

Он за свое всегда.

❧❧❧

Куфтирә миданүм, омо митәрсүм.

Говорить умею, но не смею.

❧❧❧

Куфтирә нәс ҺиштәнүТ, пәҺәну сохтәш Һәмәл Һијов.

Сказать не велят — утаить нельзя.

❧❧❧

Куфтирәнүм — зувун мә дорд дорә, нәс куфтирәнүм — дүлмә.

Говорю — болит язык, не говорю — болит сердце.

Говорить — беда, а молчать — другая.

❧❧❧

Куфтирә оморијо коф нүгрәјини, куфтирә нә оморијо — сүрхи.

Сказанное слово — серебряное, а несказанное — золотое.

❧❧❧

Куфтирәрә хуно сохтә омори.

Как сказано, так и сделано.

❧❧❧

Куфтирә ҕәјби, нәкуфтирә — ҕовун.

Стыдно сказать, а грех утаить.

❧❧❧

Куфтирә ҕәсонти, сохтә — чәтин.

Легче сказать, трудно сделать.

❧❧❧

Куфтурум шини, нә куфтурум әзбәр сохи.

Я сказал, чтобы ты слышал, не сказал, чтобы выучил наизусть.

❧❧❧

Куч ә кови, чиг-чиг ә ҕәрәбә.

Чем быку реветь, так телега скрыпит.

Куҹ мәрд ә мушт рафтә, куҹ зән — ә ḩәрс.
Сила мужчины — в кулаках, а женщины — в слезах.

Куҹу ә хәр нәс рафтә, паланә әдәј куштә.
Не может управиться с ослом — бьет его седло.

Куш әри шинирә дорә омори.
Имеющие уши да услышат.

Куш әри шинирәји, чум әри винирә.
У нас есть уши, чтобы слышать, и есть глаза, чтобы видеть.

Куши-куши хунә вәчарундә.
Шушуканье семьи разрушает.

Куши-куши хунәј Николајә вәчарунди.
Шушуканье свергнуло Николая.

Куш мә динҹ, ҹун мә рәḩәт.
Моя хата с краю.

Куш нә бирәкорә кушвориш нибу.
Не имеющий уши и серьги не носит.
Нет ушей — нет и серег.

Куш рузи јә тазә коф бијо шину, нә шиникә кар имбу.
Каждый день надо хотя бы одно новое слово слышать, а иначе уши оглохнут.

Куштә әз нәху нибу ҹиро сохтә.
Мясо от ногтей нельзя отделить.

Куштә әз остугу нибу ҹиро сохтә.
Мясо от кости не оторвешь.

Кушт јү әз кушт мә, хун јү әз хун мә.
Плоть от плоти, кровь от крови.

Кушт јүрә хурдкәш, остугү јүрә ни шәнү.
Хотя не доволен им, в беде не бросит его.
Ворон ворону глаза не выклюет, а хоть и выклюет — не вытащит.

Кушт остугусүз нәс бирә.
Без костей не бывает мяса.

Кушү бирәкор мишинү, чуму бирәкор мивинү.
Имеющий уши да услышит, имеющий глаза да увидит.

Куш ђәлбүс кар кәрдо.
Оглох бы черт.

Күвә оводунирә хурдә, дәрд одомирә.
Моль одежду ест, а печаль — человека.

Күл әз күл рәнг вәкирдә.
Цветок от цветка принимает окраску.

Кирдәнијә сәк сәснәкү кирдә.
Злая собака исподтишка кусает.

Күркә дәрд мундиһо куспәндһо бәрди, чубонә — ән рафтиһо.
Волк об оставшихся баранах думает, а чабан — об убитых.

Күрк ә ков дәнишүһорә хуно дәниширә.
Смотрит как волк на теля.

Күркә хуно әдәј дәниширә.
Он волком глядит.

Күркә хуно киснәјі.
Голодный как волк.

Күрк кәчирә ә хурдә-бәрдә һороj зәри, кәчи нәс рафтә.
Звал волк козу на пир, да коза нейдет.

Күрк нә куспәндә чу дусти?
Какая может быть дружба между волком и овцами?

Күрк күркә нихуру.
Волк волка не съест.

Л

Лап зәрәј, чап зәрәј, түрә ә хунәј кәс чү дәри?
Поел, попил, а зачем было тебе ходить к другим?

Лап ош дурупдәрини ки!
Смешно, как плов с редькой.

Лап хуббирәш хуб нисти.
Слишком хорошо — тоже нехорошо.

Лап, Хуҹлү[20] Бәћәми.
Точно так, как Бахам из Худжа[20].

Лап һәчуш ҹошир нистүм ки, уҹузә чи вәстонүм.
Я не настолько богат, чтобы покупать дешевые вещи.

Лап ширин нә бош михурут түрә, лап тәлћ нә бош, мишәнүт түрә.
Будешь сладким — проглотят; будешь горьким — проклянут.

Ләгләгә ә кејном дәшәндут, у ә унҹош коф офт: «һүзүмһо тари».
Болтуна бросили в ад, а он и там заговорил: «Дрова сырые».

Ләмә ов лугон бирә.
Тихие воды глубоки.

Ләмпәј ән јә хунә ә јә хунәјкә үшүг ниду.
Один светильник два дома не осветит.

Ләпә әз гингәл ширини.
Зернышко слаще косточки.

Ләђәј кәсә бәстә нибу.
Чужого рта не завяжешь.

Ләђәј пишик ә кушт ни расү, микују: буј әдәј оморә.
Кошка не смогла достать мяса и говорит: «Воняет».

Ләђәј түрә ә хәјри воку.
Говори приятные слова.

Ләһәј һәммәрә нибу бәстә.
На всякий роток не накинешь платок.

Ләђәјү ширин бири.
Привыкнет, но не отвыкнет.

Ләђәј чәђмәтә нибу бәстә.
Людям рта не заткнешь.

Ләђәрә вокундәни — човоһир тиһи бирә.
Рот открыл — драгоценность рассыпал.

Ләђәрә ов зән, пој.
Жди ветра с моря.

❧❧❧

Ләӊнәт ә тү, шәӊәту!

Будь проклят дьявол!

❧❧❧

Лов мундә, ә ләӊә ћәрими.

Еда, миновав губы, в рот не попадет.

❧❧❧

Ловоһојтү ә куш Худо дәраво.

Твои б молитвы да Богу в уши.

❧❧❧

Лолһорәш зувун үшүни.

И у немых свой язык.

❧❧❧

Луг әз бун офтори: јә әз расти, јә әз дуркуни.

Черепица с крыши выпала: хоть верь, хоть не верь.

❧❧❧

Лугәрә ә ләӊәјтү киро вич.

Выбирай кусок по своему рту.

❧❧❧

Лугмә — бугмә.

Едой можно и подавиться.

❧❧❧

Лугонә ов лиһәһ нәс бирә.

Глубокая вода не мутится.

М

Мар астара нә виникә, ни имүрү.
Змея не умрет до захода солнца.

Мар балај хүштәрәш мизәнү.
Змея ужалит и своего детеныша.

Мар бири ә јәхәнмә вәпичири.
Как змея обвивался вокруг моей шеи.

Марә ә дәс кәсәво кирдә.
Ловить змею чужими руками.

Марә нә сијәју, нә сипију.
Нет разницы: змея черная или белая.

Марә огу дорәкор кәртәнкәләји.
Дающий яд змею — ящерица.

Мар ә һәр чикә шәфтәшәфт рәфтә, омо ә лулај хүштә дуз дәрафтә.
Змея везде ползает зигзагами, а в свою нору вползает прямо.

❧❧❧

Мар мә әз јәхән мәни.
Моя змея с моей же груди.

❧❧❧

Мар нә зәри ки!
Его же змея не ужалила!

❧❧❧

Мар пустә дәкиш мисоху, гилигә (хосијәтә) — нәһ.
Змея меняет кожу, но не меняет нрава (натуры).

❧❧❧

Мар хисирәкорә нәс зәрә.
Змея не жалит спящего.

❧❧❧

Марһо ћофт бирор бирәнүт.
У змеи семь братьев.

❧❧❧

Мә әдәм куфтирә «ђәсму», у әдәј куфтирә «русму».
Вопрос о небе — ответ о веревке.
Я про Фому, он про Ерему.

❧❧❧

Мә әз дог әдәм коф сохтә, у әз бог.
Ему про Тараса, а он: «Полтораста».
Я ему про Фому, а он мне про Ерему.

❧❧❧

Мә әз тү данүстәнијо амбартәрә әз јор вәдәшәндәм.
Я больше забыл, чем ты знаешь.

❧❧❧

Мә ән пәсини бәбәјүм, бәкә?
Я не сын своего отца что ли?

❧❧❧

Мә әри тү кәрдом, тү әри догһо, дуворһо.
Я о тебе забочусь, а ты о других.

❧❧❧

Мә әри тү мурдәки, тү әри мә појпичәки.
Я за тебя душу отдам, а ты мне подножку ставишь.

Мә ә у сәкмәрәш нидүм.
Я за него и собаку мою не выдам замуж.

Мә ә чү хәјолүм, Худо ә чү хәјоли.
Бог не слышит мой голос.

Мәкәз јә чи нисти, дүл гәриш сохтә.
Муха — ничто, но на душе тошно.

Мә куфтирүм шини, нә куфтирүм вәмухи.
Я сказал, чтобы ты расслышал, а не выучил.

Мәлħәм түрә хәрч нә сох.
Не трудись, это бесполезно.

Мә — мүрдә, тү — зиндә.
Будь я мертвым, а ты живым.

Мәндәјирә ә у ħиломикә мәстоним (мивәдәшәним).
Отдохнешь на том свете.

Мә нәбирә бәгдә ħиломә сајл бәрүку.
После меня — хоть потоп.

Мә нә куфтурум, тү нә шинири.
Я не сказал, ты не слышал.

Мә нихурум, кәсәш нидүм.
Сам не ам и другим не дам.

Мәнк-астара ә ħәсму рач дорә.
Луна и звезда украшают небо.

Мәнкә виникә ә мәнк, астарарә виникә ә астара сәр зәрә.
Увидеть луну — луне поклониться, увидеть звезду — звезде.

Мәнкиш үшүг дорәни, әкәр офтоји нистикә.
И месяц светит, коли солнца нет.

Мәнк мәнки, омо ә руј ән уш локо вәри.
Даже на Луне есть пятна.

Мәнк чүтамиш үшүг докә, у офтоји нисти.
Как месяц ни свети, а все не солнышко.

Мә парчоһә хәјр нә дорәм, бәкә?
Не было что ли от меня пользы падишаху?

Мә пулә әз кучә нә офтәм.
Я деньги не на улице нашел.

Мәрд вәрәхширәј хүштәрә нихуру.
Мужчина не ест то, что рвет.

Мәрд дәстәк хунәји.
Мужчина — опора семьи.

Мәрдә мәрд куфтирәт, зәнә — зән.
Сказано: женщине — женщиной быть, а мужчине — мужчиной.

Мәрд ә сәр коф хүштә импоју.
Мужчина держит свое слово.

Мәрдә точиш зән мисоху, хокиш.
Муж у доброй жены — будто князь, у худой жены — втоптан в грязь.

Мәрд әчә бисто, зәниш — ә унчо.
Где муж, там и жена.

Мәрдикә тү, вәдиро ә мәјду.
Раз ты мужчина — выйди, поговорим.

Мәрд кофә ә руј микују.
Мужчина слово в лицо говорит.

Мәрд мәнү, ни буру; зән мәнү имбуру.
Мужчина приставит нож, но не зарежет, а женщина приставит нож и зарежет.

Мәрд огој хунәји.
Мужчина — хозяин в доме.

Мәрд сәрпуш зәни.
Жена без мужа, что дом без крыши.

Мәрд сәһиб коф хүштә бијо бу.
Мужчина должен быть хозяином своего слова.

Мәрдүмәзар нә бистокә, богә чапар чү кәрәки?
Не было бы вредителей, не потребовалась бы саду ограда.

Мәрә војистәрә хуно нә бисто, Худорә војистәрә хуно бисто.
Не вышло, как мне хотелось, а вышло, как Бог захотел.

Мәрә әри мүрдәш вәхт нисти.
У меня и умирать времени нет.

Мәрә нә хәндун.
Не смеши меня.

❧❧❧

Мәрәш бәхт имбистокә, әз дәдәј духтәр имбисторум.
Лучше бы я родился девочкой, а не мальчиком.

❧❧❧

Мәрәш Худо офурри.
И меня создал Бог.

❧❧❧

Мәрәш Худо чун дори.
И меня оживил Бог.

❧❧❧

Мәрәш хурдәни нисти ки.
Меня тоже не съесть.

❧❧❧

Мәслә̆һәт дорәкор амбари, кумәки сохтәкор нисти.
Советчиков много — помощников нет.

❧❧❧

Мә түрә әз һоводи әдәмбирүм кәштә, ә хори офтәм.
Я искал тебя в небе, а нашел на земле.

❧❧❧

Мә урә хәрол-хәрол, у мәрә мисгол — мисгол.
Я ему мешками — он мне золотниками.

❧❧❧

Мә һәлә рушә ә дәс нә дорәм.
Пока я не дал свою бороду в руки чужих.

❧❧❧

Мәһ̧әнијү хундә омори.
Его песня спета.

❧❧❧

Мәһ̧лүмһојү кучлүнүт.
У него сильные учителя.

❧❧❧

Мәш һәммәрә хуно јә одоминүм.
И я такой же человек.

Мивини, дәдәјһо чүтами кукһо зәндәткә!
Увидишь, каких сыновей родили матери!

Мигрорә кирошти, ә тәмси дәмунди.
Недоучился.

Миданүстүмкә әчә миофтонум, ә унчә пәмбә мидәчирүм.
Если б знал, где упаду, застелил бы то место ватой.

Мидәвһи дәс кәнд, шоһод — нәһ.
С противником уладили, свидетель не отстает.

Миди — мәкири, микори — мичини.
Дашь — возьмешь, посеешь — пожнешь.

Мизивим, мивиним.
Поживем — увидим.

Мијов һәчәл, нидү мочол.
Придет смерть — не даст времени.

Мираву, мираву — импоју.
Полает да отстанет.

Мисвојикә мисво, һовуникә, һовун кәрдо.
Да воздастся каждому по делам его.

Мисво кәрдо Јәћјорә, ә һәсб вәнүшунд Дывјорә.
Спасибо Яхье, посадил на лошадь Дивья.

Мисво кәрдо түрә.
Спасибо тебе (с иронией).

Мисво сох, ә пишој тү мијов.
Делай добро — с добром встретишься.

Мисво сохтәм, ә ḩовун офторәм.
Делал добро — грехом обернулось.

«Мисохум» нә куј,«сохтәм» куј.
Не говори, что делал, а говори, что сделал.

Мито ә хори нәс мундә.
Умершего хоронят.

Миторә ә говрә јәки-јәки дәнорәнүт.
Мертвых хоронят в каждой могиле по одному.

Миторә хуно хисири.
Спит как мертвый.

Мих нәлḩә доштә, нәлḩ ḩәсбә, ḩәсб икидә, икид вәтәнә.
Гвоздь бережет подкову, подкова — коня, конь — храбреца, храбрец — отчизну.

Миħточи нәданүстәкор һә ḩошири.
Тот и богат, кто нужды не знает.

Миħточи одомирә ә һәр чү мәчбур сохтәни.
Чего не сделаешь, когда нужда заставит.

Миḩид ән бәхтәвәрһоји.
Праздник — для счастливых.

Мозол ән кофсохтәш бијо бу одомирә.
Даже разговаривать нужно иметь шанс.

Мозолмәндиhо кәрдо, hәлә рузhо ә пишоји.
Было бы счастье, а дни впереди.

Мозолү хисири.
Не везет ему.

Мозолү хунди.
Счастье улыбнулось ему.

Мол дүзд ә дүзд ћәлоли.
Не грех, если вор обокрал вора.

Мол ән и ђилом ә и ђилом мундә, ә у ђилом hичиш нибәри.
Нажитое остается миру, на тот свет ничего не возмешь.

Мол ән мә, мәсләћәт ән мә.
Сам себе хозяин.

Мол ән ого мирав, чун ән нүкәр.
Товар у хозяина пропадает, здоровье — у прислужника.

Мол мол бирәјинчә, базар базар буhо хуби.
Лучше бы была хорошая торговля, чем хороший товар.

Мол нә пул одомирә әгүл нә ђәсүл нәс дорә.
Богатство человеку ум и благородство не дарит.

Мол одоми ә пишој чумјү бијо бу.
Без хозяина, известно, и товар — сирота.

Монић иму ә бәл иму вәри.
Соперник всегда рядом.

❧❧❧

Мониђ иму әз иму пишо офуррә омори.

Наши соперники созданы раньше нас.

❧❧❧

Муј әз шори дураз бирә, әз дәрд — хүрд.

В добром житье кудри вьются, а в худом — секутся.

❧❧❧

Мујә ә сәр мито бурранүт.

Кудри секутся над покойным.

❧❧❧

Муј одоми әдәј быз-быз појистә.

Такие чудеса, что дыбом волоса.

❧❧❧

Мујү дурази, әгүлү кутәђ (ән зән).

Волос долог, да ум короток (у бабы).

❧❧❧

Мујү ә дәрјо офтокә, дәрјо ә шивиш миофтону.

Если попадет ее волосок в море, оно волнуется.

❧❧❧

Мујү сипини, омо виҹдонү сијәһ.

Волосом сед, а совести нет.

❧❧❧

Мујү сипиникәш, дүлү ҹојили.

Голова седая, да душа молодая.

❧❧❧

Мумә хуно нәрми.

Мягок как воск.

❧❧❧

Мунди: дугә хуру, душобә хуру.

Дилемма: айран пить или дошаб.

❧❧❧

Мундимкә мивиним, нә винирмкә мишиним.

Поживем — увидим, а не увидим, так услышим.

Мундумкə əз joр нивəдəшəнүм.
Жив буду — не забуду.

Мучинəрə ə пишоj мүрдəjү гəнəд вəроморə.
У муравья перед смертью крылья вырастают.

Мучинəлəрəш Худо офурри.
И муравья создал Бог.

Мушə əри jү чикə нə бу, ə дүмү чарурəш бəстəбүрүт.
Мышь и так не могла пролезть в нору, а ей к хвосту еще и метлу привязали.

Мүзд мүздур дорə оморə.
Каждый получает по заслугам.

Мүнүкə хурдə мүнүкдəкурə хүрд нə сох.
Съел соль — солонку не разбивай.

Мүрдə бəгдə рəҥəти мисохум.
Отдохну после смерти.

Мүрдə зиндə нибу.
Мертвец никогда не воскреснет.

Мүрдəjи əри һəммə һисти.
Смерть всем суждена.

Мүрдəjи ə ҥошири — ҥонији нəс дəниширə.
Смерть не разбирает, богат или беден.

Мүрдəjи jəкини, нəчогиһо — амбар.
Смерть одна, а болезней много.

❧❧❧

Мүрдәји нијост бирә.

Не было бы смерти.

❧❧❧

Мүрдәјирә кәләји — чүкләји нисти.

Смерть не выбирает возраста.

❧❧❧

Мүрдәји һәги.

Смерть — истина мира сего.

❧❧❧

Мүрдәји һә тәлҺи.

Все же смерть — горькая вещь.

❧❧❧

Мүрдәј кәсә нә вәшмәр, түрәш мүрдә һисти.

Не глумись над покойниками — и ты умрешь.

❧❧❧

Мүрдәкор мүрди, воj әри мундәкори.

Смерть страшна не тому, кто умирает, а тому, кто остается.

❧❧❧

Мүрдәкор ширин бирә.

Умерший мил всем.

❧❧❧

Мүрдәнинимкә мимирим, мундәнинимкә мимуним.

Если уж суждено умереть, то умрем, если не суждено, то поживем.

❧❧❧

Мүрдәрә дәрди-сәр нәс бирә.

Покойник забот не имеет.

❧❧❧

Мүрдәрә ә кәрдән вәкирди.

Ему умереть хочется.

❧❧❧

Мүрдәрә ә киристәрәво ни вәкәрдуни.

Умершего плачем не вернешь.

Мүрдәhо микујут: зиндәhо hәр руз әдәт кәрмә ош хурдә.
Покойники говорят: живые каждый день плов едят.

Мүрдә ḩәсонти, зивистә чәтини.
Умереть легко — жить трудно.

Мүрди, әз гур ә хунә рафти.
Он умер, но из могилы в свой дом попал.

Му́рдикә ә хүштәрәво hичиш нибәри.
Помрешь — ничего с собой не возмешь.

Мүх ән гилогә хурди.
Съел мозг ворона.

Мүḩүчүзиhој ән Худо амбари.
У Бога чудес много.

Н

Назукə дор гəд бирə, голинə дор — хүрд (əз ворвори).
При ветре тонкое дерево гнется, а толстое — ломается.

Назу кəрмə чикəрə ни шəнү.
Кошка теплого места не оставит.

Назу наз сохти, лүнкə дураз сохти.
Кошка кокетничала и протягивала лапу.

Назурəш тимор хош оморə.
И кошки ласку любят.

Назу чəгəрə ə хов винири.
Голодной куме хлеб на уме.

Нəбирəjи одомирə ə һəр рəһ фирсорəни.
Нужда научит всему.

Нəбирəрə чорə нисти.
Из «нет» ничего не скроишь (не выкроишь).

Нәбирә чунә мәлкәмут ни бәрү.
Несуществующую душу и Азраэль (ангел смерти) не найдет.

Нә бисто һәчу, бисто һәчи.
Вдруг не так, а по-другому получится.

Нәвә әз фәрзәнд ширини.
Внуки милее, чем дети.

Нәвәкәшто дијә у кироштә рузһо.
Не пожить тех дней, что прошли.

Нәвәрәморә савзај хори бири.
Исчез, как не бывал.

Нә вәсторәкори, нә фурухтәкор.
Не является ни покупателем, ни продавцом.

Нә вәхорун ки, буј нәјов.
Не вороши, так и не воняет.

Нә винирәм, нә шинирәм.
Ничего не видел и ничего не слышал.
Видом не видал, слыхом не слыхал.

Нә вов данүстә, нә хих.
Ни бе, ни ме не понимает.

Нәвојист ә сәр бору вәбирә.
Нет такой вещи, чтоб не пригодилась к месту.

Нәгдә шәндә, ә пәсәј гәрд нә вирих.
Лучше синица в руке, чем журавль в небе.

Нә гиног һорој зәрә, нә ә гиног рафтә.
И в гости не ездит, и к себе не зовет.

Нә гоһуми, нә гәрдәш.
Ни сват, ни брат.

Нәгүл морчикәрә нә хүн.
Не рассказывай мне сказки.

Нәданүстәј түрә әз данүстәкор пүрс!
Учись у ученого!

Нәданүстә кофә нә кuj.
Не знаешь — не говори.

Нәданүстә ḩәјб нист, нәвомухтә ḩәјби.
Не стыдно не знать, стыдно не учиться.

Нә дәниш ки нүјүстикә, виниш чү нүјүстә оморикә.
Не смотри, кто писал, смотри, что написано.

Нә ди ә гәрд, нә ә пәсәјүш нә вирих.
И не давай взаймы, и не беги за долгом.

Нә ди, нә вәки.
И не давай, и не бери.

Нә ди, нә әз чумүш нә вәдәшән.
Лучше не дари, да после не кори!

Нәдирәһорә дири, гудуз бири.
Увидел неувиденное и зазнался.

Нə дорикə — ни вəкири.
Не дашь — не получишь.

Нə дуркуни, нə дузи.
Нет ни лжи, ни правды.

Нə дустə хуно дусти, нə дүшмəрə хуно — дүшмə.
И не друг, и не враг.

Нə дүздири, һə һəчи вəкирди.
Не украл, а просто взял.

Нə əз əгүлүш, нə əз фикирүш нə кирошт, омо мүрд.
Не думал, не гадал, а помер.

Нə əз тəлћи хурдə бирə, нə əз ширини — шəндə.
Горький — нельзя есть, сладкий — нельзя выбрасывать.

Нə əз Худо разини, нə əз бəндə.
И ни Богом, ни людьми не доволен.

Нə əз Худо тəрсирə, нə əз бəндə шəлмəндə бирə.
Ни Бога не боится, ни людей не стыдится.

Нə əри рафтə рəћи, нə əри куфтирə — коф.
Некуда идти, нечего сказать.

Нə ə ҳəрəј мүрдəһо дəри, нə ə ҳəрəј зиндəһо.
Нет его ни среди мертвых, ни среди живых.

Нə ə ҳəсб, нə ə сəк, нə ə туфанк, нə ə зəн бовор нə сох.
Не верь ни коню, ни собаке, ни винтовке, ни жене.

Нә ә чуммәрәво винирәм, нә ә кушмәрәво шинирәм.
Не видел того глаз, и ухо не слыхало.

Нә ә шори дәри, нә ә бәди.
Его ни в радости, ни в беде не видать.

Нә зивистә һиштәнүт, нә мүрдә.
Ни жить, ни умереть не дают.

Нә зиндәји нә мүрдә.
Ни жив, ни мертв.

Нәзникә гунши әз дурә гоһум хуби.
Близкий сосед лучше дальней родни.

Нәзникә дуст јәки имбу.
Близкий друг может быть только один.

Нәзникә ләмпә хуб үшүг дорә, әз дурә астара.
Близкий фонарь ярче светит, чем дальняя звезда.

Нә иш, нә уш.
И ни этот, и ни тот.

Нә јәнкәј ҷәрүсүм, нә јоннүш ћәтон.
Ни сват, ни брат.

Нәјо, нәјо — чикә нист, оморәјкә — чорә нист.
Не приходи — мест нет, раз пришел — выхода нет.

Нә јү михуру, нә кәсә миду.
Сам не ест и другим не даст.

Нәкумиjә мүрдә — ђәсонтә мүрдә.
Нечаянная смерть легка.

Нә куф дәр кәсә, нә куфут дәр турә.
Не стучи в чужую дверь — постучат в твою.

Нә кәрмбирәjмәни, нә хиникбирәjмә.
Мне от этого и не жарко, и не холодно.

Нә кәрми, нә хиник.
Не жарко, не холодно.

Нәкәчави әдәj сохтә.
Словно жвачку жует.

Нәкирә омокә түрә, киснә мимуни.
Станешь брезгать — будешь голодать.

Нә киристәкорә хуно киристәни, нә хәндүстәкорә хуно — хәндүстә.
Не то смеется, не то плачет.

Нә киристәнирә хуно киристәнини, нә хәндүстәнирә хуно — хәндүстәни.
Ни плачем заплакать, ни смехом засмеяться.

Нә куj, нә шин.
Не скажешь — и не услышишь.

Нәмәр ов амбар вәчирә.
Войлок много воды впитывает.

Нәмәр ов вәчүнүhорә хуно коф вәчирә.
Собирает слова, как войлок впитывает воду.

Нә мивинүм, нә митиракүм.
И не увижу, и не рассержусь.

Нә миһид данүстә, нә миһофтә.
Ему безразлично: хоть праздник, хоть будний день.

Нә мур дәри, нә мучәк (ә ки).
Тише воды, ниже травы.

Нәмүмкүнә кор нисти.
Ничего нет невозможного.

Нә мүрдәрә хуно мүрдәјүм, нә зиндәрә хуно — зиндә.
Ни жить, ни умереть.

Нә мүрдимкә мивиним.
Поживем — увидим.

Нә мүрдүм, и рузһорәш винүрүм.
Я дожил до этого дня.

Нә мүрдүмкә, әз јор ни вәдәшәнүм.
Жив буду — не забуду.

Нә нүштә бирә, нә појистә.
Ни стать, ни сесть.

Нә офтәнки шори сох, нә вир сохтәнки дүлхүрд бош.
Не радуйся нашедши, не плачь потеряв.

Нәпәјмундә нә бур.
Не отмерив — не режь.

Нәрмә дорә күрм хурдә.
Мягкое дерево червь точит.

Нәрмә зувун, сәхтә дәндү; чәнгәдә вojист вәнчин әри тү.
Мягкий язык, твердые зубы — мели сколько угодно.

Нәрмә тәлүни.
Мягкая, но колючка (ласков, а кусает).

Нә руз, нә шәв нә данүстә.
Ни дня, ни ночи не знать.

Нәс бирә куфтирә, ә сәр чум тү гош вәри.
Ни в чем не могу упрекнуть его.
Нельзя сказать, что у тебя бровь над глазом.

Нәсданүм дугә хурумкә, душобә хурумкә.
Не знаю, айран пить или дошаб есть.

Нәсданүм, ә мә чү дори вәкирдә нәсдакә.
Не знаю, что он мне дал, — не может обратно взять.

Нәсданүм: имбуруз ә руj ки вәхүштәмкә.
Не знаю, с какой ноги я сегодня встал.

Нәсданүм мә, рәһәти чун мә.
Не знаю — и душа спокойна.

Нә сох, нә бәр!
Как замешал, так и выхлебай!

Нә сохтә хәшили, нә хурдә хәшил.
Ни мясо, ни рыба.
И ни варенная каша, и ни съеденная каша.

Нә сухундикә, һүзүм ни суху.
Без поджога дрова не горят.

Нә тү куфтирәј, нә мә шинирәм.
Ты не сказал, а я не слышал.

Нә тү, нә мә.
Ни ты меня не знаешь, ни я тебя.

Нәфәсү әзчә оморәникә данүстәнүм.
Знаю, чем он дышит.

Нәфәс һистикә, имидиш һисти.
Пока есть дыхание, есть и надежда.

Нәфс түрә шиш.
Притупи свою страсть.

Нәфурмундә нидани фурухтә.
Не обманешь — не продашь.

Нә хәбәри, нә әтәр.
Ни слуху, ни духу.

Нәхир нә оморә шәв нибу бәкә?
Думаешь, пока стадо не вернется, вечер не наступит?

Нәхостәкорә нәс дорәнүт (нә хостикә нидүт).
Непросящему не дают.

Нәхоһ әз бәхили киристә, хотурхоһ — әз јозугбәри.
Злой плачет от зависти, а добрый от жалости.

Нә хуби, нә хәрәби әз јор нәс вәдарафтә.
Ни добро, ни зло не забывается.

Нә хубиш, нә хәрәбиш ни данүм куфтирә.
Не скажу я ни добра, ни худа.

Нә ху, нә хис, нүш, томошә сох.
Не пил бы, не ел, все б на милую глядел.

Нәхурдә дәһәм нидани.
Пока не съешь, вкуса не узнаешь.

Нә хурдәј мәни, нә хисирәј мә.
Не могу ни есть, ни спать.

Нә хурдикәш вәсси.
Хватит, даже если не поешь (шутка, намек на недостаток еды).

Нәхүјү дуразбирәни нисти.
Он не достоин, чтобы вырасти.

Нә хүшк бирә, нә тар.
Ни сохнет, ни мокнет.

Нәһәгијә хәндә нүшунәј хәрини.
Смех без причины — признак дурачины.

Нәһәг омо, һәг вирих.
Пришла кривда — уходи правда.

Нә ӊәјб данүстә, нә ӊор.
Ни стыда, ни совести.

Нәһүм, нәбудум, ә пишој худојмә дузум.
Гол да наг — перед Богом прав.

Нәчогә гуллуг сохтәкор әз нәчог бәтәр бирә.
Не тот болен, кто лежит, а тот, кто над болью сидит.

Нәчоги ә сал нәс дәниширә.
Болезнь на годы не смотрит.

Нәчоги ә хәроләво мидиров, ә мисголәво мәдаров.
Болезнь входит пудами, а уходит золотниками.

Нәчогирә (зәћмәтә) пул дорә нәс восторәнүт.
Болезнь не покупают.

Нәчог нәбирәкор гәдүр чунә ни данү.
Кто не болел, тот здоровью цены не знает.

Нәчог тәһәди мисоху, омбуру ә вәхтү мирасү.
Больной торопится — груша в свой срок созревает.

Нә шәв мә шәви, нә руз мә — руз.
Ни ночи нету мне, ни дня.

Нә шориш, нә бәдиш һәмишәји нисти.
Радость не вечна, печаль не бесконечна.

Нәшумој һәјил кәләји.
У ребенка душа великая.

Нибу пишоки данүстә, ки әри ки микирисүкә.
Наперед не угадаешь, кому по ком плакать.

Ни дани , әчә миофикә, әчә вир мисохикә.
Не знаешь, где найдешь, где потеряешь.

Никә нум әз пулһо, молһој ђиломиш зијоди.
Доброе имя лучше большого богатства.

Никини, хуби.
Все в порядке.

Никирә сох, дәшән ә дәрјо.
Делай добро и бросай его в море.

Ники сох, ә руј нә зән.
Сделав добро, не хвались.

Ни кори, ни чини.
Не посеешь — не пожнешь.

Нимәјү ә хори дәри.
Он тут не весь — половина его под землей.

Нимәј һәнәк дуз бирә.
Половина шутки — правда.

Нимәј ђилом эн вәчивәчини.
Нищему принадлежит полмира.

Нимәхур эн дү-јәкирә хурдәт.
Одного поля ягоды.

Нирхә базар норә.
Базар цену устанавливает.

❧❧❧

Нифри дәдәј — ловоји әри ђәјил.

Брань матери — молитва для ребенка.

❧❧❧

Нифри дүлә гәриш сохтә.

Проклятие только настроение портит.

❧❧❧

Нифри хубикә, һәр кәс хүштәрә сохуку.

Если проклятие хорошая вещь, тогда пусть каждый сам себя проклянет.

❧❧❧

Нофугој гиног әз јү пишо оморә.

Еда для гостя раньше него поступает.

❧❧❧

Нофугорә расундәкор Худоји.

Бог — дающий пропитание .

❧❧❧

Нофу ә дүздирәво бурра омори.

Он вором родился.

❧❧❧

Ношумој одоми ә дорддорә чикәјү дәри.

Душа человека в том месте тела, где ему больно.

❧❧❧

Нубојүрә дорәт.

Дали ему урок.

❧❧❧

Нубојүрә хундәт.

Доложили о нем.

❧❧❧

Нум әз нумһо чиро.

Хоть имена одинаковые, а люди разные.

❧❧❧

Нум јү ә сәрү вәри.

И так известен.

Нум јүрә ки, куш јүрә кәш.
Легок на помине.
Вспомни про него — и он тут как тут.

Нум јүрә шин, рујүрә нә вин.
Когда услышишь его имя, не пожелаешь увидеть самого.

Нум норәнкә унчо бирәј?
Когда нарекли его именем, ты там был что ли (говорят человеку, который обращается к старшему без пиетета)?

Нум одоми ә хәрәби вәдарафтәјинчә, чун одоми вәдаравhо хуби.
Лучше умереть, чем приобрести дурную славу.
Лучше уж душа из человека пусть выйдет, чем плохая слава о нем пойдет.

Нум түрә ә сәр кәс нә вәни.
Не назови другого своим именем.

Нум hәр кәс ә сәрү вәри.
У каждого свое имя.

Нумhој худо амбар hисткәш, јү јәкини.
Бог один, а имен у него много.

Нун гонуг дүли.
Хлеб сердце человеку укрепит.

Нунә вошиширә ḩовуни — киснәји имбу.
Хлеб ногами топтать — народу голодать.

Нун ән hофт тәнүрә хурди.
Из семи печей хлебы едал.

❧❧❧

Нун ә рәћ шәлә нисти.
Хлеб на дороге не тягость.

❧❧❧

Нунәш бијо чави ә ләһәју дәни.
Ему замеси, да и в рот поднеси.

❧❧❧

Нунә ширин ни кујут.
Нельзя сказать: «Хлеб сладкий».

❧❧❧

Нун jү ә гәд ругән дәри.
Как сыр в масле катается.

❧❧❧

Нун jү ә сәр занијү вәри.
Он неблагодарный и забывающий хлеб-соль.

❧❧❧

Нун-мунукә әз јор вәдәшәндә.
Забывать (забыть) хлеб-соль.

❧❧❧

Нун-мунук әз јор нәс вәдарафтә.
Хлеб-соль не забывается.

❧❧❧

Нун-мунук мә, әз ош-јәрпәги кәс хуби.
Свои хлеб с солью лучше, чем чужие голубцы с ашем.

❧❧❧

Нунурә әз дәсу вәкирдә.
Отбивать хлеб у кого-то.

❧❧❧

Нун ху ә нунхурәво.
Питайся с тем, кто не знает нужды.

❧❧❧

Нухорушу нисти.
Ему не по зубам.

Нүјүстәрә нибу пузмиш сохтә.
Что написано пером, не вырубишь топором.

Нүкәр нүкәрhојмә бирәм.
У меня лакеи все были Мокеи, а ныне Мокею самому пришлось в лакеи.

Нүштәнкә кор зәни сохтәм, вәхүштәнкә кор мәрди.
Я всякие — и женские, и мужские работы исполнял.

О

Обурлү әз обур хүштә тәрсирә, обурсүз әз чү тәрсирә?
Честный честью дорожит, а чем дорожить бесчестному?

Ов бә́ндә вәчарундә.
Вода плотину рвет.

Ов гәрди ә дәрјош ни дәмуну.
Задолженная вода и в море не останется.
Долги и в могилу не унесешь — с детей взыщут.

Ов дәрафт ә гоб — бисто хурдәни.
Вода вошла в сосуд — стала питьевой.

Ов дәрәво рихтә.
Вода книзу течет.

Ов ди тәшнәрә.
Воду дай жаждущему.

Овә бәрд, аташә оврд.
Категорически отрицал.

Овə əз сəр бəнд бурра.

Воду останавливает у истока (отказывает в просьбе, даже не дослушав, в чем дело).

Ов əз бинə лиҥəh бирə.

У истока вода мутная.

Вода мутная от самого родника.

Ов əз буру тəмиз сохтə, ḩəрс əз — дору.

Вода очищает снаружи, а слезы изнутри.

Ов əз нуниш пишоjи.

Вода важнее хлеба.

Ов ə jə чикə амбар мундкə, буj кирдə.

Стоячая вода тухнет.

Ов əн дуст əз ḩəсəл əн дүшмə хуби.

Вода у друга лучше, чем мед у врага.

Ов əн чүклəjи, коф əн кəлə.

Воду — младшему, слово — старшему.

Ов əн чүклəjи, рəҥ əн кəлə.

Воду — младшему, дорога — старшему.

Ов əри хүштə рəҥ офтəни.

Вода найдет себе дорогу.

Ов əри хүштə рəҥ сохтəни.

Вода сама себе путь проложит.

Овə хуно ə дүнjо кəрдош.

Будь в мире как вода.

Овә хуно омо, сајлә хуно рафт.
Пришел как тихая вода, ушел как сель.

Овә чәнгәдәриш дүшундикә, кәнә ов имбу.
Сколько воду не варить, все вода будет.

Овләһо, хуновләһо һәлә ә пишо мунди.
Оспа, корь еще впереди.

Ов мирав, гум мимуну.
Вода утечет — песок останется.

Ов нә аташ дуст ни бошут.
Огонь и вода не дружат.

Ов нәмүрүм хурди, кујкә.
Будто пил живую воду.

Ов нә нунә хуно кәрәкини.
Необходим, как хлеб и вода.

Ов овә миофу, овиш никәрәрә.
Вода воду отыщет, а вода — реку.

Оводунәји диһ әз гирогү вәди бирә.
Благоустроенность села видна с краю.

Овозәјү ә кушү дәрафти.
Наслушался о себе.

Овондлүјә вәчә ә гәд хојә чув зәрә.
Хороший цыпленок уже в яйце пищит.
Подающий надежды птенчик и в яйце поет.

Ов рәћ миофу.
Вода путь найдет.

Ов рујү рафти.
Терял (потерял) стыд.

Ов рушунини.
Вода — ясность.

Овсарү ә сәхтә дәсһо дәри.
Его узда в твердых руках.

Овсарү кәширәнини.
Его узду нужно подтянуть.

Ов сәнгә ә гум чарундә, зән шүвәрә — ә мум.
Вода превращает камень в песок — жена превращает мужа в воск.
Жена мужа не бьет, а под свой нрав ведет.

Ов сәнгә сула сохтә.
Вода дробит камень.
Вода камень точит.

Овсүз зиндәкуни нибу.
Без воды нет жизни.

Овтүрә мәдәшәнүм.
Я выжму из тебя все соки.

Овулә кирјә, һәрсирә мәһәни вәравундә.
Красны похороны плачем, а свадьба — песнями.

❧❧❧

Ов хурдәнки, одомирә мариш нәс зәрә.

Человека во время питья и змея не жалит.

❧❧❧

Ов һәр чирә әдәј тәмиз сохтә, овә ки тәмиз мисоху?

Всех вода очищает, а воду кто очистит?

❧❧❧

Ов һәр чирә мишуру, әз биобури бәхшәј.

Вода все смоет, кроме бесчестия.

❧❧❧

Овһорә лиһәһ винири, әчдәһоһорә — мүрдә.

Видит воды мутными, а драконов мертвыми (чувствует себя вольным, безнаказанным).

❧❧❧

Ов чикә офтәни.

Вода дырочку найдет.

❧❧❧

Ого бош, ә гуллуг бош.

Будь большой, а слушай меньших.

❧❧❧

Огој ән кофтү бош.

Будь своему слову господином.

❧❧❧

Одоми бош.

Будь человеком.

❧❧❧

Одоми бош, ә гәд одомиһо дәбош.

Будь человеком — живи среди людей.

❧❧❧

Одоми вәтовустәнијо дәрдһорә сәнгһош ни вәтову.

Горя, которое терпит человек, и камни не потерпят.

❧❧❧

Одоми дү бо нәс мүрдә.

Человек дважды не умирает.

Одоми ә имидәво зивистә.
Человек живет надеждой.

Одоми әз зувун хүштә ә болә офторә.
Беда на голову с языка валится.
Все беды человека от языка.

Одоми әз хок ҹәмәл омори, ә хокиш мирав.
Человек создан из праха и в прах уйдет.

Одоми әз хүштә јә никнуми, јә новкә бәднуми һиштә.
Человек оставляет после себя доброе или плохое имя.

Одоми эн и ҹилом нисти.
Он не от мира сего.

Одоми ә хотур эн јә ширин, һозор тәлһә мифубәрү.
Человек проглотит много горечи ради сладкого.

Одоми јә бо бирэни, јә бо — мүрдә.
У человека одно начало и один конец.

Одоми јәболә мүрдә.
Человек умирает только раз.

Одоми кофә ә одоми микују.
Слово говори человеку, который его оценит.

Одомимэни (одоми эн мэни).
Он мой человек.

Одоми мимүрү, нумү мимуну.
После смерти у человека остается имя.

Одоми нист, одомиләји.
Он не человек, а человечек.

Одоми пир бирәнки дәндүһојү күл бирә, зувуну тич.
К старости зубы тупее, а язык острее.

Одомирә бәдику нијо бу.
У человека не должно быть хулителей.

Одомирә бәдбәхти вәкирдәнки, әз гәтугиш дәндүјү хүрд бирәни.
Когда везение отворачивается, зубы ломаются даже от творога.

Одомирә бијо инсоф бу.
Надо и совесть знать.

Одомирә бијо сәһиб бу.
Каждый человек нуждается в защите.

Одомирә војисткә догә ә сәр дог мәнү.
Где хотенье, там и уменье.
Если человек захочет, гору на гору поставит.

Одомирә дәрд, һовунә нәми күштә.
Человека губит горе, железо — влага.

Одомирә ә кору киро гимәт дорәнут.
Каждому воздастся по делам его.

Одомирә ә кофәво имбу күштә.
Человека словом убить можно.

Одомирә ә кофу киро нәһ, ә кору киро гимәт дорәнут.
Человека судят не по его словам, а по его делам.

Одомирә ә нумүрәво шинохтәнүт.
Человек известен по имени.

Одомирә ә рәћ бирә шинохтә.
В путь-дороге человек распознается.

Одомирә ә чәтини вә ә рәһ шинохтә бирә.
Познается человек в беде да в дороге.

Одомирә јә кофиш вәсси.
Человеку достаточно одного слова.

Одомирә никику бијо бу.
Человек нуждается в хвалителе.

Одомирә одоми һәмишә кәрәки.
Человек всегда нуждается в человеке.

Одомирә одомијәти кәрәки.
В человеке все должно быть по-человечески.

Одомирә одоми одоми сохтә.
Человека человек делает человеком.

Одомирә салһо нәһ, дәрд пир сохтә.
Не годы старят, а горе.

Одоми рузи јә таза коф нә шиникә, кушһојү кар имбу.
Если человек не будет слышать каждый день новое слово, уши его оглохнут.

Одоми хомә шир хурди.
Человек пил сырое молоко.

❧❧❧

Одоми Худо нисти.
Человек — не ангел (не Бог).

❧❧❧

Одоми һисти әри зивистә хурдә, одоми һисти әри хурдә зивистә.
Есть человек, который ест, чтобы жить, а есть человек, который живет, чтобы есть.

❧❧❧

Одоми һисти, одомиш һисти (һәммә јәки нисти).
Не все люди одинаковые.

❧❧❧

Одомиһо амбари, инсонһо кәми.
Народу много — людей мало.

❧❧❧

Одомиһо куфтирәниһо һәммә кофһо дуз нәс бирә.
Не все то правда, что люди говорят.

❧❧❧

Одомиһо нә мүрдүткә, хори һәммәрә ни вәтовуст.
Кабы люди не мерли, земле бы не сносить.

❧❧❧

Одоми ћисобирә ә јон хүштә бијо буру.
Человек для себя должен быть справедливым.

❧❧❧

Озкорәһој күһнәһоји.
Это отрыжки древних.

❧❧❧

Ојоз бисто, воруш бисто, кироштәһо фурмуш бисто.
Был холод, был дождь, и все были забыты.

❧❧❧

Олмонә әри јәтимһој хүштә һәм дәдәји, һәм бәбә.
Вдова сиротам своим — и мать, и отец.

❧❧❧

Омокә гәтуг михурим, нә омокә шур.
Заквасится — катык поедим, не заквасится — творог.

Омокә ḩәчәл, нидү мочол.
Придет смерть — не даст времени.

Оморә гиног таза хәбәри.
Каждый новый гость — новая весть.

Оморә рәћ түрәш дан, рафтә рәћ түрәш.
Вспомни, откуда ты пришел и куда идешь.

Орд кәпәксүз нибу.
В муке не без отрубей.

Офтәпуләш бијо шумори.
Деньги нужно пересчитывать, даже если ты их нашел.

Офтоји буруни, хүр — хунә.
На людях — солнце, а дома — туман.
На людях ангел, а дома черт.
Дома как туча, на улице как солнце.

Офторәкорә ни куфут.
Лежачего не бьют.

Ох тү ә сәр чогә молһо.
Пусть твой вздох полетит на жирный скот.

Ош дурупдәрини ки!
Будто слышал о каше с редькой (кажется очень смешным).

Ошколәј Либо нән ћиборә вәрасти.
Школу Либы и Хибы окончил.

Ошуг әри ошуг-ошуг возирәји.
Альчики для того, чтобы играть в кости.

❧❧❧

Ошугү нәхш појисти.
Ему сильно повезло.

❧❧❧

Ош хүштәрә әдәј рүгәни сохтә.
Он старается, чтобы каша у него получилась масляной (о том, кто провинился и слезами старается получить чье-то снисхождение).

П

Пазә ә пазәво вәдәшәндәнүт.
Клин клином вышибают.

Паланүрә дәкиш сохтикәш, әз хәр һәсб нибу.
Как ни седлай осла, он все равно конем не станет.

Палтар јаравуш одомини.
Одежда — украшение человека.

Парчорәш ә нүкәр кору офторәни.
И царь обращается к слуге с просьбой.

Парчорәш ә пәсә вәшмәрдәнүт.
За спиной и падишаха ругают.

Пәлү бири, вәкосирә.
Как заплатка прилепился.

Пәнч әнкүштә һәсәли сох, дәни ә ләһәј хәрәбә одоми, кәнә микују: тәлћи.
Намажь пять пальцев свои медом и положи в рот злодея, и он снова скажет, это горько.

Пәнҹ әнкушт ән јә дәс јәки нисти.
Пять пальцев на одной руке не одинаковы.

Пәнҹ әнкушт пәнҹ бирори, омо һәммәшү јә ҹиро нисти.
Пять пальцев — братья, но они не равны между собой.

Пәнҹ әнкушт хүштәрә хуно шинохтә.
Знает как свои пять пальцев.

Пәнҹрузи ḩиломи и ḩилом.
Пятидневный мир — это мир.

Пәпәхә әри номус вәнорәнут, әри кәрми-хиники — нәḩ.
Папаху носят не для тепла, а для чести.

Пәпәх зәрикә миофтону.
Папахой повалишь.

Пәпәхмә ә поj тү, пусти мә ә тән тү.
Пусть будет папаха моя у тебя под ногами, а тулуп мой на теле твоем (о просьбе с иронией).

Пәпәхтүрә бини ә пишој тү, фикир сох.
Положи папаху перед собой и подумай!

Пәсәј Гәләји бәкә?
Та сторона Губы что ли (разве очень близко)?

Пәсәј гилүнҹүш әдәј бурра, пишој гилинҹүш.
У него меч острый с обеих сторон.

Пәсәј сәр хүштәрә виникә.
Когда увидит свой затылок.

Пәсә — пишој коф түрә дан.
Говори, да не заговаривайся!

Пәсә рушки, пишо шубучини.
Весь в гнидах и вшах .

Пәсини пәшмујәтирә хәјрү нисти.
Позднее раскаяние пользы не приносит.

Пәхүрә дүл «согбоши» ни данү.
Черствое сердце не знает благодарности.

Пир бири, пәшму бири.
Он состарился и пожалел об этом.
Сожалеет, что достиг старости.

Пирә күрк рүхшәнди ән сәкһо имбу.
Старый волк — посмешище для собак.

Пирә морчикәрә ә чинәрәво ни фурмуни.
Старого воробья на мякине не проведешь.

Пирә одоми һәјилләрә хуно бирә.
Старый как малый.

Пирә сәк нәһәги нәс равустә.
Старый пес понапрасну не лает.

Пирә хәриш таза савзә кәштәни.
И старый осел молодую травку ищет.

Пирә һәсбиш чүј хурдәни.
Старая лошадь тоже ест ячмень.

Пишикә күшти, әри зәнә тәрсундә.
Бил дед жабу, грозясь на бабу.

Пишикәш тимор хош оморә.
И кошке нравится, когда ее гладят.
Доброе слово и кошке приятно.

Пишикүрә ә дор мивошәнүм.
Покажу ему кузькину мать.

Пишик ћофтчунәји.
У кошки семь жизней.

Пишој буз хүштәрә нәс винирә.
Далеко глядит, а под носом не видит.

Пишоки нидани, ки әри ки микирисүкә.
Наперед не угадаешь, кому по ком плакать.

Појә ә нәрдуву јәки-јәки вәнорәнүт.
Ноги ставят на лестницу одну за другой.

Појә ә сәр поj вәнори нүшти.
Сидит ножка на ножку.

Појсухтә кәркә хуноји.
Наш непоседа ни дома, ни у соседа.

Појү ә сәнг вохурди.
Он споткнулся о камень.

Поj мә данүҺорә сәр тү нидану.
Моя нога соображает лучше твоей головы.

Поj одоми тәjтә jә бо ә сәнг вохурдәjи.
Достаточно, чтобы хоть раз споткнуться.

Поjсухтә кәркә хуно ә jә чикә нәс поjистә.
Не стоит на одном месте, как курица с обожженной лапой.

Поj тӯрә ә луђуф тӯ киро дураз сох.
По одеялу протягивай ноги.

Поjӯ әз хори, сәру әз һовоjи әдәj нәми кәширә.
У него ноги из земли, а голова с неба набирает влагу.
Ноги на земле, голова в небе.

Поjӯрә шу, овӯрә ху.
Ноги б его мыл, а воду б пил.

Поjһоjмәш, дәсһоjмәш бәстәjи.
И руки, и ноги мои увязаны.

Поjһоjӯ ә хинә дәри.
Ноги у него в хне.

Поjӯ хори нәс кирдә.
Не по земле ходит.

Поj, һә ђәсб тӯрә һәj нә сох.
Не гони, остановись.

Поj ђәлбӯсә хӯрд сохтә.
Сломать ногу дьявола.

Поjшәфтә хӯсӯр ә ђәрӯсиш бовор нәс сохтә.
Блудливая свекровь и невестке не верит.

❧❧❧

Пул амбарә ђәјбҺорә пәђәну сохтә.

Богатство покрывает многие недостатки.

❧❧❧

Пул бирорә әз бирор мисоху.

Из-за денег ссорятся и братья.

❧❧❧

Пул бистокә әгүлиш бирәни.

Богатство ум дает (рождает).

❧❧❧

Пул бурраниҺорә гилинч ни буру.

Чего отрубят деньги, меч не отрубит.

Деньги сильнее оружия.

❧❧❧

Пул бурранүм бәкә?!

Я деньги чеканю что ли?

❧❧❧

Пул гәзонч сохтә ђәсонти, дойтә — чәтин.

Деньги заработать просто — сложнее их сохранить.

❧❧❧

Пул гәзонч сохтә ђәсонти, хәрч сохтә — чәтин.

Легче нажить деньги, чем прожить.

❧❧❧

Пул гилијә дәрҺорәш вокундәни.

Деньги отпирают все двери.

❧❧❧

Пул дири, гудуз бири.

Увидев много денег, взбесился.

❧❧❧

Пул дори әдәј дүшмә хүррә.

Хочешь врага нажить — дай ему взаймы.

❧❧❧

Пул ә виђтәј худо мәров.

Деньга попа купит и Бога обманет.

Пулə ə сəхтə сундуг дəнорикəш, ḩүḩү мизəнү, мəдиров.
Запрешь деньги хоть в закрытый сундук — запищат и выскочат.

Пулə ə чојили гəзонч сох, ə оһили ə кəс нə вəмуни.
Заработай деньги в молодости на безбедную старость.

Пул əз пул зијод имбу, чун əз чун зијод нибу.
Деньги превзойдут деньги, жизнь не превзойдет душу.

Пул əз һəр чи зијоди.
Деньги — всему голова.

Пул əн иħтибори.
Деньги доверие любят.

Пулə одоми гəзонч сохтə, одомирə пул — нəḩ.
Не деньги делают человека, а человек деньги.
Не деньги нас наживают, а мы деньги наживаем.

Пулə пул нəс куфтирə.
Не знает цены деньгам.

Пул əри јү əнчинə-гəрəбəчə хунoји.
Мужик богатый гребет деньги лопатой.

Пул əри хəрч сохтəји.
Деньги нужны, чтобы их тратить.

Пул ə сəр болəји.
Денежка беду творит.

Пул ə сəр пул оморə.
Деньга на деньгу набегает.

Пул ә сәр пул оморә, дәрд ә сәр дәрд.
Деньга деньгу родит, а беда беду.

Пул ә чибмә, әгүл ә сәрмә.
Деньги у мене в кошельке — ум в голове.

Пул зијоди нәс бирә.
Деньги лишними не бывают.

Пул кирәјикә, сәсиш урәји.
У кого колос, у того голос.

Пул коф сохтә чикә, һәг лол бирә.
Когда деньги говорят, тогда правда молчит.

Пул Ләлүмә Сәһлүм сохтә.
Деньги из Лалума Сайлум делают (деньги меняют человека).

Пул нә мол одомирә әгүл нә ђәсүл нәс дорә.
Богатство ума и доброты не прибавляет.

Пул нистикә һәр чи буһоји.
Дорог хлеб, коли денег нет.

Пул овә хуно оморәни, овә хунош рафтәни.
Деньги приходят и уходят, как вода.

Пул оморәнки, әгүлиш оморәни.
Богатство ум рождает.

Пул пул овурдә.
Деньги приносят деньги.

Пул пул овурдә, пулсүзи — дәрд.
Деньги приносят деньги, а безденежье — печаль.

Пул сүрхиш чүкләлә бирә.
Золотая монета всегда маленькая.

Пул тү һистикә огоjи, нистикә — нүкәр.
С деньгами — ага, без денег — слуга.

Пулү амбари, әгүлү кәм.
Денег много, да разума нет.

Пулү пули, минәтү — минәт.
И деньги получает, и благодарность.

Пулүрә тәвәр ни буру.
Денег его не вырубишь топором.

Пул хостәкор нәс вәмундә.
Просивший денег не устает.

Пул һәммә дәрһорә вокундәни.
Деньги сами ворота отпирают.

Пул һисти — әгүлиш һисти, пул нисти — әгүлиш нисти.
Есть деньги — и ума хватает, нет денег — значит, и ума нет.

Пулһоj ән ләнкә Ливини.
Деньги хромого Ливи (обесцененные деньги).

Пул чүлк дәси.
Деньги, что грязь на руках.

Пул чүлк дәси, имбуруз һисти, сәбәһ — нәһ.
Деньги, что грязь на руках, — сегодня есть, завтра нет.

Пул чүлк дәси, мишури, мивини нисти.
Деньги — грязь на руках, помоешь — отойдет.

Пул шоголимә[23] михуру.
Он деньги шкалим[23] присвоит (для него нет ничего святого).

Пурә туфәк јәкирә митәрсуну, бушә туфәнк — дудүрә.
Заряженное ружье пугает других, а незаряженное — и хозяина.

Пусти дүшмәрә рәнг нә сохит.
Не радуйте врагов.

Пуст јүрә әз добогхонә шинохтәнүм.
Его шкуру из дубильни знаю.

Пуст јүрә пуст Нәсимирә [22] хуно микәнүм.
Я сдеру его кожу, как кожу Насими[22].

Пуст чүтамикә, пусти́ш һәчуни.
Каков мех, такова и шуба.

Пучә гәрәбәч әз биовондә фәрзәнд хуби.
Нерадивое дитя не стоит выеденного яйца.

Пүрсирә ә пуләво нист.
За спрос денег не берут.

Пүштүј дәдәј хүштәрә имбуру.
Он мать родную продаст.
Укусит грудь кормилицы.

Р

Рабиш ән үшүни, гозиш ән үшү.
И раввин свой, и судья свой.

Равустәнијо сәк һәмишә нәс кирдә.
Лающая собака реже кусает.

Равустә, рәвустә сәк имбу.
Полает, полает — собакой станет.

Равустәш јә сәниһәти.
Лаять — тоже ремесло.

Раса бурри, хәр вирихт.
Порвалась веревка — и осел убежал.

Раса дураз хуби, коф кутәһ.
Хороша веревка длинная, а речь короткая.

Расајүрә кәширә кәрәки.
Нужно тянуть его веревку.

Растә коф тәлћ бирә.
Правильное слово бывает горьким.

Рафтә әз пулһо, мундә әз чунһо.
Денег не жалко, лишь бы живы остались.

Рафтәкорә нә појун.
Не задерживай уходящего.

Рафтә рәћ түрә дан, вәкәштәнки гәләт нәбоши.
Если захочешь вернуться, узнай, куда идешь.

Рафтијо ов пәсәво ни вәкәшту.
Утекшая вода обратно не возвращается.

Рафтијо ђүмүр, рихтијо ови.
Прожитая жизнь — утекшая вода.

Рафтиһо рафти, мундиһо мунди.
Что прошло, то прошло.

Рачә духтәриш әгүлмәнд бистокә хуби.
И красавице ум не помешает.

Рачә зәнә ә гичә нәс вәнорәнут.
Красивую жену не в стенку врезать.
Красивую жену на полку не ставят.

Рачә зән гоб нисти ки, гәләј зәни, вәни ә гичә.
Красивая жена не посуда, чтобы залудить и поставить на полку.

Рачһо сикәлү бирәнут.
Красивые женщины капризные.

Рəħ вир сохтəм, рəħ нəс офтəнүм.
Потерялся в жизни, не знаю куда податься.

Рəħ əн кəлəjи, ов əн — чүклə.
Воду — младшему, дорогу — старшему.

Рəħ əн нун гəзонч сохтə ḩəсонт нисти.
Заработать на хлеб не так-то легко.

Рəħəтирə ə у ḩилом мисохум.
Досуг будет, когда нас не будет.

Рəħ кəштəм, рəħ нəс офтəнүм.
Не нахожу свой путь в жизни.

Рəħ нə рафтəкор ни офтону.
Кто не ходит, тот и не падает.

Рəħojə дəрə ни куфут.
В открытую дверь не ломятся.
В открытую дверь не стучат.

Рəħ тү ник, ов тү хиник.
Скатертью дорога.

Рəшəḩ əз бəхили киристə, хотурхоh — əз шори.
Злой плачет от зависти, а добрый — от радости.

Рəшəḩə хубə кофиш нəс бəрдə.
И доброе слово не уймет злого.

Рихтə овə нибу вəчирə.
Пролитую воду не собрать.

Руз дурази, ḩүмүр кутәħ.
День долог, а век короток.

Рузә дорәни, шәвә хүррә.
День отдает — ночь приобретает.

Рузә әз руз тәфәһәти: имбуруз кәрми, сәбәһ хиник.
День дню рознь: нынче тепло, а завтра мороз.

Рузә ә руз фурухтә.
Откладывать изо дня в день, упустить время.

Руз ә чирогәво нибу офтә.
Днем с огнем не сыщешь!

Руз мә әдәј шәв бирә.
Темнеет день мой. Вечереет.

Руз мә ә хубә чикә шәв бисто.
День мой завершился на хорошем месте (с иронией).

Руз нә дәкирдә воруш нијов, дүл нә дәкирдә — ḩәрс.
Без облаков дождь не льется, без боли в сердце — слезы.

Рузһо әз ḩүмүр рафтә.
Каждый прожитый день укорачивает жизнь на один день.

Рузһој Худо амбари.
У Бога дней много.

Руј дорикә, астариш михоју.
Подаришь отрез ткани — и на подкладку попросит.

Рујә әз руј һәјб мијов.
Лицо смущает лицо.

Руј әз кушти, әз сәнг нист.
Лицо человека из плоти, а не из камня.

Руј мито хиники.
У мертвеца лицо холодное.

Руј нәбирәји кәрдо сијәһ.
Будь проклята бедность.

Руј сипи сохтә.
Отбеливать лицо (оправдать надежды, доверие).

Рујсүзи хәрәбә кори.
Невежество — порок.

Рујү сијәһ бирә.
Быть виноватым (перед кем-, чем-либо)

Рујү чәрми.
Лицо — подошва.

Русму әз назуки чикә бурра.
Нитка в тонком месте рвется.

Русму ә пәсәј дәрзә рафтә, сојә ә пәсәј одоми.
За иголкой нитка тянется , а за человеком — его тень.

Рушвәтхурә худојүш, тиројүш пули.
Положи две денежки в шапочку, да дядюшке челом,
а дядя сам знает о чем.

❧❧❧

Рушә зу ә дәс дори.
Рано повиновался.

❧❧❧

Руш кәчирә раби нәс сохтә.
Борода не делает козла раввином.

❧❧❧

Руш нә вәри мәрә куфтирә, коф мә нәс кироштә.
Меня никто не слушает, потому что не имею бороды .

❧❧❧

Рушү дурази, әгүлү кутәһ.
Борода длинна, да ум короток.
Борода длинна, да не к уму она.

❧❧❧

Рүхшәнд нә сох , ә рүхшәнди мимуни.
Смеешься над другими — поплачешь над собой.

С

Сабур нум худоjи.
Терпение — качество Бога.

Сабур түрə ник сох.
Терпи казак — атаманом будешь.

Сабур Худорəш əхирү һисти.
И терпению Божьему есть предел.

Савзə ə сəр чыч хүштə вəроморə.
Трава из своего корня вырастает.
Каждая трава на своем корне растет.

Савзəрə биjо ов ди ки, савз бу.
Нужно полить траву, чтобы не потеряла свет.
Газон нужно поливать, чтобы стал зеленым.

Савзəш чычсүз нивəров.
Без корня и трава не растет.

Садан мə ə бəлмə вəри.
Дьявол рядом со мной.

Садан нә мүрди, нә вир бири.
Сатана и не умер, и не пропал.

Садан сәдигҺорәш әз раҺ вәдәшәндәни.
Сатана и праведников сводит с пути.

Сад астара чикәј јә мәнкә ни кирү.
И сто звезд не равны одной луне.

Сад бо пәјмун, јә бо бур.
Сто раз отмерь — один раз отрежь.

Сад дуст кәми, јә дүшмә — амбар.
Сто друзей — мало, один враг — много.

Сад момуш кура бисторуткә, кәнә куч ә зәндәкор офторә.
Хоть сто повивальных бабок соберись — тужиться придется роженице.

Сад ошугә јә сәгә бирә[24].
На сто альчиков один биток.[24]

Сад сәр сад әгүли.
Сто голов — сто умов.

Сад фикир јә гәрдирә ни расуну.
Сто тревожных дум долг не возместят.

Сад холәш чикәј јә дәдәјә ни кирү.
И сотни теток родной матери не заменят.

Сајл оморәнки сүфтә зир-зибилә овурдә.
Сель вначале приносит мусор.

Салә кәм сохтәрәво чојил ни боши.
Укорачивая себе годы, моложе не становишься.

Салһо овә хунојүт, микирорут, ни вини.
Года как вода: пройдут — не увидишь.

Сарф бирәнијо кофә кариш зу шинирә.
Выгодное слово и глухой быстро расслышит.

Сатул Зарбоили[21].
Является отвесом Зарбаиля[21].

Сәбәбсүзә мүрдәји нәс бирә.
Без причины смерти не бывает.

Сә́бәһәш сә́бәһү һисти.
У завтрашнего дня тоже есть завтра.

Сәбәһмундәји корә әри шәви нәјил.
Утреннюю работу не оставляй до вечера.

Сәбәћмундә тү ху, пишнәви дуст түрә ди, шәв дүшмәј түрә (хојәрә).
Утром сам ешь, днем отдай другу, а вечером — врагу (про яйца).

Сәбәћһо амбари.
У завтра нет конца.

Сәгүзә хуно вәкосирә.
Липнет, как смола к стене.

Сәдигә ә пишој зуно зувун нибу.
Праведнику тяжело ответить пакостнику.

Сәк бәдмозол ә пишој хунәј мозолмәнд мираву.
Собака несчастного лает у ворот везучего.

Сәкбәрдә ћисоб бошку.
Считай, что собака унесла.

Сәк бирор сәки.
Агнец с бараном — едино племя.

Сәк бошку, сәнг офтә мијов.
Была бы собака, а камень найдется.

Сәк гудуз бистокә сәћиб хүштәрәш кирдәни.
Бешеная собака и хозяина кусает.

Сәк дәрјорә лап зәкә, дәрјо мурдар нибу.
Тем море не погано, что псы его налакали.
Сколько собака ни лакает из моря, оно не загрязнится.
Море не осквернится от того, что собака из него пьет.

Сәкә винү, пишикә винү, урә — нәһ.
Ему кошки и собаки приятнее, чем тот.

Сәк ә домој дәр сәћиб гудуз бирә.
Все собаки сильны у себя во дворе.

Сәкә әз күштә, тәрсундә хуби.
Лучше припугнуть собаку, чем избить ее.

Сәк әз дәсү нун ни бәрү.
Собака откажется принять у него еду.

Сәк әз киснәји дүзди сохтә.
Собака ворует из-за голода.

Сәк әз кушбурракор тәрсирә.
Собака боится того, кто ей уши отрезал.

Сәк әз тәрси равустә.
Собака лает от страха.

Сәкәрави лүкәми.
Лаять не позволено.

Сәк ә огоhош равустәни.
Собака лает и на владыку.

Сәк ә сәкәво вәпүчи, Худо до рәћкирорә.
Собака с собакой дралась — Бог дал проходящему пройти.

Сәкә хуно вәмундәм.
Устал как собака.

Сәкә хуно зивистәј, сәкә хунош мимири.
Жил как собака и сдохнешь как собака.

Сәкә хуно мисохум. бәкә хуно михурум.
Поработаю как собака — поживу как барин.

Сәк ә hәммә чикәhо сәки.
Собака — везде собака.

Сәкиш хубирә әз јор нәс вәдәшәндә.
И собака старое добро помнит.

Сәк киснәји, остугу күhнә.
Собака голодная, а кость старая.

Сәк кушт сәкә ни хуру.
Собака собачье мясо не ест.

Сәк лов дәр одомиш бијо рач бу.
Даже собака у порога дома должна быть красивой.

Сәк лов дәртүш ни данү бирә.
Не годится быть собакой у порога твоего дома.

Сәк нә пишикә хуно әдәт зивистә.
Живут как кошка с собакой.

Сәк поj сәкә ни вошшу.
Собака собаке на хвост не наступит.

Сәк равустәнки, тулаш мыр зәрәни.
Когда лает собака, и ее щенок визжит.

Сәк сәкә хуно бијо мирү.
Собаке — собачья смерть.

Сәк сәҺибә әз дур шинохтә.
Собака узнает хозяина издалека.

Сәк сәҺибә шинохти.
Собака узнала хозяина.

Сәк һә мираву, мираву, импоју.
Собака сколь ни полает, да отстанет.

Сәк хүштәнү чуни ки, пәшму чү бу?
Что такое сама собака, чтобы ее шерсть куда-нибудь годилась?

Сәк шәв зуволи зәкә, киникә мимүрү.
Ночной собачий вой — к покойнику.

Сәнг вәхүшт, әри кулүнк кирист.
Камень встал и кирку оплакивал.

Сәнг ә дог рәст омори.
Наткнулся камень на скалу.

Сәнгә әз бәл тү тиһи сох.
Выбрось камни из подола твоего.

Сәнгә ә сәнг зәрикә гәлпә вәхиштә.
Камень о камень ударишь — куски полетят.

Сәнг ә сәнгәлуг кура бирә.
Камни падают на каменистые места.

Сәнгә сәнг хүрд сохтә.
Камень ломает камень.

Сәнгәш ә сову зәрикә воj әри совуни, совурәш ә сәнг зәрикә — воj әри совуни.
Если ударишь камнем о кувшин — горе кувшину, если ударишь кувшином о камень — опять же горе кувшину.

Сәнгә шишикә ов мәдәшәнү.
Он из камня воду выжмет.

Сәнг иму курунди.
Наш камень тяжеловатый.

Сәнг һәмишә ә сәр јәтим офторә.
Камень всегда падает на голову сироты.

Сәнгһо зувун вокундәт.
Камни вопиют.

Сәниһәт ән дүзд ә пишонију нүјүстә нә омори.
У вора ремесло на лбу не написано.

Сәниһәт ән сәк равустәји.
Лаять — собачья привычка.

Сәр бошку киләћ офтә мијов.
Была бы голова, а шапка будет.

Сәрбәстә сәк гудуз бирә.
Собака на цепи злее.

Сәр гоб рәћо мундкә, туз мидаров.
На незакрытую посуду пыль попадет.

Сәр дәвәрә ә дүм хәр бәстәт.
Привязали узду верблюда к хвосту осла.

Сәр догһо думонсүз нибу, сәр инсонһо — фикирсүз.
Горная вершина не бывает без тумана, голова человека — без думы.

Сәр доштә данүстәни.
Хочет жить и умеет вертеться.

Сәрә бурра, әри мујһо ни кирисүт.
Снявши голову, по волосам не плачут.

Сәрә вәки-вирихи.
Суматоха — бежать придется.

Сәрә вир сохтә, әри мујhо ни кирисүт.
Потерявши голову, по волосам не плачут.

Сәрә ди, сура нәḩ.
Голову отдавай, а тайну — никогда.

Сәрә ә дувор зәрикәш.
Хоть головой об стену бейся.

Сәрә әри мүрдә нори.
Сложить (положить) голову (умереть).

Сәр әз јәки, синә әз јәки.
Пусть они убивают друг друга.

Сәрә минүм, сурә никујум .
Голову сложу, а тайну не скажу.

Сәр ән бивәхт ḩүḩү зәнүhо хурузә бурранут.
Без времени кукарекающего петуха режут.

Сәр ән урә буррат, ә сәр ән и вәнорәт.
На одном солнышке онучи сушили.

Сәр әри пәпәх вонәрә нәḩ, әри hоћмо вәчирәји.
Голова не для того дана, чтобы шапку носить, а чтобы ум-разум копить.

Сәр кирдәјhо корә нимәлит нәјил.
Не оставляйте начатое незавершенным.

Сәр ки́рди корә, вәрастә кәрәки.
Начатое дело доведи до конца.

Сәр кирдикә, ә әхирү мивәдарај.
Как начнешь, так и кончишь.

Сәр мара бурририкә дүмү мәчәјү.
Отрубишь змее голову — будет извиваться хвост.

Сәрмә ә зир пој тү, мујмә чаруј пәнчәј тү.
Я у твоих ног.

Сәр мә әчә рафткә, појһојмәш ә унчо.
Куда голова, туда и ноги.

Сәр мәрә ђәнк нә кәзири.
Не терял я разум.

Сәррәђојә гобә сәкиш лисирәни, пишикиш.
Открытую посуду и собака лижет, и кошка.

Сәрсәбил рәђо дорә.
Бросить на произвол судьбы.

Сәр сог ә говрә нирав.
Живым в могилу не пойдет.

Сәр сог кәрдо, киләђ офтә мијов.
Была бы голова цела, а шапка найдется.
Была бы голова, а шапка будет.

Сәрсонә ковә сәрсонә кусәлә мибу.
У бешеной коровы и теленок бешеный.

Сәр тү гултуг нә винири.
Голова твоя не попала под мышку.

Сәртү ә хунә нә мунди?
Голову дома не забыл?

Сәртү кәчәл, чум тү ћир, бәгдә чичој тү рачи?.
Голова твоя лысая, глаза косые, а что у тебя красивое?

Сә руз чи нәхурдәкор, әдәј дәндү вәхорундә.
Три дня не евши, да в зубах ковыряет.

Сәрү бушикәш, чибү пури.
Голова пуста, да карман полный.

Сәрү әз сәнг ә сәнг вохурдә.
Пройти через огонь, воду и медные трубы.

Сәрү әз һовоји, појү әз хори әдәј нәми кәширә.
Голова его с неба, а ноги с земли берут влагу.

Сәрү ә кулә дәри, дүмү ә буруни, һәчи данүстәни јәкиш јүрә нәс винирә.
Голова его в кустах, а хвост на виду — думает, будто его никто не видит.

Сәрү ә сәнг нә вохурдә, әгүлү ә чикә нијов.
Пока головой об камень не ударится, не поумнеет.
Пока головой о камень не стукнется, он разума не наберет.

Сәрү ә чәндәкү әдәј курунди сохтә.
Своя голова ему как тягость кажется.

Сәр хәрә күрк михуру.
Осел волку — еда.

❧❧❧

Сәр һисти, әгүл нисти.
Голова есть — ума нет.

❧❧❧

Сәр чүтам кирдикә, ә әхирүш һәчу мәдарај.
Как начнешь, так и закончишь.

❧❧❧

Сәс дастар һисти, ә хори гургут нисти.
Слышен звук жернова (ручной мельницы), а крупы не видно.

❧❧❧

Сәсәји ћибој Үсүф: лол, кар, кум.
Тройка Хибы Иосифа: глух, нем, безмолвен.

❧❧❧

Сәс ә ћомум хуб вәдирәморә.
В бане голос хорошо звучит.

❧❧❧

Сәсү јүрә хош оморә.
Влюблен в свой голос.

❧❧❧

Сәћиб ән кофтү бош.
Будь своему слову хозяин.

❧❧❧

Сәћибкор ә сәр кор бијо вәбу.
Каждый должен заниматься своим делом.

❧❧❧

Сәћибкоф мимүрү, кофү мимуну.
Даже если владелец слова умрет, слово его остается.

❧❧❧

Сәћибхунәрә јә хунә бирә, һәмхунәрә сад хунә.
Домовладелец имеет один дом, а квартирант — сто.

❧❧❧

Сәћибсүзә хәрә күрк михуру.
Бесхозного осла волки пожирают.

Сиб əз дор дур ни офтону.
Яблоко от яблони не падает далеко.

Сијə кəркиш сипијə хојə сохтəни.
И черная курица несет белые яйца.

Сијə пəшмə сипи сохтə нибу, хəрə — əгүлмəнд.
Черная шерсть белой не станет, а дурак — умным.

Сијə пəшм ə шуштəрəво сипи нибу.
Черная шерсть от стирки белой не станет.

Сијəрə сијə куфтирəт, сипирə — сипи.
Сказали: черное — это черное, белое — это белое.

Сијə сəгүзə хуно вəкосирə.
Пристает как банный лист.

Сијə сəк, сипрə сəк — һəр дү сəки.
Белая собака, черная собака — обе собаки.

Сипији мүј пирирə бурбундə, хохомирə нəһ.
Мудрость не в седых волосах, они говорят только о старости.

Сироји киснəрə ни вəрасү.
Сытый голодного не разумеет.

Сироjирə əз киснə чү хəбəри?
Какая забота сытому о голодном?

Сифəтүрə силлə војистə.
Такая рожа, что сама на оплеуху напрашивается.

Сифроj бәки, парчојини.
Стол наряжен по-королевски.

Сифроj Шәлмү һә-Милихини.
Стол наряжен по-королевски.

Совуһој мүси чәнк кирдәнкә совуһој луги хүрд бирә.
Медные кувшины дерутся, а глиняные бьются.

Согбоширә ә чиб нәс донәрәнүт.
Из спасибо шубы не выкроишь.

Согә сәрә боли ни кирү.
Здоровая голова подушки не требует.

Соги бирәкорә, сәјруниш имбу.
И здоровый может заболеть.

Согиһо кәрдо мивиним.
Поживем — будем (увидим).

Сојә ә сојә ухшәш мизәнү, одоми ә одоми — чәтин.
Тень на тень похожей может быть, человек на человека — вряд ли.

Сохтә коф хүштәрә нә данүстәкор, ә һәчәлхудо ни мүрү.
Кто необдуманно говорит, тот своей смертью не умрет.

Сулајә хизә пур сохтә нибу, әгүлсүзә — вомухтә.
Дырявого меха не надуть, а безумного не научить.

Сур кәсә әри тү куфтирәкор, сур түрәш әри кәс микују.
Кто сплетничает тебе, будет сплетничать и о тебе.

Сур түрə ə дуст ту нə ди, дуст турəш дустhојү hисти.
Не доверяй секреты другу, у друга тоже есть друзья.

Сур турə əри дустhојтүш нə кyј.
Хочешь сохранить друзей, не откровенничай с ними.

Сурhoј балајинəрə данүстə.
Знает секреты Вселенной.

Сухтə кусов əз дəсү ни офтону.
Не упадет из рук его даже горящее полено.

Сухтə чикəјү муј нијору.
У него на месте ожога волосы не вырастут.

Сүврəј түрə сүвр.
Займись своим делом.

Сүлмə минү, ə јон Худо миваров.
Лестницей к Богу поднимется.

Сүмəр əн тү нист, сүмəрду ки, əн түни!
Сено не твое, но ведь сеновал твой!

Сүркə ə гоб хүштə туршов зəрə.
Уксус в своей посуде киснет.

Сүркə түнд бистокə, гоб хүштəрə хүрд мисоху.
От крепкого уксуса и посуда ломается.

Сүркhoј əн ḩочиз ə дору дəбирə.
Рога смиренного сокрыты в нем.

❧❧❧

Сүркһој куспәнд әријү шәлә нисти.
Рог барана не обуза для него.

❧❧❧

Сүрх ә гәд мурдариш товуш дорә.
Золото и в грязи блестит.

❧❧❧

Сүрх ә кујәш сүрхи.
Золото и в помойке — золото.

❧❧❧

Сүрхә нәс хурдәнүт, нунә хурдәнүт.
Золото не едят, а хлеб едят.

❧❧❧

Сүрх ә тәһҙәриф миһточ нисти.
Золото не нуждается в похвалах.

❧❧❧

Сүрхинә әри домундә рузи.
Золото — на черный день.

❧❧❧

Сүрхиш балалә бирә, омо буһо бирә.
Мал золотник, да дорог.

❧❧❧

Сүрх һәммә дәрһорә вокундәни, әз дәр Ган-ҹидин бәхшәј.
Золото входит в любые ворота, кроме райских.

❧❧❧

Сүтунсүз чапар ни појү.
Без столбов забор не стоит.

❧❧❧

Сүфтә гуншира востон, бәгдә — хунәрә.
Сначала купи соседа, а потом — дом.
Купи не дом, а купи соседа.

❧❧❧

Сүфтә нә сох, әкәр сохтәјкә пәшму нә бош.
Смотри — не делай, а коль сделал, не раскаивайся.

Сүфтә фикир сох, бәгдә куј.
Сначала думай, потом говори.

Сүфтә фикир сох, бәгдә сәр ки.
Сначала думай, а потом начинай.

Сүфтә хәр түрә бәст, бәгдә ә Худо гәдәгә зән.
Сначала привяжи своего осла, затем поручай его Богу.

Т

Таза ордәвич ә гичә вәбирә.
Новое сито на полке висит.

Такабурә одоми Худорә хош нијов.
Гордые люди Богу противны.

Тара сохтәнүм, бәкә.
Наш Мишка не берет лишка.

Тара хурдәкориш ә вәсал мәдаров, кәрә хурдәкориш.
И тот, кто ест зелень, доживет до весны, и тот, кто ест масло, — тоже.

Тара хурдәкориш, кәрә худәкориш әз јә күрпи кироштә.
Кто в камке, кто в парче, а кто в холсте — по тому же мосту.
Смерть всех поравняет.

Тар бирәкор әз воруш нәс тәрсирә.
Мокрый дождя не боится.

Тәбәрәј чорсад хунәј Губә сохти мәрә.
Опозорил меня на все четыреста домов Губы.

Тə бугоз ə гəд гəрди дəри.
В долгах по горло.

Тəвəр ə сəр бəдмозол хүрд бирə.
При ударе по голове несчастного и топор ломается.

Тəјтə əгүлмəнд фикир сохтə, əгүлсүз никəрəрəш кирошт.
Пока умный думу думает, смелый дело свое делает.
Хоть дурак, да съел бурак, а умный и так.
Пока умный думал, дурак реку перешел.

Тəјтə кофə куфтирə түү парчој əн кофи, кофə куфтирə бəгдə коф парчојтүни.
Как только ты произнес слово, оно царствует над тобой, а до этого ты над ним царствовал.

Тəјтə нə винүм, бовор ни сохум.
Пока не увижу — не поверю.

Тəјтə пəпəхə јə бо чарундə, вəхтиш микирору.
Пока повернешь папаху, и время пройдет.
Время, что вода, течет — не замечаешь.

Тəјтə сəрү ə сəнг нə вəхуру, əгүлү ə сəрү нијов.
Пока головой об камень не ударится, не поумнеет.

Тəјтə хонохһо дүздə кирдə, дүзд хонохһокə кирди.
Пока стража поймает вора, вор поймает стража.

Тəјтə ḩəрəј нисону — ḩəсəлтə.
До времени между Пейсахом и Шавуотом.
На будущую осень, годов через восемь.

Тәјтә ḩәсму нә кирисү, хори ни хәндү.
Не засмеется земля, пока не заплачет небо.

Тәјтә чог ләгәр бирә, нәшумој ән ләгәр мәдаров.
Где толстый худеет, из тощего — дух вон.
Пока толстый похудеет, тощий испустит дух.

Тәлħә коф дүл гәриш сохтә.
Горькое слово портит настроение.

Тәлħ коф сохтәкор ширинә коф ни шинү.
Кто плохо говорит, тот хорошего слова не услышит.

Тәмбәлә духтәр әри ә шүвәр рафтәш тәмбәли сохтә.
Ленивая девка ленится даже замуж выйти.

Тәмәħ ә одоми күј хорундә.
Искушение кормит человека навозом.

Тәмизә нум әз мол-дәвләт хуби.
Чистое имя лучше богатства.

Тәмизә нум әз һәр чи зијоди.
Чистое имя превыше всего.

Тәмизә одомирә зовол нисти.
Чистому человеку нечего бояться.

Тәнә имбу шуштә, дүлә — нәḩ.
Отмыть можно тело, но не душу.

Тәнкәш тәнкәш овурдә.
Зевота перейди на Федота, с Федота на Якова,
с Якова на всякого.

Тэнки бошку, нэразиjи нэһ.
В тесноте, да не в обиде.

Тэрсэнкоh эз соjэj хуштэш тэрсирэни.
Боязливому и своя тень страшна.
Трус своей тени боится .

Тэрсэнкоhэ тэрсундикэ эз дэрчэ мивирихү.
Пригрози трусу — он и через дымоход убежит.

Тэрсэнкоh hэмишэ эз мэрди коф сохтэ.
Трус вечно болтает о мужестве.

Тэрсэнкоh hозор бо мүрдэ, икид — jэ бо.
Храбрец умирает один раз, а трус тысячу.

Тэрсэнкоh тэрсэнкоhэ хуно мүрдэ.
Трус трусом погибает.

Тэрсирэникэ нэ куj, куфтирэjкэ нэ тэрс.
Если боишься — не говори, если сказал — не бойся.

Тэрсири, нэ тэрсири, hэчэл э конэj дэри.
Бойся, не бойся — смерть у порога.

Тэ сэбэһ ки мимүрү, ки мимуну
Дожить бы до завтра.

Тэ умуhоj jэ хэр мимүрү, jэ сэһиб хэр.
До того либо ишак сдохнет, либо хозяин его умрет.

Тэхсир э мүрдэкор вэбирэ.
Во всем умерший виноват.
Вина всегда на умершем.

Тәхсиркор ән кушһојмәнүм.
Я виновник своих ушей.

Тәхсирнумәјму амбари.
Кажется, много у нас грехов.

Тәхт тү вәрајистә кәрдо, Худо!
Пусть будет вечно нарядным твой трон, Боже!

Тәћно дор ә вишәш нә кәрдо!
Пусть и в лесу дерево не растет одиноко!

Тәҹәди нә сох, дир имбоши.
Не торопись, а то опоздаешь.

Тәҹәди нә сох, ә бугоз тү мимуну.
Не спеши — подавишься.

Тәҹәди сохтәкор јә корә дү бо сохтә.
Торопливый делает одно дело дважды.

Тәҹәди нә сох, пажар нисти.
Не спеши — не на пожар едем.

Тәҹәриф нә ди тү хүштәрә, бил кәсһо дүт тәҹәриф түрә.
Не хвали сам себя — пусть люди похвалят тебя.

Тикәј лиһәми (ки, чү әри ки).
Жирный кусок (для кого-то).

Тикәрә әз бугозү вәдәшәнд.
Из горла кусок вырвал.

Тиројмә әдәј һәчи бурбундә.
Моя Тора так показывает.

Тиһинә совурә ә пурә сову нә зән.
Не ударяй пустым кувшином о полный.

Тој түрә бијоф.
Найди себе ровню.

Томошә, томошә, ә әхир — гәргәшә.
Частое наблюдение за ссорами приводит к опасности.

Торики бирор ән дүздини.
Темная ночь вору — родная сестра.

Туз ә пәсәј тиђорути.
Когда рушится стена — поднимается пыль.

Тү данијо хуби.
Тебе лучше знать.

Тү дәсһо-појһој мәрә бәстәј.
Ты меня по рукам, по ногам связал.

Тү ә худој түрәво бош, худош ә түрәво имбу.
Ты уповаешь на Бога, да поможет Бог тебе.

Тү ә хундәји рафтәнки, мә әдәмбүрүм вәкәштә.
Когда ты шел учиться, я уже возвращался.

Тү әчә, мә әчә?
Где ты — где я.

❧❧❧

Тү кини, мә кинүм?
Кто ты — кто я.

❧❧❧

Тү кофә шән, сәћибү мивәкиру.
Ты бросай слово — хозяии сам заберет.

❧❧❧

Тү киләкини[25], бәкә?
Ты из Гиляка[25] что ли? (претензия к упрямцу).

❧❧❧

Түлки амбар данүстә куфтирә, әз чор поj ә jә чәлә офторә.
Уж на что лиса хитра, что четырьмя лапами в один капкан попадает.

❧❧❧

Түлки ә луләj хүштә нә дорушти, чаруләш ә дүм хүштә бәсти.
Лисица не умещалась в норе, так привязала к хвосту веник.

❧❧❧

Түлки ә чүчо, дүмүш ә унчо.
Куда лиса, туда и хвост.
Куда бы лисица ни пошла — хвост за нею.

❧❧❧

Түлкирә дүмү ә дәс дорә.
Лису хвост выдает.

❧❧❧

Түлкирә хуно мәмизири, давшонә хуно — тәрсәнкоһ.
Хитер как лиса, труслив как заяц.

❧❧❧

Тү нәстакә әз данүстәкор пүрс.
Если чего-то не знаешь, спроси у знающего.

❧❧❧

Түрә әдәмбирүм әз һовоjи кәштә, ә хори офтәм.
На ловца и зверь бежит.

Түрә ки хурди, ки вәрәхшири?
Кто тебя съел и кого вырвало (кому ты нужен)?

Түрә нәс војистәкә ә кәрдәнтү вәнүшүт, амбар гуз нә бош.
Если не хочешь, чтобы тебе сели на шею, не кланяйся слишком низко.

Түрә хостәнүм, омо хүштәрә әз тү амбар хостәнүм.
Люблю тебя, да не как себя.

Түрә һәјил бирәнкә, гәдүр кәләтәрә мидани.
Когда имеешь ребенка, понимаешь доброту родителей.

Тү тәһәди сохтикәш, Худо тәһәди нәс сохтә.
Ты спешишь — Бог не спешит.

Тү түлкиникә, мә дүм ән түлкинүм..
Если ты лисица, то я лисий хвост.

Тү түникә, мәш мәнүм.
Если ты — это ты, то я — это я.

Тү хубикә, мәш хубүм.
Если ты хороший, тогда и я хороший.

Тү хуб имбисторикә, ә мә раст ниомори.
Если бы ты был хорош, ты бы мне не встретился.

Тү хуб кујиһорә јәкиш — хәрәб, хәрәб кујиһорә хуб ни данү сохтә.
Никто не сможет возразить тебе, что хорошо и что плохо.

Ту хундәјһорә иму әзбәр данүстәним.
То, что ты читал, мы наизусть знаем.

Ту һәчи данүстәни нәхир нә омокә, шәв нибу?
Ты думаешь, что пока стадо не вернется, вечер не наступит?

Ту һәчуни, мә һәчи.
Ты такой — я такой.

Ту чүтам ә кәс дәниширкникә, ә түш һәчу дәниширәнүт.
Какими глазами ты смотришь, такими смотрят и на тебя.

Ту чүтам чәк зәрәникә, уш һәчу әдәй вәчәстә.
Как ты хлопаешь в ладоши, так он и танцует.

Ту чуһур, мә чуһур, мәрә нә сох биобур.
Я еврей, ты еврей — не осрами ты меня.

У

У дузирə əнчəг ə чəшмиши микују.
Он только разве невзначай правду молвит.

❧❧❧

У ə гəд говрəш динч ни поју.
Он и в могиле спокойно не полежит.

❧❧❧

У ə дəс мə дəри.
Он у меня в руках.

❧❧❧

У əз вəчивəчиш мидүздү.
Он и нищего готов обокрасть.

❧❧❧

У əз гəд ов хүшк мəдиров.
Он из воды сухим выйдет.

❧❧❧

У əз гəд овһо, аташһо кирошти.
Он прошел огонь и воду.

❧❧❧

У əдəј əхири мəһəни хүштəрə хундə вəрастə.
Он допевает последнюю свою песенку.

У әз дүшундә хојә вәчә мошуну.
Он из печеного яйца живого цыпленка высидит.

У ә зәрәј кәсәво вәчәстә.
Он под чужую дудку пляшет.

У әз сәкиш јә тикә нун гәрдхунди.
Он и собаке кусок хлеба должен.

У әз сојәј хүштәш тәрсирәни.
Он и своей тени боится.

У әри хүштә хисирәни, әри кәс хов дирә.
Он для себя спит, для других сон видит.

У әри шәђәтү појпуш мидуху.
Он сатане башмачки пошьет.

У ә сәр никә хәјоли.
Он в хорошем настроении.
Он в приподнятом духе.

У ә сәр ђәсб садмонәти вәри.
Он сидит на сторублевом коне.

У ә чәшмиши дузиш микују.
Он невзначай и правду скажет.

У кәсә зимусту чилид нидү.
У него зимой снега не выпросишь.

У кормәни: војист михәндүм, војист микирисүм.
Своя воля: хочу — смеюсь, хочу — плачу.

У, кујкә, ә чуһури нәс вәрасирә.
Он, видно, по джуури не понимает.

У, ләгәј шири-куштирә хуноји.
Он как некошерная ложка.

У, мәкәзәш ни күшү.
Он мухи не убьет.

Унгәдәр ḩошир нистим ки, учузә чи вәстоним.
Мы не настолько богаты, чтобы покупать дешевые вещи.

У нә бошку, и бошку.
Не то, так это.

У нәгәстәнки дузиш микују.
Он невзначай и правду скажет.

У нәсда чү сохукә.
Он не знает, что делать.

Унчо нә нуш, инчо нә нүш, бијо ә бәл гобој мә нүш.
Милости прошу к нашему шалашу, я пирогов покрошу и откушать попрошу.

У, пүштүј дәдәј хүштәрә имбуру.
Он отрежет соски своей матери.

Урә бәхт сәкини.
У него собачье везение.

Урә гәјтон ләḩә нисти.
У него рот без застежек.

Урә әз дәр гуј сохтүткә, әз пәнчәрә мидиров.
Его в дверь прогоняют, а он в окно лезет.

Урә ә парпарәј јәсијов мүрдә дәшәндикә, сог мивәдиров.
Его в мельницы мертвым бросишь — он живым выйдет.

Урә ә пәсәј сәриш чум вәри.
У него и на затылке имеются глаза.

Урә нә кәрми, нә хиник.
Ему ни жарко и ни холодно.

Урә рузиш ә шәһмәләрәво кәштә кәрәки.
Его искать днем, так с огнем.

Урә Худо офурри, пәшму бири.
Бог пожалел, что создал его.

Урә шинирә имбу, ә у бовор сохтә — нәһ.
Слушать его можно, а верить нельзя.

У түрә һәм мивостону, һәмикә мифуруху.
Он тебя и купит, и продаст.

У хүштәрә әз јор ни вәдәшәнү.
Он сам себя не позабудет.

У һәлә појбирәһнә кәштәнбу.
Тогда он еще босиком ходил.

У һәмишә ә зәрәј јәкикәһорәво вәчәстә.
Он все под чужую дудку пляшет.

У һәмишә ә чум кәсәво дәниширә, ә куш кәсәво шинирә.
Он глядит чужими глазами, слушает чужими ушами.

У һәмишә хирбәнди, хушәвәчини.
Он всегда был сноповязателем и собирателем колосьев после уборки пшеницы.

У һич биг хүштәрәш нәс чүмундә.
Он и усом не ведет.

У һич ә хүштә нә дәри.
Он что-то сам не свой.

Учузә чи һәмишә буһо нүштә.
Дешевая вещь всегда обходится дороже.

У чунә миду, пулә нәһ.
Он жизнь отдаст, денег — нет.

Уш миданү бирә ки, имуш ни бошим.
И то будет, что и нас не будет.

Ү

Үлүк инсон әз һәјили бијо пур бу.
Беречь здоровье нужно с детства.

Үкүзә әз сүркү, мәрдә әз кофү кирдәнүт.
Вола держи за рога, а мужчину за данное слово.

Ф

Фəгир, фəгир, кəрдəнү гир.
Бедный всегда с поникшей головой.

Фəрзəнд əз бəбə нəһ, əз дəдəј јəтим мундə.
Без отца дитя не сиротеет, без матери — осиротеет.

Фəрлүјə бəбəрəш фəрсүзə фəрзəндһо бирəни.
И у хорошего отца бывают непутевые дети.

Фикир одомирə күштəни.
Много думать вредно.

Фикир сох бəгдə куј.
Сначала подумай — потом говори.

Фирəһəвунирə һəммə ə рəһ имбəрү, тəнкирə ə рəһ бəрдə һинəри.
В изобилии каждый проживет, нужно жить и в скудости.

Фыд нə зəн, бəрəкəт мивирихү.
Не свисти — денег не будет.

❧❧❧

Фундугһо әз гәрәбәчһо кәлә бирәт.

Фундук стал крупнее грецких орехов.

❧❧❧

Фурс кәдәләј Одоми[26].

Форсит (чванится) как сыночек Адама[26].

Х

Хәбәр овурдәкор, хәбәриш имбәрү.
Кто с вестью приходит, с вестью и уходит.

Хәзинәрә имбу гимәт дорә, омо кофә гимәт нист.
Сокровище оценить можно, а слову — цены нет.

Хәјр әз Худо, шәр әз бәндә.
Все благо от Бога, а все зло от людей.

Хәјр хүштә кәсә нидү.
Не упустит своей выгоды.

Хәлг икидсүз нибу.
Народ без героя не бывает.

Хәләјиг нәхир вир сохти, у әдәј кусәлә кәштә.
Все стадо ушло, а он теленка ищет.

Хәми амбарә ов имбәрү.
Дело требует много хлопот.

Хәми ә тәштә, ђовој Мәди ә кәштә.
Тесто лежит в тазу, а Хава Мади на прогулке.

Хәми чәнгәдәр ов бәрдкә, унгәдәр дәкундәнүт .
Сколько необходимо, столько воды вливают в тесто.

Хәндә ән хубә дәрмуни.
Смех — лучшее лекарство.

Хәндәј лов чорсад хунәј Гүбә сохти мәрә.
Сделал меня посмешищем для четырехсот домов Губы.

Хәндә нә кирјә бирорүт.
Смех и плач — братья.
Смех да плач по соседству живут.

Хәндүстә-хәндүстә вәкирдәнүт, киристә-киристә дорә.
Берут — посмеиваясь, отдают — плача.

Хәр бистокә, шәлә офтә мијов.
Был бы осел, а груз найдется.

Хәр (әгүлсүз) биһор бирә.
Дурак стыда не знает.

Хәрәбә до́рә нә бур, әз бинә вәдәшән.
Плохое дерево не руби, а выкорчевывай.

Хәрәбә коф әз аташ зобу сухундә.
Недоброе слово больней огня жжет.

Хәрәбә коф ә саһибү вәкәштә.
Дурное слово вернется к хозяину.

Хәрәбә коф сәгүзә хуноjи: мокосу, нидани вәкәндә.
Дурное слово, что смола: пристанет — не отлепишь.

Хәрәбә нә винирә, гәдүр хубә ни дани.
Не увидев плохого, не оценишь хорошего.

Хәрәбә одомирә воjист ә култү вәнүшун, воjист тү ә кулү вәнүш — jәкини.
Дурного — что на спину посади, что сам ему на спину сядь.

Хәрәбә одомирә һичиш нәс бирә.
С плохими людьми ничего не случается.

Хәрәбә одомиш ḩүмүр хүштәрә зивистә.
И плохой человек свой век проживает.

Хәрәбә фәрзәнд шәшимүн әнкүштә хуноjи, ḩәjбәчәр вәди һисткәш, бүрририкә дорд мидү.
Никчемный сын шестому пальцу подобен — хоть и не нужен, но отрезать больно.

Хәрәбә хәбәр зу лов бирә.
Плохая весть быстро разносится.

Хәрә бәхт бирә.
Дуракам везет.

Хәрәбә хуб нә куj, сиjәрә — сипи.
Не называй дурное хорошим, а черное — белым.

Хәрәбә шолуми, әз хубә чәвги хуби.
Худой мир лучше доброй ссоры.

Хәрәби сохтикә, ә хуби имид нә бош.
Делая зло, на добро не надейся.

Хәрәбиһо винирәјм, хубиһош мивиним.
Худое видели — и хорошее увидим.

Хәрәбиһо ковол-ковол, хубиһо мисгол-мисгол оморә.
Худое валит пудами, хорошее каплет золотниками.

Хәрәбиш сохтикә ә хүштә мисохи, хубиш сохтикә.
Делать добро — себе, а делать худо — себе же.

Хәрәб рафтә, хуб нијов.
Плохое уйдет — хорошее не придет.

Хәрәбһо нә бистокә, гәдүр хубһорә ни данүт.
Не были бы плохие, хороших не оценили бы.

Хәрә вир сохти, әдәј паланүрә кәштә.
Потерял осла, а ищет седло.

Хәр ә губи јә бо мидаров.
Осел погружается в грязь один раз.

Хәр (әгүлсүз) һәммәрә хәр (әгүлсүз) данүстә.
Дурень всех дураками считает.

Хәрә әгүлмәнд нә сох.
Не учи глупого, он посмеется над мудростью твоей.

Хәрә әгүлмәнд сохтә чәтини.
Дурака учить — что мертвого лечить.

Хәрә әз бинә дүм нә вәбу.
У нашего осла с детства не было хвоста.

Хәрә ә сәр күрпи зән.
Бей осла тут же на мосту (наказывать надо своевременно).

Хәр әз хәр хәртә, дүм әз дүм дуразтә.
Дурак дурака дурнее.

Хәрә ләђә дорәкориш хәри.
Дурак, кто с дураком свяжется.

Хәрә ләђә дорикә — түш хәр имбоши.
Свяжись с дураком — сам дурак будешь.

Хәрә мозол бирә.
Счастье дураков любит.

Хәрә нибу ә сәр вәнкәстә.
Дурака не научишь.

Хәр әнкүлә һәчи имбәсәтү, сад әгүлмәнд вәкәндә нидану.
Дурак такой узел завяжет, что сто умных не развяжут.

Хәр ә туз амбар бирәнијо чикә дәкәштә.
Осел валяется там, где пыли больше.

Хәр ә хәр-хәри хүштәји.
Дурак дурацкое и делает.

Хәрә Худо зәно, ә һәр чој һисти.
Поразил бы Бог дурака, где бы тот ни был.

Хәрә хуно нәћси.
Упрямый, как осел.

Хәр һә у хәри, паланү дәкиш бири.
Осел тот же, только переменил свой подседельник.

Хәрә ђәринәјү хош оморә.
Ослу нравится его рев.

Хәрә чәнгәдәриш дәдорикә, әз у ђәсб ни имбу.
Сколько осла ни бей, конь из него не выйдет.

Хәрә човоб нә ди.
Глупого не оспаривай.

Хәр јәкишү, палан јәкишү.
Пусть один из двоих будет ослом, а другой седлом на нем.

Хәр миданүсткә јүхәри, хәр ни бисто.
Дурак, если бы он знал, что он дурак, не был бы дураком.

Хәр мисоху, ђәсб михуру.
Тянет лямку осел, а есть кляча.

Хәр омори, хәриш мирав.
Дураком родился — дураком умрет.

Хәр хәрә дуразәкуш куфтирә.
Осел осла длинноухим обзывает.

Хәрхәри нә сох, һәчиникәш әгүлмәнд нисти тү.
Не дурачься — и так не умен.

Хәр хәри хүштәрә миданүсткә, мизә, шүгәм хүштәрә лов мисохт.
Дурак, если б знал, что он дурак, порол бы свой живот.

Хәр һә у хәри, паланү дәкиш бири.
Осел тот же самый, только седло сменили.

Хәр ḩәр мизәнү, тој хүштәрә миофу.
Осел заревет — себе пару найдет.

Хәр чү данүстә зәḩфәрон чуни?
Откуда ишаку знать, что такое шафран?

Хәр чүјә виникә, сүмәрә нихуру.
Осел, увидев ячмень, не станет есть солому.

Хәтојү ә сәрү вәри.
Он олицетворяет собой опасность.

Хәһәр нә бирорә хуно әдәт зивистә.
Живут как брат с сестрой.

Хинә әз у хинәһо нисти.
Это не тот случай.

Хинәј пәнчәј дүшмә бисторум.
Мое горе стало врагам в радость.

Хиникә вәрфи, ә кишә дәнорикәш, кәрм ни вәров.
Холодный, как снег, обнимешь — не согреется.

Хисирәкорә хәбәр нә сох.
Не буди спящего.

❧❧❧

Хисирә одоми мүрдәрә хуноји.

Спящий человек похож на мертвого.

❧❧❧

Хов әз һәммә дәрмуһо хуби.

Сон — лучшее лекарство.

❧❧❧

Хозмуни амбар имбу, гисмәт — jәки.

Сватов бывает много, а судьба — одна.

❧❧❧

Хоjә дүздирәкориш дүзди, дәвә дүздирәкориш.

Укравший яйца и укравший верблюда — оба воры.

❧❧❧

Хоjә дүздирәкор дәвәш мидүздү.

Наконец воришка яиц становится вором верблюда.

❧❧❧

Хоjә кәркә ни вомуху.

Яйцо курицу не учит.

❧❧❧

Хоjә нәсохтәjү кәми куjкә, һәлә лиловурәш хурди.

Мало курице, что не несет яйца, и подкладные яйца съела.

❧❧❧

Хок ән зән нән мәрд әз jә чикә вәкирдә омори.

Глина жены и мужа из одного корыта.

❧❧❧

Холәjмурә руш мәбистокә, холу микуфтурум.

Если бы у моей тетки росла борода, она была бы моим дядей.

❧❧❧

Хорәхорәjүрә нүшундә кәрәки.

У него чешется тело, успокоить бы его.

❧❧❧

Хори әзини одомиһорә чүтам вәтовустә?

Как только земля носит (держит, терпит) таких людей?

Хори куфтирәни: күш мәрә, дорум түрә.
Земля говорит: «Убей меня — я воскрешу тебя».

Хорирәш куш вәри.
И у земли есть уши.

Хори һәр чирә әдәј вәтовустә.
Земля все терпит.

Хосијәт ә хосијәт нәс оморә.
Нрав на нрав не приходится.

Хостәкорә Худош хостәни.
Любящих и Бог любит.

Хостәкор хүштәрә ки михоју?
Не всегда любовь взаимна.

Хотурхоһ әз шори киристә, нәхоһ — әз бәхили.
Добрый плачет от радости, а злой — от зависти.

Хуб дәнишириќә мивини.
Лучше гляди, тогда и увидишь.

Хубә гунши рәһм ән Худоји.
Хороший сосед — милость божия.

Хубә духтәр һәм кари, һәм кур.
У доброй девки ни ушей, ни глаз.

Хубә әри зобу сохтә јә сәһәт, зобурә әри хуб сохтә јә һүмүр кәраки.
Хорошего сделать плохим хватит часа, а плохого сделать хорошим — нужен целый век.

Хубә зән дәбуһо хунә — ганҹидини.
Дом с хорошей женой — рай.

Хубә зәнә гимәт нист.
Хорошей жене нет цены.

Хубә зәниш ә јә чикәји, јә хәзинәш ә јә чикә.
Хорошая жена — это сокровище.

Хубә зән јәравуш ән хунәји.
Достойная жена дом украшает.

Хубә зән мозоли, хәрәбә зән — бәдмдзоли.
Хорошая жена — сокровище, плохая — беда.

Хубә зиндәкуни дүлә шор сохтә.
Радостная жизнь веселит сердце.

Хубә јәкиш хәрәб ни соху.
Хорошее никто не опорочит.

Хубә кор ә һүмүрбогиш әз јор нәс вәдарафтә.
Доброе дело век не забудется.

Хубә кор сохтә һич вәхт дир нисти.
Совершить хорошее дело никогда не поздно.

Хубә коф гилијә дәрһорә мивокуну.
Доброе слово железные ворота откроет.

Хубә коф әз һәммә дәҹәмһо хуби.
Доброе слово лучше мягкого пирога.

Хубә коф әз ḩәсәлиш ширини.
Ласковое слово слаще меда.

Хубә кофиш јә кумәкини.
Доброе слово — тоже помощь.

Хубә коф мәлħәм ән дүли.
Доброе слово — бальзам для души.

Хубә коф одомирә гәнәд дорә.
Доброе слово окрыляет.

Хубә коф хунә мивокуну, хәрәбә коф хунә мивәчаруну.
Доброе слово дом построит — злое слово дом разрушит.

Хубә мәсләħәтә гимәт нист.
Доброму совету цены нет.

Хубә мәсләħәт әз пул-молиш гимәтлүни.
Хороший совет дороже денег.

Хубә мол ә хори нәс мундә.
Хороший товар не залежится.

Хубә нәчоги нәс бирә.
Хорошей болезни не бывает.

Хубә нум әз пул-мол гимәтлүни.
Добрая слава дороже богатства.

Хубә нум — кәлбәнд сүрхини.
Добрая слава — золотое ожерелье.

Хубә одомиһо әз хәрәбһо амбари.
Хороших людей больше, чем плохих.

Хубә сибһо ә гуг дор вәбирә.
Лучшие яблоки висят на макушке дерева.

Хубә хуб, хәрәбә хәрәб ӄуфтирәнүт.
О хорошем — хорошо, о плохом — плохо отзываются.

Хубә ћовурә ә хәрәбә руз бирә шинохтә.
Хороший друг познается в беде.

Хубә һовур әз сад гоһум хуби.
Добрый друг лучше ста родственников.

Хубә ћовур әз бирориш зијоди.
Добрый друг дороже брата.

Хубә ђәсб гәмчил ни хуру.
Доброму коню лишь плеть покажи.

Хуби вир нәс бирә.
Никакое добро не пропадает даром.

Хуби амбар ә јор мундә, омо хәрәби — дү бо амбар.
Добро помнится долго, а лихое вдвое дольше.

Хуби зу әз јор вәдарафтә, омо хәрәби ә јор мундәни.
Добро скоро забывается, а худое в памяти сохраняется.

Хуби нә сохтиӄә, ундә хәрәбиш нә сох.
Добро не смыслишь, так худа не делай.

Хуби сох, вир нибу.
Делай добро, оно не пропадет.

Хуби сох, ә руј нә зән.
Добрым делом не хвались.

Хуби сохтәкориш әри хүштә сохтә, хәрәби сохтәкориш – әри хүштә.
Кто добро делает — для себя, кто зло делает — тоже для себя.

Хуби сохтәкорә Худо борухо сохтә.
Кто добро творит, того Бог благословит.

Хуби сохтә һич вәхт дир нисти.
Делать добро никогда не поздно.

Хуби сохтикә, тә әхир сох.
Делаешь добро — делай до конца.

Хуби сох, хуби виниш.
Делай добро и жди добра.

Ху́би, хәрә́би — ән мәни.
Хоть хороший, хоть плохой — зато мой.

Хуби хуби.
Добро есть добро.

Хуби һич вир нәс бирә.
Добро никогда не пропадает.

Хубиш, хәрәбиш ә чун одоми дәри.
Человек несет в себе и добро, и зло.

Хуб куфтирә- куфтирә хәрәбиш хуб бирәни.
Если постоянно хвалишь, и плохой станет хорошим.

Хуб куфтирә-куфтирә хук зәрә јүрә.
Если его много хвалить, начинает хаметь и наглеть.

Хуб нә рафтә гәдурурә ни данүт.
Пока хороший не уйдет, не оценят его.

Хуб нәс куфтирәкә, хәрәбиш нә куј.
Чего хвалить не умеешь, того и не хули.

Хубүм, хәрәбүм әри мәнүм.
Хорош я или нет — это мое дело.

Хубүм, хәрәбүм, ә түрәво ки дәкиш нәс бирәнүм.
Я хорош или нет — с тобой же не меняюсь.

Хуб һә хуби, хәрәбә хуб сохтә кәрәки.
Хороший и так хороший, плохого надо сделать хорошим.

Худо гилог нисти ки, ширп зәнү, чум ҷовункорә вәкәнү.
Бог не ворон, чтобы сразу выколол глаза грешного.
Бог правду видит, да не скоро скажет.

Худо данүсти, хәр чүникә, ә у кирош урә сүрк нә дори.
Бог знал, что такое осел, и поэтому не дал ему рогов.

Худо дано ә түрәво.
Бог тебе судья.

Худо данүһо хуби.
Воля Божья.
Как Богу угодно.

Худо дәвәрә гәнәд мидокә, нәвәчарундә бун ни мунд.
Если бы Бог дал верблюду крылья, он снес бы все крыши.

Худо дәндү нәвәбирәкорә дорә гәрәбәч.
Бог дает орехи беззубым.

Худо докә, әз дәрчә мидәшәнү.
Бог даст, так и в окошко подаст.

Худо докә, әз нәбирә чикә мирәсуну.
Если захочет, Бог воздаст из ничего.

Худо дорә чунә әз у настә вәкирдә.
Бог не может забрать у него душу, которую сам дал ему.

Худо дори, Худо бәрди.
Бог дал — Бог взял.

Худо доштәниhорә бәндәhо ни данүт күштә.
Береженого Бог бережет.

Худо дурку никују, тү — раст.
Бог неправду не скажет, а ты — правду.

Худо дү куш дори, омо јә зувун.
Бог дал два уха, а язык один.

Худо әгүл бәхш сохтәнкә у ә хунә нә дәбири.
Когда Бог раздавал разум, его дома не было.

Худо әз дәрчә нидәшәнү, тү бијо гәзонч сохи.
Бог дал здоровье в дань, а деньги сам достань.

❧❧❧

Худо әз јә тараф бәсткә, әз јә тарафикә мивокуну.
Если Бог закроет с одной стороны — откроет с другой.

❧❧❧

Худо әз ләҳәј ту шино.
Да услышит тебя Бог.

❧❧❧

Худо әз нәбирә чикә дорә.
Бог дарует из ниоткуда.

❧❧❧

Худо ә имурәвоји.
С нами Бог.

❧❧❧

Худо ә сәр никә хәјол хуштә кәрдо.
Да будет милость Божья над нами.

❧❧❧

Худо ә хиникә хојәҺо чун дәшәнди.
Бог оживил холодные яйца.

❧❧❧

Худо ә чум растирәво нә дәнишикәш, ә чум чәпирәво мидәнишу.
Если Бог не посмотрит на нас правым глазом, то левым — посмотрит.

❧❧❧

Худо имурә чун нә дори?
Не Бог ли нас создал?

❧❧❧

Худој бәбәҺо кәләји.
Бог праотцов велик.

❧❧❧

Худо јә дәрә бәсткә, јәкикәрә вокундәни.
Когда Бог закрывает одну дверь, он открывает другую,

❧❧❧

Худо јә дәсә ә и дәсикә нә вәјило.
Не дай Бог, чтобы одна рука нуждалась в другой.

Худо jәкини, кофиш jәки.
Бог един, слово едино.

Худо jәкирә пул дорә, jәкирә әгүл.
Бог одному богатство дает, другому — ум.

Худоjи куjуһорә худо ни сухуну.
Бог справедливого не обидит.
Если человек справедлив, то Бог на его стороне.

Худоj Исроил ә имурәвоjи.
Бог Израиля с нами.

Худоj мәгбуни кәләjи.
Бог велик, меняет печаль на радость.

Худоjүш, Тироjүш пули.
Деньги для него — все, даже и Бог, и Тора.

Худо кәләjи.
Бог велик.

Худо кәләjи, рәһмүш ә сәр иму вәри.
Бог велик и милосерден к нам.

Худо кумәк имбу.
Бог поможет нам!

Худо нәдорәнкә, бәндә чү мисохү?
Что раб сделает, если Бог не даст?

Худо нифри сохтә одомини.
Он Богом проклятый человек.

Худо нүјүстә бирә.
Все совершается волей Бога.

Худо одомирә јә ләӊә, ду куш дори ки,јә бо кујү, ду бо шинү.
Бог дал человеку два уха и один рот, чтобы больше слышал, меньше говорил.

Худорә војисткә јә одомирә чозә ду, һәвәл әгүлүрә вәкирдә.
Если Бог хочет наказать человека, он лишает его разума.

Худорә мүӊүчүзиһојү амбари.
У Бога чудес много.

Худорә һәчи војисти.
Так Богу угодно было.

Худорәш әз хубһо хош оморә.
И Бог хороших любит.

Худорәш хош мијов, бәндәрәш.
И Богу понравится, и людям.

Худо руз дори, рузинәрәш мидү.
Дал Бог денечек, даст и кусочек.
Бог даст день — даст и пищу.

Худо согиһо до, рузһо амбари.
Дал бы Бог здоровья, а дней впереди много.

Худо, тү әз дустһо дор мәрә, әз дүшмәһо мә мидорум хүштәрә.
Избави меня, Боже, от друзей — с врагами я разберусь сам.

Худо, тү нәјорош хәрәбә рузhорә.
Не дай Бог плохих дней.

Худо түрә әгүл до.
Да пусть Бог даст тебе разум.

Худо хориhoj хүштәрә буш нә hишти, чүнтүниhорә офурри .
Бог не оставил землю пустой и создал таких, как ты.

Худо хуб данүстә, чү дү, чү нә дү.
Бог лучше знает, что дать, чего не дать.

Худо хубhорә бәрдә ә ки хүштә.
Господь забирает к себе хороших людей.

Худо hист, рәћмүш hист.
Бог есть, и он милостив.

«Худо hишткә» күј.
Не торопись — сперва Богу помолись.

Худо ҹәјилhoj түрә доро, әз тү чи нибу.
Да сохранит Бог твоих детей, от тебя нечего ждать.

Худо ҹонирә михосткә, ҹони ҹони ни бисто.
Если бы Господь любил бедняка, бедняк не был бы бедняком.

Худо чум дори, бәндә үшүг — нәҹ.
Бог глаз дал, а люди свет не дают.

Худо чум дори әри винирә, күш дори әри шинирә.
Бог дал глаза, чтобы увидеть, уши, чтобы слышать.

❧❧❧
Худо чү нүјүстикә — һә у имбу.
Что Богом написано — тому и быть.

❧❧❧
Худо чозән залумә миду.
Бог накажет злодея.

❧❧❧
Худо чозәнүрә до!
Бог его накажи!

❧❧❧
Худош јәкиләји.
И Бог один.

❧❧❧
Хук ә ҹәсму нәс дәниширә.
Свинья не смотрит на небо.

❧❧❧
Хундәји товушини, нәхундәји — торики.
Ученье — свет, неученье — тьма.

❧❧❧
Хундәкорә ә һәммә чикәһо ћүрмәт һисти.
Ученый везде в почтении.

❧❧❧
Хундәји (вәмухтәји) һич вәхт дир нисти.
Учиться никогда не поздно.

❧❧❧
Ху́нә ә хунәво нәҹ, ә овәво шуштәнүт.
Кровь смывается не кровью, а водой.

❧❧❧
Хунәј дүшмә кәрдо гиногсүз.
Дом без гостей пусть будет у врага.

❧❧❧
Хунәј дүшмәш ҹәјилсүз нә кәрдо.
Да пусть не будет и дом врага без детей!

❧❧❧
Хунәј ән хунәвәчарурә Худо мивәчаруну.
Да разрушит Бог семью разрушителя чужих семей.

Хунәј кәс бәстә бугчәји.
Чужая семья — темный лес.

Хунәј нәбәләд кичи.
Несведущему всегда трудно ориентироваться в чем-то.

Хунәј сәки-пишикини.
Не семья, а собачья свора.

Хунәј тү оводу.
Мир твоему дому!

Хунәј Худорә сухунди.
Он сжег Божий дом.

Хунәј шигир сухт, јәкиш бовор нә сохт.
У лжеца дом сгорел — никто не поверил.

Хунә коф-кәләчсүз нибу.
В семье не без пересудов.

Хунә кофсүз нибу, вишә — чоголсүз.
В семье не без скандалов, в лесу не без шакалов.

Хун ән у әз хун кәс гирмизитә нисти.
Его кровь не краснее других.

Хунәрә вәчарундә ковду ни вокунут.
Снося дом, сарай не строят.

Хунәрә нәҳ, гунширә вәстон.
Купи не дом, а купи соседа.

Хунәрә хунә сохтәкор зәни.
Дом домом делает женщина.

❧❧❧

Хунә ћәрсисүз бирәни, ћәрссүз — нәћ.
Дом без свадеб бывает, без плача — нет.

❧❧❧

Хун, одоми бош.
Учись — человеком станешь.

❧❧❧

Хун одоми нијо әри кәс тәлћ бијов.
Хорошо бы не имели к тебе неприязнь (кровь человека не должна быть горькой для других).

❧❧❧

Хунриз јә бо хун рихундә, хәбәрбәр — сад бо.
Убийца раз проливает кровь, а сплетник — сто раз.

❧❧❧

Хун хунә кәширә.
Кровь притягивает кровь.

❧❧❧

Хун хурдәм, хун вәрәхширәм.
Я совсем измучился.

❧❧❧

Хурдә војистәни, чавустә — нәћ.
Проглотить-то хочется, да прожевать лень.

❧❧❧

Хурдәј, хорундәј; түрә ә хунәј кәс чү дәри.
Наелся, напился — в чужом доме больше нечего искать.

❧❧❧

Хурдә нәстанүм, шәндәш ћәјфи.
Съесть не могу, а оставить жаль.

❧❧❧

Хурдәрә вәрәхширәјүш һисти.
Возникает рвота и после приема пищи.

❧❧❧

Хурдәт, хорундәт, ә и ћол офторәт.
Ели, пили, веселились, а на утро прослезились.

Хурдәһо ћәлол тү, әз винирәһо коф сох.
Что ел — твое, расскажи, что видел.

Хурди кәндүм, зәри пәндүм.
Ел пшеницу и вздулся.

Хурди хисирә.
Слишком тяжелый — не поднять.

Хуруз эн хунәји, кәрк эн буру.
Дома — петух, а на улице курица.

Хурузүрә (пәпәхүрә) ә гултугү дорә.
Дать по шапке (выставить за дверь, указывать на дверь, гнать в шею, толкать в три шеи).

Хуруз ḩүḩү зәкәш, нә зәкәш сәбәћ бирәни.
Будет петь петух или нет, а день будет.

Хүрдбирә гул хуб имбу, хүрдбирә дүл нәḩ.
Сломанная рука срастется, а разбитое сердце — нет.

Хүрдбирә шишәрә вәкосундә имбу, хүрдбирә дүлә — нәḩ.
Разбитое стекло склеишь, разбитое сердце — нет.

Хүрдә сову ов ни кирү.
Дырявого кувшина не наполнишь.

Хүрди-дүрүсти хунә вәчарундә.
Сплетни разрушают дом (семью).

Хүрс әз вишә гәһри бири, вишәрә хәбәр нисти.
Медведь обиделся на лес, а лес о том не знает.

Хүр хунәји, офтоји буру.
Дома — как туман, на улице — как солнце.

Хушкә кул ә дувор ни вокосу.
Сухую грязь к стене не прилепишь (о клевете).
Высохшая глина на стене не удержится.

Хүштәни бәбәһо мүрдәткәш, кофһошу мунди.
Хотя сами деды умерли, их слова живы.

Хүштәнү бәбә нә бирәкор, гәдүр бәбәрә ни данү.
Кто не был сам отцом, цены отцу не знает.

Хүштәнү әри хүштә говрә вәкәндә.
Он сам роет себе могилу.

Хүштәнү офторәкор ни кирисү.
Кто падает сам, тот не плачет.

Хүштәнү шигир бирәкор, ә кәс бовор нисоху.
Кто сам плут, тот другим не верит.

Хүштән Хүштәрә гимәт дорәкор ә кәс рүхшәнд нисоху.
Ценивший себя человек над другими не насмехается.

Хүштәни хүштәрә фурмунди.
Сам себя перехитрил.
Сам себя обманул.

Хүштәрә ләрзундәни, әри хәләјигә тәрсундә.
Трясется, чтобы напугать других.

һ

һәвәл гәбләрә вичҹ, бәгдә духтәрә хоj.
Сначала тещу выбирай, а после на дочери женись.

һәвәл гәдхунәjиһоjи, бәгдә — буруjиһо.
Сначала домочадцы, а потом — другие.

һәвәл гуншире вичҹ, бәгдә хунәрә вәстон.
Прежде, чем купить дом, выбери соседей.
Не купи дом — купи соседа.

һәвәл дорәни, бәгдә чумә вәкәндә.
Лучше не дари, да после не кори.
Кормит калачом, да в спину кирпичом.

һәвәлә әхирүш һисти.
Было бы начало — будет и конец .

һәвәл ә хүштә дәниш, бәгдә ҹәjб кәсә куj.
Прежде чем судить ошибки других, обратите внимание на себя.

һәвәлүрә кирдәкор, ә әхиру мәдаров.
Как начнешь, так и закончишь.

һәвәлү чүтамикә, әхирүш һәчу имбу.
Каково начало, таков и конец.

һәвәл фикир сох, бәгдә корә сәр ки.
Сперва обдумай, потом дело делай.

һәвәл фикир сох, бәгдә кофә куј, пәшму ни боши.
Сперва подумай, а потом скажи — не пожалеешь.

һәвәлү хуб бистокә, әхирүш хуб имбу.
Хорошее начало какого-либо дела — залог успеха.

һәвәл чав, бәгдә фубәр.
Прежде жуй, а потом глотай.

һәгә ә кор киро дорәнүт.
Каждому платят по заслугам.

һәгә коф һәмишә тәлћ бирә.
Правдивое слово всегда горько.

һәгә норә, нәһәгә нә куј.
Отвергнув истину, не говори ложь.

һәг-ћисоб хүштәрә бијо дани.
Деньги (денежки) счет любят.

һәг чикәј хүштәрә миофу.
Справедливость восторжествует.

һә «ә худо-худо» — јүм.
Как бы чего не вышло.

һә күштикәш әз хәр һәсб нибу.
Сколько осла ни бей, конь из него не выйдет.

һәлә әз ләһәјү әдәј буј шир оморә.
Еще молоко на губах не обсохло.

һәлә и чүни, пәсәјүрә мивиним чү имбукә.
Это все ничего, а вот поглядим, что-то впереди будет.

һәминон сох, зимусту ху.
Работай летом — ешь зимой.

һәмишә јә чиро нәс бирә.
Раз на раз не приходится.

һәмишә новруз ә шобот нәс офторә.
Не всегда новруз приходит на субботу.

һәмишә шәш хојә ә јә абаси нәс бирә.
Не всегда шесть яиц за один аббаси продают.

һәммә балә догләһорә у гүч сохти.
Все маленькие горы он создал (шуточно о бестолковом человеке).

һәммә бәбәһо јәкини.
Все отцы одинаковые.

һәммә боләһо ә сәр инсон әз зуһунү оморә.
Все беды человека от его языка.

һәммә вәрдүшиһорә имбу тәрк сохтә, хәбәрбәрирә нибу.
Всякую привычку можно бросить, кроме ябедничества.

һәммә гәрәбәчһо булул бирә, омо һәммә булулә чиһо гәрәбәч нисти.
Всякий грецкий орех круглый, но не все круглое — грецкий орех.

һәммә дузирә тәһәриф дорә, омо һәммә дуз коф нәс сохтә.
Всяк правду хвалит, да не всяк ее сказывает.

һәммә әгүлмәнди: ки әз һәвәл, ки әз пәси.
Всяк умен — кто сперва, кто опосля.

һәммә әз пулсүзи шикојәт сохтә, әз әгүлсүзи — јәкиш.
Все жалуются на отсутствие денег, а на отсутствие ума — никто.

һәммә ә јон Худо тәбәг сүрхи бәрди, мә тәбәг хокискәри.
Будто все несли Богу поднос с золотом, а я с золою.

һәммә әнкүштһој ән дәс јәки нисти.
И пальцы на руках не равны.

һәммә әри рафтәкорһо әдәј киристә, тү әчә рафтә?
Все по ушедшим плачут, а ты куда уходишь?

һәммә ә унчо мирав: киникә зутә, киникә диртә.
Всем там быть — кому раньше, кому позже.

һәммә әз һилом мирав: ки зу, ки дир.
Все на тот свет пойдут — кто раньше, кто позже.

һәммә зәнһо зәни, омо һәммә мәрдһо мәрд нисти.
Женщины и так женщины, а мужчины не все мужчины.

һәммәјму бәндәһој ән Худојим.
Мы все — слуги Бога.

һәммәјму ә и һилом гиногим.
Все мы гости в этом мире.
На сем свете мы в гостях гостим.

һәммә корһо дуз имбу, сабур сохтә кәрәки.
Наберитесь терпения — и все наладится.

һәммә корһорә ә јә бо нисохи.
Всего вдруг не сделаешь.

һәммә коф сохткәш, тү коф нә сох, ә кәчәлә горих.
Когда все разговаривают, ты, лысый, замолчи.

һәммә куфтирәһо сохтә нәс оморә.
Не все сказанное исполняется.

һәммә ләђәһорә бәстә ни дани.
На каждый роток не накинешь платок.

һәммә ловоһо ә Худо нәс расирә, нифриһош һәчу.
Не каждая молитва доходит до Бога, и проклятия тоже.

һәммә нәчогиһо ә дүл зәрә.
Всякая болезнь — к сердцу.

һәммә нәчогиһо әз ћүрши.
Все болезни от нервов.

һәммә нәчог бирәкорһо нәс мүрдә.
Не всякий умирает, кто хворает.

һәммә одомиһо јәкини — ә руј хори нәһ, ә зир хори.
Все люди равны — не на земле, а в земле.

һәммә одомиһо јәки нисти.
Человек человеку рознь.

Һәммә одомиһо тоб дорәниһорә хуно, түш тоб ди.
Как люди терпят, так и ты терпи.

Һәммә рафти гуш кирди, тү мирај, бәјгуш микири. (Гуш ә инчо ә мәһноj ковтәри).
Все пошли — голубей поймали, а ты пойдешь — сову словишь.

Һәммәрә вир сохти, мәрә офти.
Нашел меня одного как козла отпущения.

Һәммәрә куш дор, омо ә һәммә бовор нә сох.
Всякого слушай, а верь не всякому.

Һәммәрә нун ди, омо ә нун һәммәрә нә ху.
Давай хлеб каждому, но не у каждого ешь хлеб.

Һәммә сәниһәтһо һүрмәтлүни, әз дүзди бәхшәј.
Всякое ремесло честно, кроме воровства.

Һәммә сәхти (сәгәти) сохтәкорһо һошир нәс бирә.
Не всякий, кто скупится, обогатится.

Һәммә сипиһо вәрф нисти.
Не все, что бело, — снег.

Һәммә сурһо дир-зу мәһлүм бирәни.
Тайное всегда становится явным.

Һәммә товуш дорәнијо сүрх нисти.
Не все то золото, что блестит.

Һәммә түрә хуно бистокә, ә һилом Мошијәһ мијов.
Если все станут, как ты, Машиах (Мессия) придет.

һəммə хəрһорə əгүлмəнд нидани сохтə.
Всех дураков на свете не переучишь.

һəммə ḩəjилһоj əн jə дəдəj jə чиро нəс бирə.
И у одной матери дети бывают разные.

һəммə чиһо əз назуки хүрд бирə, инсон əз голини.
Все гибнет от худобы, а человек от лишнего жира.

һəнəк, һəнəк — дəкəнəк.
Насмешки кончаются дракой.
Шутки добром не кончаются.

һəр бəһəрə jə дəḩəми.
У каждого плода — свой вкус.

һəр данүстəj түрə нə куj.
Не все, что знаешь, нужно говорить.

һəр дəрдə jə дəрму һисти.
На всякую хворь найдется лекарство.
От каждой болезни есть лекарство.

һəр дузирə нə куj.
Не всякую правду сказывай.

һəр духтəр əри jə кук офуррə омори.
Все девушки чьи-то невесты.

һəр зəн ə хунəj хүштə һəм хонуми, һəм гəрəвош.
Каждая женщина у себя в доме и госпожа, и прислуга.

һəр кəс дин хүштəрə дорə.
Каждый отвечает за свои поступки сам.

һәр кәсә војкәјүни.
У всякого свое желание.

һәр кәсә гисмәтүни.
У всякого своя доля.

һәр кәсә дәрдүни.
У каждого свое горе.

һәр кәс әз бирәј хүштә шори.
Каждый краб своему богатству рад.

һәр кәс әз әгүл хүштә разини.
Всякий своим умом доволен.

һәр кәсә дәрди-сәрүни.
Всяк Еремей про себя разумей.

һәр кәс ә әгүл хүштәрәво зивистә.
Всяк своим умом живет.

һәр кәс ә әгүл хүштә шори.
Каждый своим умом доволен.

һәр кәсә ә корү киро гимәт дорәнүт.
Воздастся каждому по делам его.

һәр кәс әз мозол хүштә гәһри бошукү.
Каждый пусть обидится на свою судьбу.

һәр кәсә јарәјү дорд дорә.
Каждому своя болячка больна.

һәр кәсә јә диваһи.
У всякого свой вкус.

һәр кәс ә куч хүштә киро шәлә вәкирдә.
Каждый берет груз, учитывая свою силу.

һәр кәс әри мүрдәһој хүштә киристә.
Каждый оплакивает своих мертвых.

һәр кәс әри хүштә хуби.
Всяк сам себе хорош.

һәр кәс әри хүштә човоб дорә.
Всякий за себя отвечает.

һәр кәс ә тәһәрз хүштә гәриш бирә.
Всяк по-своему с ума сходит.

һәр кәс ә тирәзуј хүштә пәјмундә.
Всяк на свой аршин мерит.

һәр кәс ә хәјол хүштәји.
Каждый заботится только о себе.

һәр кәс ә чикәј хүштә мүрдә. Тү ә чикәј ки мүрдә?
Каждый умирает за себя. Ты за кого умираешь?

һәр кәс кәчәлиһој хүштәрә хорустә.
Каждый свою плешь чешет.

һәр кәс конәј дәр хүштәрә чару зәкә, битәв мәһәлә тәмиз имбу.
Если бы каждый подмел возле своего порога, вся улица была бы чистой.

❧❧❧

һәр кәс мол хүштәрә тәӊәриф дорә.

Всякий купец свой товар хвалит.

Каждый хвалит свой товар.

❧❧❧

һәр кәс нүкәр хунәј хүштәји.

Каждый человек — слуга своего дома.

❧❧❧

һәр кәс огој хүштәји.

Каждый себе господин.

❧❧❧

һәр кәс рәӊ хүштәрә бијо дану.

Каждый должен знать свой путь в жизни.

❧❧❧

һәр кәс сәһиб ән мол хүштәји.

Всякий своему добру хозяин.

❧❧❧

һәр кәс ӊәсб хүштәрә һәј сохтә.

Каждый своего коня гонит.

❧❧❧

һәр кәс ӊүмүр хүштәрә зивистә.

Всякому свой век жить.

❧❧❧

һәр кәчирә әз пој ў вәкоширәнут.

Всякую козу вешают за ее же ногу.

❧❧❧

һәр кор бәхти-бәхтинәји.

Все зависит от везения.

❧❧❧

һәр корә вәхтүни.

Каждому делу свое время.

❧❧❧

һәр корә ә дүл тү вәкүрдикә, зу пир имбоши.

Много будешь думать — скоро состаришься.

һәр кор ә хушәво нәс бирә, ә кучәвош бирәни.
Не все делается по охотке, а и поневоле.

һәр кироштә руз әз һүмүр әдәј рафтә.
Каждый прожитый день укорачивает жизнь.

һәр кофә вәхтүни.
Каждому слову есть свое время.

һәр кофә һәр одоми нәс вәрасирә.
Не всякое слово всяким понимается.

һәр кофә чикәјүни.
Каждому слову — свое место.

һәр коф мәсәл нисти.
Не всякое слово — пословица.

һәр күлә бујүни.
У каждого цветка свой аромат.

һәр ләнк ә тәһәр хүштә ләнкүстә.
Каждый калека хромает по-своему.

һәр мара огујүни.
У каждой змеи яд свой.

һәр мәрд ә әгүл хүштә шори.
Каждый своим умом доволен.

һәр мәрдә чикәјү кәрәки.
У каждого мужика должно быть свое место.

һәр мәрд кор хүштәрә данүстә.
Каждый знает свое дело.

һәр молә мүштәријүни.
На каждый товар есть свой купец.

һәр мүргә лулајүни.
Каждой птице свое гнездо.
Всякая птица свое гнездо бережет.

һәр мүргә лулајү хош оморә.
Каждой птице свое гнездо нравится.

һәр мүрг мәӊәниһој хүштәрә хундә.
Всякая птица свои песни поет.

һәр нәчогирә дәрмујүни.
От каждой болезни — свое лекарство.

һәр одоми ә хунәј хүштә парчоһи.
В своем доме каждый царь.

һәр одомирә гимәтүни.
Каждый человек имеет свою цену.

һәр одомирә сојәјүни.
У каждого — своя тень.

һәр одоми хүштәрә точиш сохтәни, хокиш.
Каждый человек сам себе почет делает, каждый человек сам себе унижение делает.

һәр одоми һүзүмә ә сәр расај хүштә вәчирә.
Каждый человек собирает дрова в свою связку.

һәр одоми чикәј хуштәрә бијо дану.
Каждый должен знать свое место.

һәр равустәкор сәк нисти, һәр коф сохтәкор — одоми.
Не всякий, кто лает, — собака, не всякий, кто говорит, — человек.

һәр рачә јә ḩәјб бирәни.
Во всякой красоте есть изъян.

һәр рузә јә шәв, һәр шәвә јә сәбәһи.
За днем наступает ночь, за ночью — утро.

һәр руш вәбирәкор раби нисти: кәчирәш руш вәри.
Не каждый с бородой являетя раввином, и у козы имеется борода.

һәр сабурә әхиру һисти.
Каждому терпению есть конец.

һәр савзә ә сәр чыч хуштә вәроморә.
Каждая трава на своем корне растет.

һәр сәкә ләḩә нә ди.
Не открывай рта для каждой собаки.

һәр сәрә јә сури.
В каждой голове есть своя тайна.

һәр товуш дорәнијо чи сурх нисти.
Не все то золото, что блестит.

һәр туршә чи туршәнк нисти.
Не все, что кисло, щавель.

❧❧❧

һәр чәтинирә јә чорә һист.

Есть выход из любой трудности.

❧❧❧

һәр чи ә вәхтү хуби.

Все хорошо вовремя.

❧❧❧

һәр чи ә дәс Худо дәри.

На все воля Бога.

❧❧❧

һәр чи әз Офуррәкори.

Все от Бога.

❧❧❧

һәр чи әз Худојини.

Все происходит по воле Божьей.

❧❧❧

һәр чи әри хубини.

Все к лучшему.

❧❧❧

һәр чи ә чикәј хүштә бијо бу.

Каждая вещь должна лежать на своем месте.

❧❧❧

һәр чи ә чикәј хүштәји, һәр чирәш чикәјүни.

Всему свое место и все на своем месте.

❧❧❧

һәр чи кироштәни.

Все проходит.

❧❧❧

һәр чи кироштәни, иш микирору.

Все проходит — пройдет и это.

❧❧❧

һәр чирә андазајү бијо бу.

Во всем важна мера.

һәр чирә вәхтүни.
Всему свое время.

һәр чирә гәдәр кәрәки.
Всему нужна мера.

һәр чирә гимәтүни.
Каждая вещь имеет свою цену.

һәр чирә ә дүлтү вәкүрдикә зу пир имбоши.
Если все будешь близко к сердцу принимать, быстро состаришься.

һәр чирә кәм-кәм, хубирәш.
Всякого понемножку, и хорошего.

һәр чирә ов тәмиз сохтә, овә ки тәмиз сохтә?
Все чистит вода, а что очистит воду?

һәр чирә һәвәлүш һисти, әхирүш.
Все имеет и начало, и конец.

һәр чирә чикәјү бијо бу.
Каждая вещь должна иметь свое место.

һәр чирә чикәјүни.
Каждой вещи — свое место.

һәр чү бирәни.
Всяко бывает.

һәр чү бисто, әри хубини.
Что ни делается — все к лучшему.

һәр чү мидануҹ бирә, ҹошириш ә дәр ҹони мидаров.
Все может случиться — и богатый к бедному стучится.

һәр чикәрә ҹәдәтуни.
Во всяком подворье свое поверье.

һәр шәвә јә рузи.
У каждой ночи есть день.
И темна ночь не на век.

һәчи дан ки, бәбәшүрә мә күштәм.
Как будто его отца убил я.

һәчи дан ки, әз сәр мә дог вәкирдә омо.
Как будто гора с плеч свалилась.

һәчи дан ки, ә сәрү ләхләхијә ов тиһи сохтут.
Как будто облили кипятком.

һәчи дан ки, ә ган ҹидин әдәјм зивистә.
Живем как в раю.

һәчи дан ки, ћомум зәнини.
Как в женской бане (очень шумно).

һәчи дан ки, ћофт зәлум күшти јүрә.
Будто семеро беспощадных избили его.

һәчи данүстәни, ә сијә чумһојү ошуг бирәт.
Думает, будто влюбились в его черные глаза.

һәчи әдәј дәнииширә, кујкә дүдүрә хурдәм, јәки јүрә нә дорәм.
Смотрит, будто я съел все, ему ничего не оставил.

һәчи хәнд ки, имуш хәндим.
Смейся так, чтобы и мы смеялись.

һәчи ху, ә бугоз тү нә муну.
Ешь так, чтобы в горле не застряло.

һәчи ху, һәмишә хурдә дани.
Ешь так, чтобы всегда смог есть.

һәчи чәнк ки ки, әри боришмиш бирә руј бу түрә.
Бранись, да на мир слово оставляй.

һилим, һоволим.
Суета сует и всяческая суета.

һистикә һисти, нистикә нисти.
Есть так есть — нет так нет.

һисти сәк нәс равустә, омо кирдәни.
Иной пес и не лает, а кусает.

һич кәсә нәбуни.
Бесподобный, не имеет себе равных (с оттенком иронии).

һовојијә мүрдә бисто.
Погубили его не за грош.

һовојијә сүркә әз ђәсәл ширин бирә.
Даровой уксус слаще меда.

һовој мәрә нә пүрс, ә ранг мә дәниш.
Не спрашивай здоровья — гляди в лицо.

һовунә кәрмәкәрм куфтә кәрәки.
Куй железо, пока горячо.

❧❧❧

Һовунә парс хурдә, дүлә — дәрд.
Железо ржа съедает, а сердце — печаль.

❧❧❧

Һозор астараш чикәј ән јә мәнкә кирдә нидану.
Тысячи звезд одного солнца не заменят.

❧❧❧

Һозорпишәји, кәммојә.
Имеет много профессий, но без толку.

❧❧❧

Һозор холәш чикәј дәдәјә ни кирү.
И тысяча теток родной матери не заменят.

❧❧❧

Һозор хуби сохдикә әз јор мәдәшәшәнүт, омо, јә хәрәби сох, тә ḩүмүрбоги әз јо ни вәдаров.
Сделай миллион хороших дел — и их забудут, а сделай одно плохое — будут помнить всю жизнь.

❧❧❧

Һој-һојү рафти, вој-војү мунди.
Старость — эх-ма! А молодость — ой-ой!

❧❧❧

Һорој-бочәħ амбари, омо јә хәјрү нисти.
Много шуму — мало толку.

❧❧❧

Һорој әз дәс нимәку.
Упаси, Боже, от недоумка.

❧❧❧

Һорој нә зәрә ә хунәј худош рафтә нибу.
Незваным даже в дом Божий нельзя идти.

❧❧❧

Һүзүм вәләси, су кирд, дәкәси.
Воспламеняется как порох.

ħ

ħəjосүзə зəн хостə ḩəсонти, ə урəво зиндəкуни ҝировундə — чəтин.
Взять наглую жену легко, да ужиться с ней трудно.

ħəjф əн у хəшил, əри тү хурдə омори.
Жаль той каши, которую мать твоя ела, когда ты родился.

ħəjф ки, jəкини, чүфт имбистоҝə ə ḩəрəбə мидəбəстим.
Жаль, что он один, — была бы пара, запрягали бы в телегу.

ħəлə помодурə хуноjи.
Он как мятый помидор.

ħəлолə əз ħəрим нəс шинохтə.
Он не разумеет, что кошерно, о что некошерно.

ħəлолə мол ə һич чојиш нирав.
Нажитое честным путем не пропадет.

ħəлолə одоми ə сəр коф хүштə оморə, вəдирəморə.
Честный человек легок на помине.

❧❧❧
ћәлолә ḩонини.
Беден да честен.

❧❧❧
ћәлоли дәбирә чикә, бәркәтиш мидәбу.
Где честь, там и хлеб есть.

❧❧❧
ћәшәријә һәрүс ћофтсәрә марә хуноји.
Сваха лукавая — змея семиглавая.

❧❧❧
ћин одоми бијо хуну.
У человека должен быть шанс.

❧❧❧
ћириш дурә винирәни.
И косое око видит далеко.

❧❧❧
ћир јә чирә дүдү винирә.
Косоглазый видит двоение всего.

❧❧❧
ћовурә ә бәди бирә шинохтә.
Друг познается в беде.

❧❧❧
ћомум зәнирә хуноји.
Как в женской бане (очень шумно).

❧❧❧
ћофт бочәниг әдәнбирүт ә јәки рәћ рафтә, кјфтирүт: «Ој Худо, әри ихтилот сохтә јә одомиш нисти».
Семеро деверей шли вместе по дороге и говорят: «Господи, даже поговорить не с кем».

❧❧❧
ћофт одоми ә јә одоми ни дәнишү.
Семеро одного не ждут.

❧❧❧
ћофт хәләф Мәјром-Худојирә күшти.
Умертвил семерых сыновей Мирьям Блаженной.

ћофт хунәjи, ћәштикә ковха.
Домов семь, а старост восемь.

ћүрмәтә ә пуләво ни вәстони.
Уважение за деньги не купишь.

ћүрмәт ә руш киро нист — кәчирәш руш вәри.
Не в бороде честь — борода и у козла есть.

ћүрмәт сох, ћүрмәт виниш.
Уважай других, чтобы уважали и тебя.

ћүрш әри чун зарари.
Злиться вредно для здоровья.

ћүршлү бирәкор зу пир бирә.
От нервов человек быстрее стареет.

ћүчәт сох, мәрч нә ки.
До слез спорь, а об заклад не бейся.

ћүчәт сохтәкор фәрсүзи.
Кто спорит, тот ничего не стоит.

Һ

һәдәт әз дин пишоји.
Обычай старше закона.

һәзизимә һәзизи, чунмә әз уш һәзизи.
Любимый дорог мне, а жизнь моя еще дороже.
Люблю тебя, да не как себя.
Своя рубашка ближе к телу.

һәзроилә хуно ә зәвәсәрмә нә поj!
Не стой надо мной, как черт над душой!

һәjбә ки микуjу? һәjбәчәр.
Кто укажет на порок? Урод.

һәjб кәсә ә тү куфтирәкор, һәjб түрәш ә кәс микуjу.
Тот, кто рассказывает тебе о чужих недостатках, рассказывает другим о твоих.

һәjбкәш әз сифро киснә мәхүсү.
Стыдливый из-за стола голодный встает.

ḩəjбкəшə ḩəjил нибу.
У застенчивого детей не бывает.

ḩəjбкəшə ḩəрүсə хуноjи.
Как стыдливая невеста.

ḩəjбсүзə духтəр кəштəкор зəнсүз мимуну.
Кто ищет невесту без недостатков — останется без жены.

ḩəjб хүштəрə jəкиш нəс винирə.
Никто не видит своих пороков.

ḩəjбhoj хүштəрə нəвинирə — əз həммə ḩəjбhо зобуни.
Не замечать свои недостатки — страшнее всех других недостатков.

ḩəjб шəрмəндəjи хунəj гəблə.
Да неудобно перед сватами (ирония).

ḩəjил дəбирə хунə —базар, ḩəjил нəдəбирə хунə говрəjи.
Дом с детьми — базар, без детей — могила.

ḩəjил дузирə куфтирə.
Устами младенца глаголет истина.

ḩəjилə дəḩно зəн, омо нə дəди.
Детей наказывай стыдом, а не кнутом.

ḩəjилə əз гиндог вомухтəнүт, ḩəрүсə — əз бəзму.
Учат ребенка с пленки, невестку — с первой брачной ночи.

ḩəjилə зəндəкор — нəḩ, доштəкори дəдəj.
Не та мать, что родила, а та, которая вырастила.

ḩәјил әз хурдә нәḩ, әз шори кәлә бирә.
Дитя растет не от еды, а от радости.

ḩәјилә парчоһ нибу.
Ребенок никакого правителя не признает.

һәјил әри дәдәј тә садсаләш һәјили.
Для матери ребенок до ста лет детенок.

ḩәјилиш күлә хуноји, дәниширәкор кәрәки.
Дети, что цветы, уход любят.

ḩәјил киристә-киристә кәлә бирә.
Дитя плачем растет.

ḩәјил нә киристкә, дәдәј урә пуштү нидү.
Дитя не плачет — мать не разумеет.

ḩәјил одомирә ә пој дүшмә имбәрү.
Ради дитяти и неприятелю поклонишься.

ḩәјил офторә-офторә кәлә бирә.
То и дело падая, растет ребенок.

ḩәјил рихтәј кәләтәрә вәчирә.
Старший обронит — младший подберет.

ḩәјилсүзә јә фикири, ḩәјиллүрә сад фикир.
Без детей горе, а с детьми — вдвое.
У человека без детей одна дума, а с детьми — много дум.

ḩәјил һәр кәс әри јү ширини.
Всякому свое дитя милее.

ҳәјил һәчи данүстәни, бәбәшү әз һәммә кучлүни.
Ребенок думает, что его отец сильнее всех.

ҳәјил-ҳәјилә корһо.
Не дела, а детские игры.

ҳәјилһо чапар дүшмәји.
Дети — это ограда против недругов.

ҳәјил шир дәдәјә хурдәникәш, ә бәбәрәво бијо кәлә бу.
Ребенок хоть молоко матери сосет, а с отцом должен расти вместе.

ҳәлбүс ни бәрү урә, Худорәш кәрәк нисти.
Черт не возьмет его, а Богу не надо.

ҳәләм Фирәнкә хуноји.
Он как флаг Франции (многоликий).

ҳәнч ниданикә вәкирдә, дәндүһорә нә бурбун.
Если не можешь кусать, не показывай зубы.

ҳәрәбә ә рәһ хүрд бирә бәгдә, рәһ бурбундәкор амбар имбу.
После поломки телеги показавших дорогу много найдется.

ҳәрәбә зимусту рәһәти сохтә, киршә — һәминон: омо ҳәсб — һич вәхт.
Воз отдыхает зимой, сани — летом, а конь — никогда.

ҳәрәбәрә ҳәсб нәһ, чүј бәрдә.
Не кони везут телегу — овес везет.

❧❧❧

ḩәринәј хәр әри јү хуши.
Свой рев ослу мил.

❧❧❧

ḩәрүс хунә — товуш хунә.
Невеста — светоч дома.

❧❧❧

ḩәсб мүрди, миһид ән сәкһоји.
Лощадь мертва — собакам праздник.

❧❧❧

ḩәсб нәбирә чикә хәриш ḩәсби.
Где нет коня, там и осел — конь.

❧❧❧

ḩәсәлә әз ширини јә бо хурдәнүт.
Мед из-за его сладости едят один раз.

❧❧❧

ḩәсәләш амбар хурдикә, дүлә зәрәни.
И меда много есть надоедает.

❧❧❧

ḩәсәләш ә гәдәрү хурдәнүт.
И мед едят в меру.

❧❧❧

ḩәсәл кирдәкор әнкүшт мичуму.
Кто держит мед, тот облизывает пальцы.

❧❧❧

ḩәсәл ширини, бала дијәш ширини.
Мед сладок, а ребенок еще слаще.

❧❧❧

ḩәсму нә киристә, хори ни хәндү.
Не засмеется земля, пока не заплачет небо.

❧❧❧

ḩәсүлмәндә хој бирач бошку, рачә бәдḩәсүл нивој түрә.
Женись на благородной — хоть она некрасива, а не бери в жены неблагородную красавицу.

ḩəсүлмəндə хостə чəтини, доштə ḩəсонт.
Жениться на благородной — трудно, содержать ее — легко.

һəчəлə кəштə кəрəк нист, хүштəнү миjов.
Смерти искать нет нужды — и сама сыщет.

ḩəчəл ə пишо дəшəнди урə.
В нем смерть уже гнездо свила.

ḩəчəл нə оморə нимири.
Раньше смерти не умрешь.

ḩəчəл оморəнкə һəммəш мүрдəни.
И всяк умрет, как смерть придет.

ḩəчəл омори, сəрəдорди воjнəjи.
Наступила смерть, головная боль — предлог.

ḩəчəл сəбəб миофу.
Смерть причину найдет.

ḩəчəл ḩошири, ḩониjи нəс кəштə.
Смерть не разбирает — богат или беден.

ḩилом дуррə одомини.
Много повидал на своем веку.

ḩилом ə имурəво сəр нə кирди, ə имурəвош ни вəрасү.
Не нами свет начался — не нами и кончится.

ḩиломə ов шишикəш, ə вəч бадбад нисти.
Если бы весь мир затопило, утка бы не расстроилась.

Ҹилом әри Шәлму һәмилихиш нә мунди.
Мир не достался даже Соломону Мудрому.

Ҹилом ә сәр дузи појисти.
Правдой мир стоит.
Правдой мир держится.

Ҹилом ә сәр јә ворә муј вәри.
Мир висит на волоске.

Ҹилом ә сәр хубһо појисти.
Мир держится на добрых людях.

Ҹилом мүрүмә ҹиломи.
Мир — это мир смерти.

Ҹилом ни вәчару ки, ҹони јә коф куфтикә!
Не рушится же мир, если бедный слово молвит.

Ҹилом пучә ҹиломи.
Суета сует — все суета.

Ҹилом бисәһиб нист.
Мир не без хозяина.

Ҹилом хубһосүз нисти.
Мир не без добрых людей.

Ҹовунә кор нә сох.
Не греши.
Держись от греха подальше.

Ҹовун нә сохтә, ә ҹовун офторәм.
Стал без вины виноватым.

ђовунсүзә одоми нисти.
Невольный грех живет на всех.

ђонијә гоhумhо дурә гоhумhојүт.
Бедные родственники — дальние родственники.

ђонији ђәјб нисти.
Бедность не порок.

ђонији ђәјб нисти, бәдмозолини.
Бедность не порок, а несчастье.

ђоникүш омори бәкә?
Убийца убогих появился что ли?

ђонинүм, ә пишој Худојмә тәмизүм.
Беден, да честен перед Богом.

ђонирә амбарә чи кәрәки, сәгәтә — hәр чи.
Убогий во многом нуждается, а скупой — во всем.

ђонирә ә сәр ђәсбиш сәк микирү.
Бедняка и верхом собака укусит.

ђонирә јә кук бисто, уш — шәфтәкәрдән.
У бедного сын родился, да и то кривошеий.

ђони сүрх офткәш ә ђошир мирасү.
Если бедный найдет золото — и то достанется богатому.

ђони тәкабур бирә.
Бедный бывает гордым.

ӊони уни — буррагони.
Бедный — Богом наказанный.

ӊони чи бирәнки михуру, ӊошир — воjистәнки.
Бедный ест, когда возможно, а богач — когда захочет.
Бедный ест, когда может, а богатый — когда хочет.

ӊонкор ән кушһоj мәнүм.
Виноваты мои уши.

— ӊонкор кини? — Ӊәрүслә.
— Кто виноват? — Невестка.

ӊоси бирәjкә ов ху!
Чтобы успокоиться — пей воду!

ӊосиjә одоми зу пир бирә.
Сердитый человек рано стареет.

ӊосиjә одоми сәрсон бирә.
Человек в ярости бывает безумен.

ӊочиз тәрсәнкоһ бирә.
Несмелый всего боится.

ӊочиз һәмишә ӊовункори.
Слабый всегда виноват.

ӊоширә пул бирә, ӊонирә ӊәjил.
Богатому телята, а бедному ребята.
У богача — деньги, у бедняка — дети.

ӊошири амбарә ӊәjбһорә пәћәнү сохтә.
Богатство покрывает многие недостатки.

ђошириш ә дәр ђони дәрафтәни.
Все может случиться — и богатый к бедному стучится.

ђошир әгүлсүз бистокәш, ә у ћүрмәт сохтәнүт.
Богатого, хоть дурака, всяк почитает.

ђоширә ков-кусәлә бирә, ђонирә — ђәјил.
Богатому телята, а бедному ребята.

ђошир таза оводуни вокундкә, «симату бу» куфтирәнүт; ђони вокундкә, «әзчә вәкирдәј» пүрсирәнүт.
Богатый оделся — поздравляют: «С обновкой!», бедный оделся — удивляются: «Где взял?»

ђошир хуб хурдәни, хәрәб хисирә.
Богатому сладко естся, да плохо спится.

ђошир ћони бистокә, әз ју чүл сап буј ћошири мијов.
Если богатый обеднеет, сорок лет от него будет богаством отдавать.

ђүмүр дорә омори әри хубә корһо.
Жизнь дана на добрые дела.

ђүмүр ән дуркунә коф кәми.
Вранью короткий век.
У лжи жизнь коротка.

ђүмүр хәрәбә рузһо кәм бирә.
Черные дни коротки.

ђүмүр хүштәрә јәкиш нә пәјмунди.
Никто не знает, сколько ему осталось жить.

Ч

Чәнгәдәр воруш омокәш, хори сироји нибу.
Сколько бы дождь ни лил, земля не насытится.

Чәндгәдәриш зивистикә, мүрдә нивојү түрә.
Сколько ни живи, а умирать не хочется.

Чәндгәдәр сәркирә амбар вәхорундикә, унгәдәр амбар бүј мијов.
Чем больше навоз копаешь, тем больше он воняет.

Чәнд гәдәр сог һистүм, әз јор ни вәдәшәнүм.
Век жить буду — не забуду.

Чәтини нәвинирәкор ә хубә руз нирасү.
Кто не испытал невзгод, тому не видать приятной жизни.

Чәтини тәјтә корә сәр кирдәји.
Лиха беда начало.

Чимә пуч бирәјинчә, чунмә пуч буһо хуби.
Пусть лучше пузо лопнет, чем добру пропадать.

Чинә ән кәсикә, чинәду ән түни.
Еда чужого — брюхо же твое.

Чи пуч бирәјинчә, шүгәм лов буһо хуби.
Чем добру пропадать, пусть утроба лопнет.

Чирә сох, һәлә ә ләђәјүш дәни.
Кашу свари, да еще и в рот положи.

Чи хурдәнки сироји нә бирәјкә, гобһорә лисирәнкәш нибоши.
Если за едой не наелся, не наешься, облизывая посуду.

Чоги — нәчоги.
Ожирение — это болезнь.

Чог тәјтә ләгәр бирә, нәшумој ән ләгәр мәдаров.
Пока толстый сохнет, худой — сдохнет.

Чолтукә нәкуфтә дунә нибу.
Не очистится шала — рис не получится.

Чоршобот, чорәј шобот.
Среда — день подготовки к субботе.

Чор шоһи јә абасини[27].
Четыре шахи — и есть один аббаси[27].
Хоть в лоб, хоть по лбу.

Чугул хунәј Худорәш мәчаруну.
Стукач и Богу навредит.

Чум бәхил сироји нибу.
Глаз завистника ненасытен.

Чум биһорә воку, туф доку, микују: воруш әдәј оморә.
Плюй в глаза бесстыжему, а он говорит: «Дождь идет».

Чум вини, дүл хост.
Глаза увидели — сердце полюбило.

Чум винирәни, дүл тиракустә.
Око видит, да сердцу больно.

Чум дири, дүл вокосири, мәрә чү тәхсири.
Очи видели, сердце полюбило — в чем же моя вина?

Чумә бәсти, ләһәрә вокундә.
Закрыл глаза, открыл рот (говорит без умолку).

Чум ән винирәкорә вәкәндәјинчә, дәс ән дүздирәкорә бур.
Не выкалывай глаза увидевшего, а отрежь руку воровавшего.

Чум әри винирәји, әгүл әри вәрасирә.
Глаза, чтобы видеть, ум, чтобы распознавать.

Чум әри винирәји, куш әри шинирә.
Глаза для того, чтобы видеть, уши, чтобы услышать.

Чум ә хүштә бовор сохтә, куш ә кәсһо.
Глаза верят самим себе, а уши — другим людям.

Чум инсон тух бијо бу.
Глаза у человека должны быть сытыми.

Чум јәтим һәмишә һәрсини.
У сироты глаза всегда в слезах.
В сиротстве жить — только слезы лить.

Чум кузки эн дули.
Глаза — зеркало души.

Чум мэ эз у ов нэс хурдэ.
Я сомневаюсь в нем.
Он не внушает доверия.

Чум муштэри кури.
Ослепли клиенты.

Чум расти э чум чэпи нэ вомуно.
Пусть правый глаз не нуждается в левом.

Чум сэнгэ сула сохтэ.
Взор камень дробит.

Чум сироjи нибу.
Глаз не накормишь.

Чум тэмэћкорэ һичиш сироjи ни соху, эз хок хори бэхшэj.
Глаза жмота не насытяться ничем, кроме как землей.

Чумтэнкэ нибу сироjи сохтэ.
Ненасытного не накормишь.

Чумү бирэкор мивину, кушү бирэкор мишину.
Имеющий глаза да увидит — имеющий уши да услышит.

Чумү эдэj киристэ, дулү эдэj хэндусдэ.
Глазами плачет, а сердцем смеется.

Чумһоjү э пэсэj сэрү вэри.
У него глаза на затылке.

❧❧❧

Чумһојү әдәј әзкил-чингил чирә.
У него все плывет перед глазами.

❧❧❧

Чү бирәникә әри хубини.
Что ни делается, все к лучшему.

❧❧❧

Чү бирәниникә, у имбу.
Чему быть, того не миновать.

❧❧❧

Чү бирикә винирәјм, чү бистокә мивиним.
Что было, то видели, что будет — увидим.

❧❧❧

Чү бисто, бошуку.
Что бы ни случилось, пусть это случится.

❧❧❧

Чү бисто, имбу.
Что будет, то будет.

❧❧❧

Чү вир сохтәј, чү кәштә?
Что потерял, а что ищешь?

❧❧❧

Чү дәкундикә ә гәзгу, ә ләгәјтүш у мивәров.
Что положишь в котел, то и в ложку попадет.

❧❧❧

Чү ә дулү (әгүлү) дәрикә, ә сәр зүвүнү вәри.
Что на душе (на уме), то и на языке.

❧❧❧

Чү әз ћәрмәћ дүздирикә, әз у хәјр нивини.
Ворованные у товарища деньги не пойдут на пользу.

❧❧❧

Чү әз ћәрмәћ дүздирикә, һәммә ә дәрму миров.
Что украдешь у напарника — все уйдет на лекарства.

Чү ә хунәј тү бирәникә әз хәләјиг мидани.
Что происходит у тебя в семье, узнаешь у чужих.

Чүкләтә рихтәһој кәләтәрә вәчирә.
Старший обронит — младший подберет.

Чү коштикә, урәш мичини.
Что посеешь, то и пожнешь.

Чү кујум, чү шини?
Что сказать, чтобы ты слышал?

Чү миофи, чү вир мисохикә ни дани.
Не знаешь, что найдешь, а что потеряешь.

Чүникә, дүл мә курунди.
Что-то тяжело на душе.

Чүрә ворвори овурдкә, урә ворвориш имбәрү.
Принесенное ветром — ветром и уносится.

Чү рәфткә, әз һүмүр әдәј рафтә.
Каждый прожитый день укорачивает жизнь.

Чү сохтикә әри кәси, тән шуштикә — әри тү.
Все, что ни делаешь, — для других, а купаешься — для себя.

Чүтам бисто, бирәнини.
Как чему быть — так и быть.

Чүтам зивистәнимкә, һә һәчуш мүрдәним.
Как живем, так и умираем.

Чүтам оморәбукә, һә һәчуш рафти.
Как пришло, так и ушло.

Чүтам сәр күрдәјкә, һә һәчуш вәрас.
Как начал, так и кончай.

Чү хуб вәрастәникә, у хуби.
Все хорошо, что хорошо кончается.

—Чүчојини тү? — һәлә зән нә хостәм.
—Ты откуда? — Пока не женился.

Чү чој одоми дорд докә, чунү ә унчо дәри.
У человека душа там, где у него болит.

Чүчој хорә докә, унчорә хорустәнүт.
Где зудит, там и чешут.

Ҹ

Ҹаруј пәсәјдәрини.
Как веник, поставленный у порога.

Ҹәвги амбарә хунәһорә вәчарунди.
Скандалы разрушили много семей.

Ҹәвги ә хунәј Худо руј нә кирди
Ссора и в Божьем доме происходит.

Ҹәвги ҹәвги овурдә.
Ссора рождает ссору.

Ҹәндәкү ә јә кәпик ни вәрзү.
Он ломаного гроша не стоит.
Все его тело копейки цены не имеет.
Грош за него дать мало, а два — много.

Ҹәнкәсур ә ҹәчәл хүштәрәво нимүрү.
Задира своей смертью не умрет.

Ҹәнк зәни-шүвәри воруш вәсалирә хуноји.
Семейная ссора — что весенний дождь.

Чәнкинә кәрдо, мәркинә нәһ.
Будет ссора — не беда, не была бы смерть.

Чәнк кирдә икиди нисти, әз чәнк дур бирә икидини.
Драться не геройство, а от драк быть подальше — отвага.

Чәнк кирдәнкә һәчи ки ки, боришмиш бирәнки хәчәләти нә кәши.
Хочешь — дерись, ругайся, но место для мира оставляй.

Чәнк кирдәнкәш рујбури нә сохит.
Даже при серьезной ссоре не пытайтесь задеть человека за живое.

Чәһ әз сәр буј кирдә.
Рыба тухнет с головы.

Чәһә кәј әз ов вәдәшәндикә, у һәмишә тазаји.
Когда ни вынь рыбу из воды, она всегда свежая.

Чәһә кәј кирдикә тазаји.
Когда бы ты ни поймал рыбу, она всегда свежая.

Чәһмәт нәхир вир сохти, и әдәј данарә кәштә.
Все стадо ушло, а он теленка ищет.

Чибү лугони, дәсү кутәћ.
Имеет глубокие карманы, но короткие руки.

Чибү пури, сәрү — буш.
Карман полный — голова пустая.

Чи́күрәш данүстәнүм, бикирәш.
Знаю о всех его проделках.

Чикəj дəдəjə jəкиш ни кирү.
Мать никто не заменит.

Чикəj түрə биоф, нүш.
Найди свое место, чтобы сидеть.

Чикəj түрə дан.
Знай свое место.

Чикəhojму тəнк hистикəш, дүлhojму фирəhи.
Хоть мы живем в тесноте, души у нас просторные.

Чилид əз назукə чикə хүрд бирə.
Лед ломается там, где тонок.

Чилидə офтоjи ћəл сохтə, одомирə хəчəлəти (ḩор).
Лед от солнца растает, человек — от позора (стыда).

Чинкирикə, сəрə ə дувор зəнүку.
Если сумасшедший, пусть стукнется головой об стену.

Чом тиhи, чикə торик.
Был да сплыл.
И следа не осталось.

Чон микуjи, чон мишини.
Скажешь «джан» — услышишь «джан».

Чофоj jəкиш ə jəкикə ћəлол нисти.
Никто не имеет права на плоды чужого труда.

Чофо кəш, софоjүрə виниш.
Трудись во благо себе.

Чун вәдарафтәјинчә, пул вәдаравһо хуби.
Лучше бы деньги потерять, а не жизнь.

Чундуриһојү әз хори әдәј чүп вәчирә.
Его лохматья пол метут.

Чунә ди, сурә — нәһ.
Жизнь отдавай, а тайны не выдавай.

Чунә ә дәнду кирдә-кирдә.
Еле-еле душа в теле.

Чун әз һәммә хәзинәһош буһолүни.
Жизнь дороже всех сокровищ.

Чунә мидү, пулә — нәһ.
Ему деньги дороже жизни.

Чунсоги әз һәр чи зијоди.
Здоровье всего дороже.

Чунсоги әз һәр чи пишо, әз һәр чи гимәтлүни.
Здоровье — всему голова и всего дороже.

Чунсоги кәрдо, уһоникә имбу.
Было бы здоровье — остальное будет.

Чунсогирә гимәт нисти.
Здоровью цены нет.

Чунү чун пишикини.
Живуч как кошка.

Чунү чун сәкини.
У него собачья стойкость.

Чун һәр кәс әри јү ширини.
Всяк сам себе дороже.

Чун чуни.
Душа у всех одинаковая.

Чун ширинә чини.
Жизнь сладкая вещь.

Чуһурә гәрди, фәрдини.
Все евреи ответственны друг за друга.
Все евреи в долгу друг перед другом.

Чүј дү хәрә нидану бәхш сохтә.
Он между двумя ослами овес не разделит.
Не может поделить овес для двух ослов.
Не способен поделить овес двух ослов.

Чүј коштәкор кәндум ни чину.
Посеяв овес, пшеницу не пожнешь.

Чүјү амбар офтори.
Зазнался, обнаглел от сытости.

Чүј хәр амбар бистокә, ә сәћиб хүштә лындыз мошану.
Объевшийся ишак лягает хозяина.

Ш

Шәв әјоз, руз пијоз.
Ночью мороз — днем жара.

Шәв говол, руз чуговол.
Вечером веселье — днем порка розгами.

Шәв лол, кари, дәкәштит хисит.
Ночь немая и глухая — ложитесь спать.

Шәјирә вәкәндә, шоволә ворвори нә ди.
Не сори деньгами.

Шәләј гәрәтикони.
Он вязанка чертополоха.

Шәләј әгүлмәнд һәмишә ә кул хәр вәри.
Ноша умного всегда на плечах у дурака.

Шәләј түрә бини, бијо чәнк кирими ки!
Это же явная провокация к ссоре!

Шәләјүрәш мивәнүм, шәләдүшијүрәш.
Спросит громом — отвечу ливнем.

Шәләј һәмхунә ә дүшү вәбирә.
Вещи квартиранта всегда у него на плечах (готовы на вынос).

Шәләрә ә хүштә киро вәки, рафтәнкә ләј-луј нә хури.
Бери всегда ношу по себе, чтобы не кряхтеть при ходьбе.

Шәләрә һәчи бәст ки, куч тү расү.
Бери груз под силу.

Шәмәјә ә нимәј рәҕ һишти.
Оставил Шамая на полпути.

Шәфтә дор дуз нибу.
Кривое дерево не выпрямится.
Кривое дерево не разогнется прямо.

Шәфтә дор әз бинә шәфт бирә.
Кривое дерево от корня криво.

Шәфтә зәнгәблә ә ҹәрүс хүштәш иҕтибор ни соху.
Блудливая свекровь и невестке не верит.

Шәфтә лов јәтимә дуз сохтә мисвоји.
Порадовать сироту — благое дело.

Шә́фтиш һистикә ән мәни.
Кривой, да свой.

Шәфт нүшим, дуз коф сохим.
Сядем криво, а поговорим прямо.

Шигир дузиш куфтикә, јәкиш бовор ни соху.
Лживый хоть правду скажет — никто не поверит.
Обманщику не верят, когда он и правду говорит.

Шигир ә кәс бовор ни соху.
Лжец не верит никому.

Шигир јорфурмиш бирә.
Лгун забывчив.

Шин, бовор нә сох.
Слушай, но не верь.

Шинирә әчә, винирә әчә.
Услышанного не сравнить с виденным.

Шинирә јә чини, винирә јә чи.
То, что слышал, не то, что сам видел.
Слышанное виденному не пара.

Шинирә нә винирә јәки нисти.
Увиденное и услышанное не одно и то же.

Ширинә зувун мараш әз лула мәдәшәнү.
Сладкий язык и змею из норы выманит.

Ширинә коф әз ђәсәлиш ширини.
Ласковое слово слаще меда.

Ширини дүлә зу зәрә.
Сладкого досыта не наешься.

Шир хурдәнкә ләḩәј ән ки сухтикә, дугә пуф мизәнү, михуру.
Кто обжегся на молоке, дует на простоквашу.

Шовол мәрә кутәħ имбуру?!
(Что могут мне сделать?) Штаны обрезать?

Шолум омори — шори сохит, кусәлә мүрди — војзари сохит.
Шолум прибыл — радуйтесь, теленок умер — плачьте.

Шориму ḩәрссүз нәс бирә.
Наша радость без плача не бывает.

Шори нә бәди бирорһојүт.
Радость и горе — братья.

Шори шори мијору, дәрд — дәрд.
Радость — радости приносит, а печаль — печаль.

Шороб зувун лоләш мивокуну.
После вина и немой заговорит.
Вошло вино — вышла тайна.

Шофтолу һәмишә ә шәш шоһи нәс бирә.
Не всегда персики за шесть шахи продаются.

Шуд рузи сад бала мизәндү, кәнә микују: ħомолүм.
Клоп каждый день откладывает по тысяче яиц, но говорит: «Я бездетный».

Шүвәр сәрпуш ән зәни.
Муж — крыша для жены.

Шүвәрсүзә зән, овсарсүзә ҹәсбә хуноји.
Без мужа женщина, что лошадь без узды.

Шүвәрсүзә зән сәррәћојә гобә хуноји..
Женщина без мужа — что посуда без крышки.

Шүгәмәдорди кирди јүрә.
Брюхо заболело — чужого захотело.

Шүгәм әз сәр зәвәр нисти.
Живот не выше головы.

Шүгәм әри сәр боләји.
Живот — это беда для головы!

Шүгәмән киснә сироји имбу, чуму — нәҹ.
У голодного желудок насытится, а глаз — нет.

Шүгәмү бирәкор чи михуру.
Имевший живот есть захочет.

Шүгәмү буш буҺорә сәрүш кор ни соху.
При пустом желудке в голове туман.

Шүгәм сиројини, омо чумҺо киснәји.
Брюхо сыто, да глаза голодны.

ПУРУШ

ПРИМЕЧАНИЯ

1. Мәјром Худоји — јогин ки, әз һәммә ә сәр чувурһо оморииһо корһо, ән киристәнијә кор ә сәр ән һ̆офт куку оморијо кор бири. Чувурһој Гүбәји ә чикәј һ̆әно Мәјром куфтирәнүт.
2. Һомон — залум, әз Шывдаһој ӊәмәлиг бири, коми ки, ә битәв зиндәкунијү чуһурһорә күштә вә әз ӊәрә вәкирдә војисти.
3. Николај — әхири император ән һәммәј Урисијәт, чар ән Полша вә күбүрә кнјаз ән Финлјандија.
4. Гириз — диһ, ә рајон Гүбә ән Азәрбајчан. И кофһорә нүјүстәкор ә 1986 сал ә иичо доштә оморииһо в дәнииширә оморәнијо мосубоһој чуһури винири.
5. Шабран (Шабаран, Шаваран, Сабаран) — торихијә хори вә нуму һәчи һистијо, ә VI–XVIII садсалиһо ә сәфон-мизрәһ̆ ән исәӊәтинә Азәрбајчан биријо шәһәр. Ә сәбәб ән дәӊвој сәфәвиһо нән османһо ә XVIII садсали шәһәр битәв вәчарундә омори вә мәӊној хүштәрә вир сохти. Сәлт вәчарустәји шәһәр јүрә әз руј хори вәкирдијо зимиләрз киро бири. Әз пәси шәһәр Дәвәчи ӊәмәл омори, коми ки, ә 2010 сал нумүрә ә Шабранәво дәкиш сохтәт. Ә Шабран мусулмуһо, христианһо вә чуһурһо зивистәт.
6. Гилгот — иһ, ә хонлуг ән Гүбә, имуһојинә ә рајон Гүбә ән Азәрбајчан, әчә ки, әнчәг чуһурһо зивистәт. Тә һәвәл ән XVIII садсали мунди.Амбари одомиһој ән у әз тараф бәкһој Догүсту ә лувәһ̆ чуһурирәво ә 16 нисон 4474 сал (ә 1734 сал) күштә оморәт. Мундәји одомиһо, одомиһој ән шәш әгрәбә ә разијәти хон Гүбәрәво ә имуһојиә Краснаја слобода кироштәт, коми ки, тәјтә XIX садсали Гилгот һорој зәрә омори.
7. Мән — күһнә пәјмунә — ә нәзники һ̆әшт килограм.
8. Дәнк — 1) шәшимүн бәхш ән кәлә. 2) ә XIV–XV садсалиһо бириһо пул ән Ордај Сүрхирә һәчи куфтирәт.

1. Мариам Блаженная — самая печальная из всех еврейских историй, наверное, история о Хане и ее семерых сыновьях, отдавших свои жизни, но не поклонившихся идолу. Евреи Губы вместо Хана говорят Мариам.

2. Аман — злодей из рода Амалека, целью жизни которого было уничтожение евреев.

3. Николай — последний Император Всероссийский, царь Польский и великий князь Финляндский.

4. Кириз — село в Губинском районе Азербайджана. Автор этих слов в 1986 году видел там сохранившиеся и ухоженные еврейские надгробия.

5. Шабран (Шабаран, Шаваран, Сабаран) — историческая область и одноименный средневековый город, существовавшие в VI–XVIII вв. в северо-восточной части современного Азербайджана. В результате сефевидо-османских войн первой четверти XVIII в. город подвергся тяжелым разрушениям и утратил свое значение полностью. Окончательное падение города связано с землетрясением, стершим его с лица земли. Впоследствии возник город Дивичи, который в 2010 году был переименован в Шабран. Население Шабрана состояло из мусульманской, иудейской и христианской общин.

6. Гулькат — село в Губинском ханстве, ныне Губинском районе Азербайджана, где проживали исключительно евреи. Просуществовало до начала XVIII века. Население его было истреблено беками Дагестана 16 нисана 4474 г. по еврейскому календарю (в 1734 году). Оставшиеся в живых представители шести семей с позволения Губинского хана переселились на территорию современной Красной Слободы, до начала XIX в. называвшуюся Гульгатом.

7. Мен — старая мера веса, равная приблизительно восьмикилограммам.

8. Данг — 1) шестая часть домашнего имущества. 2) так назывался золотоордынский серебряный дирхем XIV–XV вв.

9. Гәдиш — ә чуһурһо тәфилој овулдори.

10. Дәфтәр сәки — и кәлмә јогин ки, әз азәрбајчаниһо вәкирдә омори: «Adı it dəftərində də yoxdur». Ә дәвр эн хон монкол-татари Мүнке, ә 1254 сал, кирдә оморијо список налоги ә оригинал дәфтәр «Тати» (тати-татари) куфтирә омори. Вәхт кироштә-кироштә ә чикәј «tat dəftəri» «it dəftəri» куфтирәт.

11. Дәлило — персонаж эн Танах. Ә Тиро киро — Шүмшүм назорејә фурмундијо зәни. Ә рачи хүштәрәво Шүшүмә ә дәс вәкирдә сур эн куч икидијүрә вокунди.

12. Мәнәшир Бәнил — тә револјусија ә Гүбә зивисити, кор суд-дувујирә хуб данүсти.

12. Манашир Банил — жил в Губе до революции, хорошо разбирался в юридических делах.

13. Шум — Дәмәшг (Димәшг, Шам) — лап күһнә шәһәр эн һилом.

14. Рум — Рома —күһнә шәһәр, пајтахт эн Италија.

15. Дәдә Горгуд — автор эн «Китоб эн бәбәјму Горгуд» — дастан торихи эн огузһој түрки.

16. Әбәји — ә диһ чуһурһо зивисти, динчә одоми бири, омо јә бо эн зобунә, чәнкәсурә одомирә тәрсундә данүсти.

17. Ирон — ә Пишоји Асија дәвләт.

18. Турон — хориһој эн имуһојинәГәзәхстон, Үзбәкстон, Точикстон, Түркмәнстон вә хориһој сәфони эн Әфгонстон вә Покистонә кирдә.

19. Гози — микләји садсалиһә ә дәвләтһој мусулмунәји зирдәси, јә новкә кумәкчи эн кәлә корсох, бәһзи бо кәләј эн полисија, кәндхудо.

20. Хучлү Бәһәм — Хуч, диһ эн Гүбәји.Бәһәм ә унчо зивисти, ә Краснаја слобода бәһзи гуллугһорә ә чикә овурди вә рузһој шобот ә шәһәмһој эн нимаз дәнишири.

9. Кадиш — еврейская поминальная молитва.
10. Собачья тетрадь (список) — эта фраза, вероятнее всего, взята у азербайджанцев. Список о подушном налоге, составленный в 1254 году, во время монголо-татарского хана Мюнке, в оригинале назывался «татским» (татским — татарским) списком. С течением времени вместо «tat dəftəri» стали говорить «it dəftəri».
11. Далила — библейский персонаж в Ветхом Завете — женщина, предавшая назорея Самсона, вызвав своей красотой его беззаветную любовь и преданность и выдавшая секрет богатырской силы Самсона.
13. Шум — Дамаск (Димашк, Шам) — старейший город мира.
14. Рум — Рим, Рома — старый город, столица Италии.
15. Деде Горгуд — автор книги «Книга Отца моего Коркута») — исторический эпос огузских турков, XI–XII вв.
16. Абаи — житель еврейской слободы, был спокойным человеком, но однажды дал отпор самому наглому, драчливому человеку.
17. Иран — государство в Передней Азии.
18. Туран — охватывает территории современных Казахстана, Узбекистана, Таджикистана, Туркменистана и северные провинции Афганистана и Пакистана.
19. Казий — в средневековых мусульманских государствах должность заместителя или помощника какого-нибудь начальника, иногда — начальник местной полиции, старшина сельской общины.
20. Бахам из Худжа — Худж — село в Губе. Бахам жил там, исполнял некоторые подручные работы в Красной Слободе и смотрел по субботам за свечами в синагоге.

21. Сатул — (ә хунә вокундәји) әри дузи ән хит һүндүрирә данүстә карасти. Ә бәһзи чикәһој Тиро символ дузи, ән ә суд дуз дәниширәјирә хуно бурбундә омори.

22. Нәсими, Сәид Әли Имаддәдин — ә XIV–XV садсалиһо шаир ән Азәрбајҹан. У ә Һәләб күштә вә говрә сохтә омори.

23. Шоголим — ә Мишно трактат. Ә чуһури тәмсијү шикилһоји. Мәчбуријә сәриодоминә налог, ә гәдәр ним шекел, әри нәдовоһој Битәмигдош.

24. Ошуг, сәгә — остугуј ән пој куспәнд, атрибутһој ән күһнә вози һәјили.

25. Киләк — ә диһ чуһурһо (ә Краснаја слобода) нум ән мәһәлә, ә чүчој чуһурһо әз нумү һәчи һистијо диһ ән Догүстү оморәткә.

26. Кәдәләј Одом — ә диһ чуһурһо зивисти, хуб вокунди, фурслү бири.

27. Шоһи нә абаси — пулһој ән Ирони.Хүрдә пулһој ән советиш (5 кәпик вә 20 кәпик) ә Азәрбајҹан һәчи куфтирә оморәнбу.

21. Отвес — приспособление для определения строгой вертикальной линии (в строительстве). В указанных местах используется как символ суда, строгого рассмотрения.

22. Насим, Саид Али Имаддадин — азербайджанский поэт XIV–XV вв. Он был казнен и похоронен в Алеппо.

23. Шкалим — трактат в Мишне. Обязательный подушный налог в размере полушекеля на храмовые пожертвования.

24. Альчик, сага (биток) — кость коленного сустава овцы или барана (атрибуты старинной детской игры в альчики).

25. Гиляк — квартал в Красной Слободе, куда переселились жители бывшего одноименного села Дагестана.

26. Сыночек Адама — жил в еврейском поселке, хорошо одевался, важничал.

27. Шахи и аббаси — денежные единицы Ирана. Советские разменные монеты (5 копеек и 20 копеек) в Азербайджане назывались, соответственно, так же).

Ә КИТОБ ВӘРИҺО

СОДЕРЖАНИЕ

Предисловие	5
Сәркоф	9
Введение	13
А	17
Б	21
В	34
Г	39
Д	47
Ә	71
З	156
И	163
Ј	170
К	184
Ҝ	197
Л	210
М	213
Н	226
О	242
П	253
Р	263
С	269
Т	286
У	295
Ү	300
Ф	301
Х	303
Һ	327
ħ	345
Ң	348
Ч	358
Ҹ	365
Ш	370
Пүрүш	376
Примечания	377

Мардахай Нафталиевич Нафталиев

Пословицы и поговорки

Куратор проекта **Давид Мордехаев**

Ответственный секретарь **Гарри Канаев**

Корректор **Марина Карышева**

Верстка **Иван Пичугин**

Знак информационной продукции 16+